

МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 18 (80) / 2019

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 18(80)

Київ 2019

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилюк Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ниценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl. Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словачька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інглаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлису Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенюк Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Расгіслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Хімич Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

Розділ «Технічні науки»:

Член редакційної колегії: **Беліков Анатолій Серафимович** — доктор технічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Луценко Ігор Анатолійович** — доктор технічних наук, професор (Кременчук, Україна)

Член редакційної колегії: **Мельник Вікторія Миколаївна** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Наумов Володимир Аркадійович** — доктор технічних наук, професор (Калінінград, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Румянцев Анатолій Олександрович** — доктор технічних наук, професор (Краматорськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сергейчук Олег Васильович** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Чабан Віталій Васильович** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Аль-Абабнех Хасан Алі Касем** — кандидат технічних наук (Амман, Йорданія)

Член редакційної колегії: **Артюхов Артем Євгенович** — кандидат технічних наук, доцент (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Баширбейлі Адалат Ісмаїл** — кандидат технічних наук, головний науковий спеціаліст (Баку, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Коньков Георгій Ігорович** — кандидат технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кузьмін Олег Володимирович** — кандидат технічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Почужевский Олег Дмитрович** — кандидат технічних наук, доцент (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Саньков Петро Миколайович** — кандидат технічних наук, доцент (Дніпро, Україна)

Розділ «Педагогічні науки»:

Член редакційної колегії: **Кузава Ірина Борисівна** — доктор педагогічних наук, доцент (Луцьк, Україна)

Член редакційної колегії: **Мулик Катерина Віталіївна** — доктор педагогічних наук, доцент (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Лігоцький Анатолій Олексійович** — доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рибалко Ліна Миколаївна** — доктор педагогічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапівська Ірина Ігорівна** — кандидат педагогічних наук, доцент (Луцьк, Україна)

Розділ «Культурологія»:

Член редакційної колегії: **Герчанівська Поліна Евальдівна** — доктор культурології, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кікоть Антоніна Андріївна** — доктор культурології, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Щедрін Анатолій Трофимович** — доктор культурології, професор (Харків, Україна)

Розділ «Географічні науки»:

Член редакційної колегії: **Набієв Алпаша Алібек** — доктор наук з геоінформатики, старший викладач (Баку, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Свиных Володимир Геннадійович** — доктор географічних наук, професор (Москва, Російська Федерація)

Розділ «Філологічні науки»:

Член редакційної колегії: **Маркова Мар'яна Василівна** — кандидат філологічних наук, доцент (Дрогобич, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

- Гудзенко Катерина Віталіївна, Поколюдна Марія Миколаївна**
ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ СТВОРЕННЯ
ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧИХ ЕКСКУРСІЙ 9

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

- Gejua Merab, Tsimintia Kakhaber**
GEORGIA IN ECONOMIC FREEDOM RATINGS: CURRENT SITUATION AND DYNAMIC 14
- Редько Вікторія Євгенівна, Герасько Маргарита Дмитрівна**
МІСЦЕ ГРАФІТІ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ 17
- Шарманська Валентина Миколаївна, Ломачинський Дмитро Олександрович**
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА 25

КУЛЬТОРОЛОГІЯ

- Петруня-Пилявська Наталія Анатоліївна**
ПРИКЛАДНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК КОНСТРУКТ КУЛЬТУРИ 31

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

- Широков Денис Леонідович**
ІКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ 36
- Юсупова Нафиса Каримуллаевна**
РОЛЬ РЕЧЕВОЇ КОММУНІКАЦІЇ В ВЗАИМОПОНИМАННІ И ВЗАИМОДЕЙСТВИИ
МЕЖДУ ЧЛЕНАМИ СОЦИАЛЬНЫХ КОЛЛЕКТИВОВ 41

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

- Андрющенко Марія Юріївна**
КОГНІТИВНА ПАРАДИГМА МАНІПУЛЯЦІЙ В МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЮ
ЛАТЕНТНОЇ ПРОПАГАНДИ 44
- Павленко Денис Вікторович**
ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ СТРУКТУР 50

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Мельник Вікторія Миколаївна
ЗНИЖЕННЯ ШУМУ ПНЕВМОСИСТЕМ ШУМОНЕБЕЗПЕЧНОГО ОБЛАДНАННЯ
ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЛІНІЙ 54

Якимів Йосип Васильович, Бортняк Олена Михайлівна
ВПЛИВ ПЕРІОДИЧНИХ ПІДКАЧУВАНЬ ЧАСТИНИ НАФТИ НА РЕЖИМИ РОБОТИ
МАГІСТРАЛЬНИХ ТРУБОПРОВІДІВ..... 59

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Морозовська Людмила Франківна
КОРЕЛЯТИВНІСТЬ ТА ТИПОЛОГІЯ АНГЛОМОВНОЇ БАНКІВСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ 62

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Antonova Anastasiia, Kovalova Anastasiia
INVESTMENT MODEL OF FOREIGN COUNTRIES: THE OPPORTUNITY OF THE SUCCESSION
FOR UKRAINE 65

Косигіна Анастасія Євгенівна
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ
МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА 69

Матвієнко Владислава Владиславівна
ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ 75

УДК 910.3. 711.555 (477.54)

Гудзенко Катерина Віталіївна

*студент спеціальності «Туризм»
Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова*

Гудзенко Катерина Витальевна

*студент специальности «Туризм»
Харьковского национального университета
городского хозяйства имени А.Н. Бекетова*

Hudzenko Kateryna

*Student of the
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Покоłodна Марія Миколаївна

*кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму і готельного господарства
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова*

Покоłodна Марія Николаевна

*кандидат географических наук,
доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства
Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А.Н. Бекетова*

Pokolodna Mariia

*PhD in Geography, Associate Professor of the
Department of Tourism and Hospitality
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧИХ ЕКСКУРСІЙ

ОЦЕНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ ДЛЯ СОЗДАНИЯ ЭКОЛОГО-ПРИРОДОВЕДЧЕСКИХ ЭКСКУРСИЙ

ASSESSMENT OF RESOURCE POTENTIAL OF KHARKIV REGION FOR CREATION NATURAL EXCURSION

Анотація. Подана коротка характеристика природного потенціалу Харківської області. Представлені методика та результати оцінки підготовленості природних об'єктів області для проведення еколого-природничих екскурсій.

Ключові слова: екскурсія, екскурсія еколого-природнича, об'єкти природно-заповідного фонду, оцінка, природний потенціал.

Аннотация. Представлена краткая характеристика природного потенциала Харьковской области. Представленные методика и результаты оценки подготовленности природных объектов области для проведения эколого-естественных экскурсий.

Ключевые слова: объекты природно-заповедного фонда, оценка, природный потенциал, экскурсия, экскурсия эколого-природоведческая.

Summary. A brief description of the natural potential of Kharkiv region is given. The methods and results of the assessment of the preparedness of the natural objects of the region for conducting ecological-natural excursions are presented.

Key words: excursion, ecological and natural excursion, objects of the nature reserve fund, evaluation, natural potential.

Надання екскурсійних послуг — один з прибуткових видів діяльності туристських підприємств в Харкові зокрема, та в Україні в цілому. Це пояснюється рядом взаємопов'язаних причин головними з яких є зменшення доходів населення і відповідна відсутність коштів на тривалий більш дорогий відпочинок та одночасне підвищення свідомості громадян, інтересу до історії та природи власної держави. Для Харкова надання екскурсійних послуг як самостійний напрям роботи туристських підприємств є актуальним ще з декількох позицій: по-перше це місто — потужний центром формування екскурсійного попиту; по-друге, існуючі об'єкти, ще маловідомі широкому загалу і недостатньо повно використовуються для організації різноманітних тематичних екскурсійних маршрутів; по — третє, висока конкуренція на ринку екскурсійних послуг, обумовлює необхідність урізноманітнення напрямів екскурсійних маршрутів у відповідності до актуального попиту, яким на сьогодні виступають еколого-природничі екскурсії по відповідним об'єктам області.

Еколого-природничі екскурсії розширюють природничо-наукові знання, виховують любов до рідного краю, розвивають естетичний смак, і одночасно виступають змістовною формою відпочинку та екологічної освіти і виховання. Проводяться такі екскурсії на природних територія та охоронюваних об'єктах які входять до складу природно-заповідного фонду. За змістом еколого-природничі екскурсії завжди тематичні, і в залежності від переважаючої тематики розподіляються на підвиди [1].

Ресурсний потенціал Харківської області для розробки еколого-природничих екскурсій складається з різних видів ресурсів і представлений потенціалом географічного положення, який органічно поєднує особливості рельєфу, клімату та водні ресурси області; потенціалом рослинного світу, тваринного світу та потенціалом природоохоронних території та об'єктів, що підлягають особливій охороні. В дипломній роботі надані доволі повні характеристики всіх видів зазначених ресурсів з огляду на можливості їх використання в рекреаційній, зокрема екскурсійній діяльності. Так, можливо зазначити, що кліматичні умови області дозволяють проводити екскурсійну діяльність як в літній так і в зимовий період. Зрозуміло найбільш сприятливими періодом виявляються літні місяці та періоди раннього міжсезоння. Ресурси рельєфу не створюють значних перешкод для потрапляння до екскурсійних об'єктів проте деякі з них, зокрема крейдяні відслонення (Вовчанський та дворічанський) та каньйони (Балаклійський район) постають як привабливі об'єкти для проведення еколого-природничих екскурсій. Внутрішні води представлені різноманітними типами водойм завжди були центрами тяжіння рекреантів, на сьогодні найбільше навантаження несуть річка Сіверський Донець, Оскіл та створені на них великі водосховища — їх використання в цілях проведення екскурсій

незмінне, оскільки однією з особливостей побудови маршрутів еколого-природничих екскурсій є передбачення часу для відпочинку на природі. Інтерес до водних ресурсів як до екскурсійних об'єктів становлять різного роду рукотворні гідрологічні споруди, охоронювані окремі гідрологічні пам'ятки природи, території охоронюваних водно-болотних угідь з рідкими видами рослинних угруповань, зокрема на території НПП «Слобожанський» [3; 4].

Природні ландшафти, де збереглися зональні та азональні рослинні угруповання, на Харківщині займають незначну площу (близько 20%). В цілому на Харківщині в складі досліджуваної флори переважають види: лучні — 430, лісові — 337, степові — 209 та водно-болотні — 174. Завдяки цьому на доволі незначній площі на еколого-природничих екскурсіях можливо демонструвати доволі різноманітні типи природної рослинності [4].

Важливою складовою частиною потенціалу для проведення еколого-природничих екскурсій в області є тваринний світ. В основному він представлений наземними безхребетними тваринами, орнітофауною та невеличкою частиною хребетних тварин в тому числі мисливських видів [2].

Природні території та об'єкти заповідного фонду області представлені національними природними парками, регіональними ландшафтними парками, ботанічними садами, зоологічними парками, заказниками загальнодержавного і місцевого значення, пам'ятками природи та заповідними урочищами місцевого значення.

Станом на 01.01.2017 року природно-заповідний фонд області налічує 242 території та об'єкти загальною площею 74,1 тис. га, в тому числі, 13 об'єктів загальнодержавного значення площею, відсоток заповідності становить 2,36 від загальної площі області [3].

Для виявлення рівня підготовленості об'єктів до здійснення екскурсійної діяльності була проведена бальна оцінка та ранжування за трьома досягнутими рівнями.

Мета проведення оцінки полягає у визначенні рівня підготовленості об'єктів Харківської області до здійснення еколого-природничих екскурсій.

Для проведення оцінки на основі практичного досвіду та методичних рекомендацій щодо організації та проведення еколого-природничих екскурсій були визначені показники підготовленості об'єктів Харківської області до здійснення еколого-природничих екскурсій. До них увійшли показники, які характеризують сформованість структур відповідальних за здійснення екскурсійної діяльності на об'єктах, рівень розвитку інфраструктурних елементів, наявність кадрового потенціалу, наявність прокладених екскурсійних маршрутів/екологічних стежок, зокрема наступні: Наявність організаційно-управлінського структурного підрозділу, який координує організацію та розвиток

Таблиця 1

Розробка оціночних шкал показників оцінки організаційно-інфраструктурного блоку

№	Найменування показника	Оціночна шкала		
		1	2	3
1	2	3	4	5
1	Наявність організаційно-управлінського структурного підрозділу, який координує організацію та розвиток туристсько-екскурсійної діяльності	Відповідний структурний підрозділ є номінальним	Відповідний структурний підрозділ сформований, але кваліфікація його фахівців не відповідає вимогам, що ставляться до фахівців даного підрозділу, робота з організації не має чіткого плану	Відповідний структурний підрозділ сформований, укомплектований фахівцями відповідної кваліфікації, ним ведеться планомірна робота з організації туристсько-екскурсійної діяльності
2	Кількість організованих для огляду екологічних стежок / екскурсійних маршрутів/екскурсій	1–3	4–6	7 та більше
3	Кількість кваліфікованих гідів — екскурсоводів	0	1	2
4	Наявність інформаційного / візит-центру/ ТІЦ	Інформаційний центр відсутній	Функції інформаційного центру виконує адміністрація об'єкту ПЗФ	Інформаційний центр функціонує і має всі необхідні можливості для надання послуг з надання туристсько-екскурсійної інформації по відповідному об'єкту
5	Наявність елементів рекреаційного благоустрою	Обладнані міста для пікніків, вказівні знаки, санітарні зони	Обладнані міста для пікніків, вказівні знаки, оглядові майданчики, санітарні зони, сміттєзбірники	Обладнані міста для пікніків, розбивки наметових туристичних містечок, зони питних джерел, вказівні знаки, оглядові майданчики, скради для спостереження, санітарні зони, сміттєзбірники, автостоянки
6	Наявність пунктів харчування	Заклади харчування або відсутні, або представлені одинично	Наявна мережа закладів харчування представлена в основному самостійними міні-закладами, які працюють тільки в сезон і розміщені уздовж шляхів сполучення	Існує розвинена мережа закладів харчування, які працюють при закладах розміщення, або вони є самостійними господарючими суб'єктами
7	Наявність інформаційних щитів на основних транспортних магістралях	Вказівники відсутні	Предметні вказівники відсутні, проте існують тільки загальні покажчики до найближчих населених пунктів розташованих поруч з об'єктами	На основних транспортних магістралях розміщені вказівники з назвою та відстанню до об'єкту
8	Наявність під'їзних шляхів з твердим покриттям	Наявні під'їзні шляхи проходять по проселочним дорогам	Наявні під'їзні шляхи з ґрунтовим покриттям	Наявні під'їзні шляхи з твердим покриттям
9	Представлення об'єкту в інформаційному просторі	Інформація про об'єкт доступна лише через пошукові системи, але її обсяг дуже обмежений і часто не відповідає запиту інформаційні повідомлення про об'єкт дуже рідко з'являються у ЗМІ	Інформація про об'єкт доступна лише через пошукові системи інформаційні повідомлення про об'єкт рідко з'являються у ЗМІ	Об'єкт має власний інтернет – сайт та сформовані перехресні посилання на нього, інформаційні повідомлення про об'єкт періодично з'являються у ЗМІ

туристсько-екскурсійної діяльності; Кількість кваліфікованих гідів — екскурсоводів; Кількість організованих для огляду екологічних стежок / екскурсійних

маршрутів/екскурсій; Наявність інформаційного / візит-центру / ТІЦ; Наявність елементів рекреаційного благоустрою; Наявність пунктів харчування;

Таблиця 2

Розподіл об'єктів ПЗФ за рівнем розвитку організації туристсько-екскурсійної діяльності

I РІВЕНЬ 25–27 балів	II РІВЕНЬ 14–23 бали	III РІВЕНЬ 9–13 балів
<ul style="list-style-type: none"> – НПП «Гомільшанські ліси» – Ботанічна пам'ятка природи Сад ім. Т. Г. Шевченка – Ботанічний сад загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна – Харківський зоологічний парк загальнодержавного значення – ФельдманЕкопарк 	<ul style="list-style-type: none"> – НПП «Дворічанський» – НПП «Слобожанський» – Зоокуточок при Харківській зоовет-академії – Дендропарк Краснокутський – Наталіївський ППСПМ – Шарівський ППСПМ – Дендропарк – Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва – Пам'ятка природи Джерело ім. Г. С. Сковороди – РЛП «Печенізьке поле» – Пам'ятка природи Гора Крем'янець — комплексна пам'ятка природи місцевого значення – Кицівська пустеля 	<ul style="list-style-type: none"> – РЛП «Великобурлуцький степ» – РЛП «Ізюмська лука» – ППСПМ Старомерчинський – ППСПМ Литвинівка – Дендропарк «Дружба» – Пам'ятка природи – «П'ять братів» – Пам'ятка природи Мурафа
5	11	7

Наявність інформаційних щитів на основних транспортних магістралях; Наявність під'їзних шляхів з твердим покриттям; Представлення об'єкту в інформаційному просторі.

1. Розробка оціночних шкал для окремих показників. Розробка оціночних шкал для показників наведена в табл. 1.

2. Отримання часткових оцінок. Для отримання часткових оцінок кожен об'єкт був оцінений по дев'яти визначеним показникам.

3. Отримання інтегральних оцінок. Для отримання загальної інтегральної оцінки часткові оцінки на основі підсумовування були об'єднані в інтегральну оцінку.

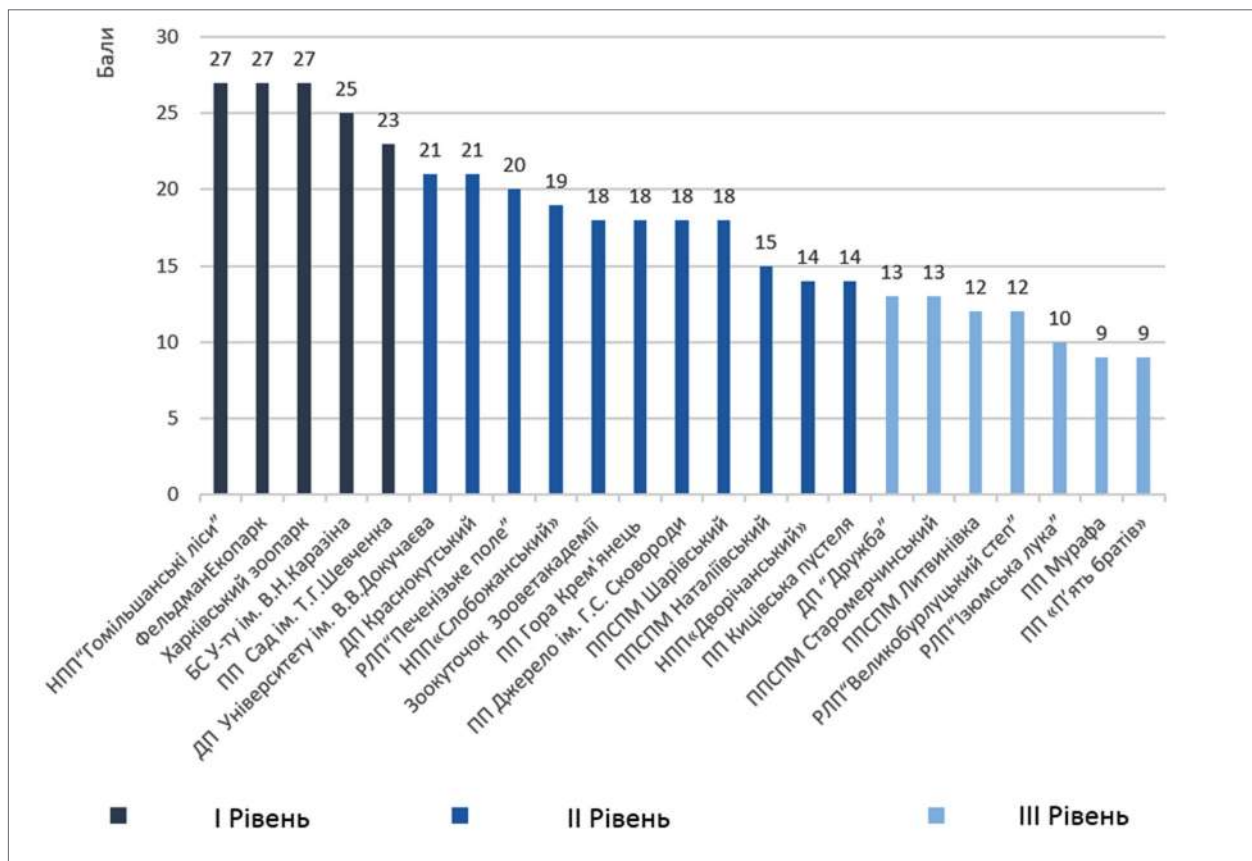

Рис. 1. Розподіл об'єктів за рівнем підготовленості до здійснення організації та ведення екскурсійної діяльності

На основі отриманих показників всі об'єкти були проранжовані в залежності від рівня підготовленості до здійснення еколого-природничих екскурсій за трьома рівнями (табл. 2).

I рівень — об'єкти, які мають інтегральну оцінку понад 25–27 балів — високий рівень підготовленості; II рівень від 14 до 23 балів — середній; III рівень — 9–13 балів — низький. Розподіл об'єктів за рівнями графічно представлений на рис. 1. Ситуація неефективності діяльності організаційних структур на об'єктах є визначальною для всіх інших показників, і навіть при наявності природного потенціалу такі об'єкти не мають розгудженої туристсько-екскурсійної пропозиції.

Групу об'єктів з середнім рівнем організації складають об'єкти, які підпорядковані різним установам, які мають достатній природний потенціал,

проте існують проблеми з декількома окремими показниками, що впливає на інтегральну оцінку. Здебільшого туристсько-екскурсійна діяльність здійснюється стихійно і не контролюється відповідними підрозділами, зорганізується виключно на ініціативі туристських підприємств (проведення екскурсій). Відповідно можливо зробити загальний висновок, що високий рівень розвитку мають об'єкти які створені та працюють достатньо тривалий час і мають сформовану та дієздатну організаційно-управлінську складову та високий рівень інфраструктурного та інформаційного забезпечення рекреаційної, в тому числі і екскурсійної діяльності.

Проведена оцінка є основою для вибору екскурсійних об'єктів і включення їх до нових екскурсійних еколого-природничих маршрутів.

Література

1. Малюк А. О. Сутність, особливості та види природничо-екологічних екскурсій / А. О. Малюк, М. М. Поколюдна // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 15. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2018-15-4106>
2. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Харківській області. Х.: 2015. 237 с.
3. Портал Природа України. Природно-заповідний фонд України. Харківська область. URL: <http://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-20.html>
4. Фізична географія Харківської області: Навчальний посібник / О. О. Жемеров, Н. І. Мачача, І. Ю. Лекарева, В. Г. Космачов // За ред. О. О. Кемерова. Х.: ХДУ, 1993. 96 с.

Gejua Merab*Doctor of Economics, Associated Professor
Sokhumi State University***Tsimintia Kakhaber***Doctor of Economics, Associated Professor
Sokhumi State University*

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-18-5511

GEORGIA IN ECONOMIC FREEDOM RATINGS: CURRENT SITUATION AND DYNAMIC

Summary. As a result of the reforms implemented since the beginning of the current century, systemic economic crisis has been overcome in Georgia and economic growth has been ensured in the country. These processes have given Georgia a place among the reformist countries. The article discusses Georgia's place in the Indexes of Economic Freedom, the essence and dynamics of these indices.

Key words: international ratings, economic transformation, index of economic freedom.

In Georgia, a typical Soviet country with socio-economic development, the transition to a market economy began in the last decade of the twentieth century. However, the process of post-Soviet transformation was quite painful in the face of systemic crises. In the first decade of the XXI century, particularly since 2003, the country has undergone radical and substantive reforms that have made it one of the top reformers in Georgia for this period. In particular, Establishing financial-budgetary discipline, Overcoming budgetary and energetic crises, combating corruption, Establishing rules of legal economic game, Improving the entrepreneurial environment (Focusing largely on reforming efforts to improve the business environment), The new tax code significantly reduces the tax burden, Improving tax administration, accelerating the privatization process and promoting private investment, simplification of customs procedures and improving administration, major advances in the banking sector, telecommunications and international trade [Examples: 1; 2, p. 73–74; 4, p. 39–40] had a particular importance in the economic field. Georgia's real and nominal GDP consisted of 8.6 billion GEL (3.4 Billion \$) in 2003. By 2012 real GDP amounted 14.5 billion GEL, so it increased 1,7 times, while the nominal amount — GEL 26.2 billion, three times more. Throughout this period (except for 2009) real GDP growth (in some years just impressive) was characterized by an average of 6.1% in 2004–2012. Various measures, including improving tax and customs administration, at the expense of reducing corruption

budget revenues have increased significantly (eight times) (from 0.93 billion GEL in 2003 to 7.1 billion GEL in 2012). That allowed the country to increase pensions (10.7 times), salaries (4.5 times) and to implement infrastructure and other projects. Significant growth trend was characterized by one of the most important indicators for the country's development — investments. Specifically, FDI increased from 340.1 million \$ in 2003 to 2 billion \$ by 2007, it rose to \$911.6 million in 2012 [5]. During this period, as in other areas of public life, the economy has undergone significant revitalization, overcoming systemic crisis and securing growth trajectory [3, p. 37].

After 2012, the reform process continued. In this regard, the focus was on protection of property rights, measures to eliminate petty corruption, development of transport and energy infrastructure.

These achievements have been reflected in various international ratings, where Georgia's performance has improved significantly. In turn, such improvements in ratings have made Georgia a fascinating country for a variety of activities and investments. In this paper we will discuss Georgia's rating according to the Economic Freedom Index calculated by various international organizations.

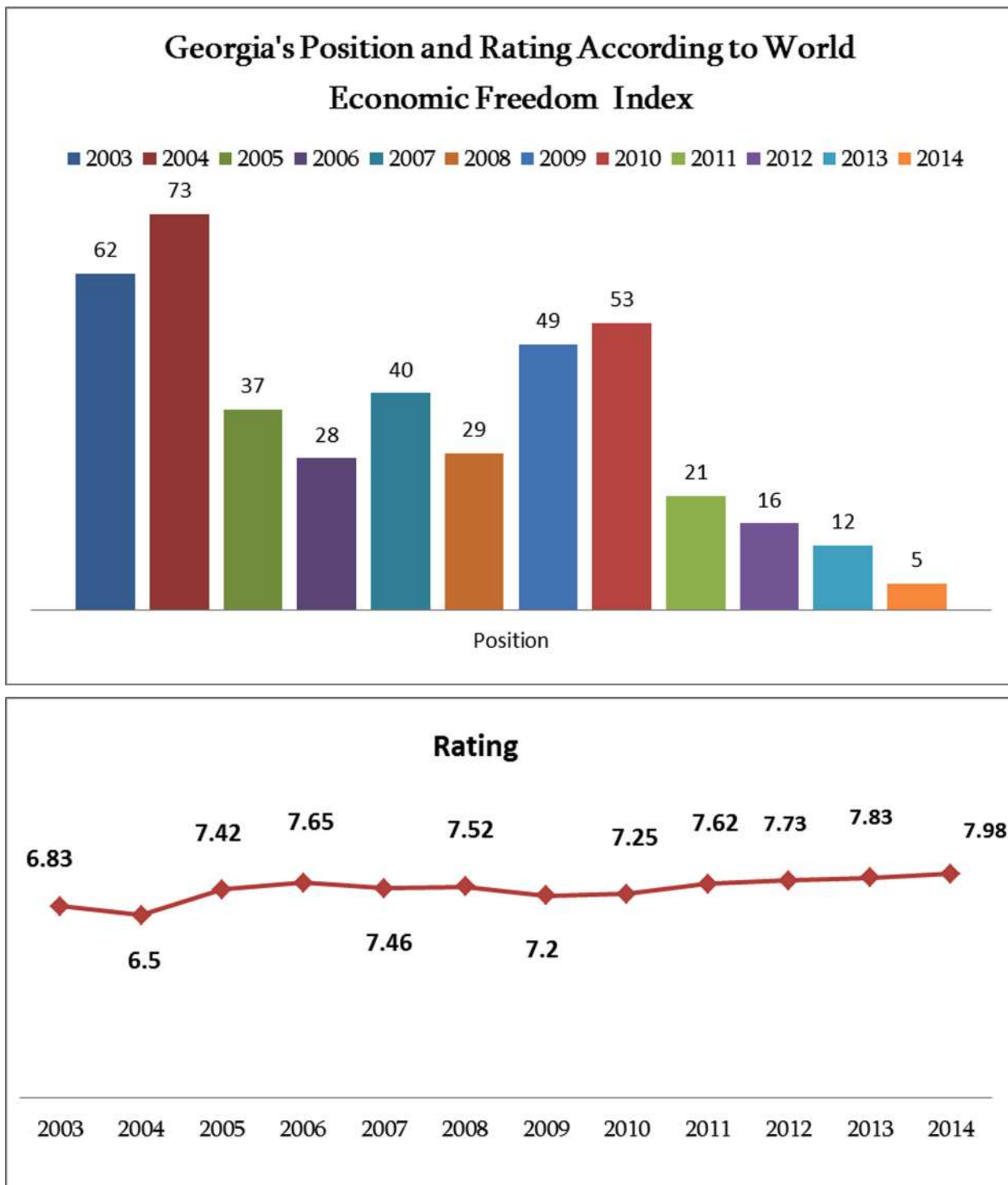
Economic Freedom of the World Index. It's calculated by Frazer Institute, which is based on data from the International Monetary Fund, the World Bank and the World Economic Forum. It measures the country's economic freedom with the following five main fields: 1. Size of government: expenditures, taxes and

enterprises; 2. Legal structure and security of property rights; 3. Access to sound money; 4. Freedom to trade internationally; 5. Regulation of credit, labor and business. This consists of several sub-components divided into 24 components (42 variables in total). Each component and subcomponent is rated from 0 to 10 points, with 10 being the highest and indicating a high degree of economic freedom.

Georgia ranked 62nd in this ranking with 6.83 points in 2003 (about 150 economies), and by 2014 it is already fifth with 7.98 points and is a leader not

only among the countries of the former Soviet Union but also among the post-Soviet countries of Eastern Europe. In addition, there is substantial improvement in all five areas.

Index of Economic Freedom. The index is calculated by the Heritage Foundation and The Wall Street Journal and it is a quantitative measure of the simplicity of starting, operating and closing a business in the country. The overall score is based on surveys by Doing Business, Global Competitiveness Index (GCI), Corruption Perceptions Index (CPI) and World Justice

Index (WJP). It is calculated based on the following 10 components presented in 4 groups: Rule of Law (property rights, freedom from corruption), Government Size (fiscal freedom, government spending), Regulatory Efficiency (business freedom, labor freedom, and monetary freedom), Market Openness (trade freedom, investment freedom, financial freedom). The rating ranges from 0–100, with 100 points indicating the highest score (the freest economy in the world and around 180 economies). 100–80 points mean Free Economy, 79.9–70 — Mostly Free, 69.9–60—Moderately Free, 59.9–50—Mostly Un-free, 49.9–0 — Repressed [7, p. 2, 22].

Georgia has moved from 123rd position in the pre-reform period to 26th position by 2007, and according to the 2019 survey, Georgia is in the 8th position among 44 countries in the European region and

among the 180 countries in the world with 75.9 points in the status of “Mostly Free”. Georgia’s overall score is higher than the region’s (68.6 points) and the world average (60.8 points) [8].

Thus, Georgia is one of the economically free countries where property rights are protected and are quite effective regulations, open market, low tax burden, financial stability and freedom. Business registration is easy (individual entrepreneurs can be registered online in a matter of minutes, while the limited liability company is only a few hours away). If considered that Georgia is one of the safest countries in the world, after a series of measures, it can become a very attractive investment country. It should also be noted that existing gains may be reduced due to increased regulation in recent years, increased government spending and a significant fall in the GEL rate.

References

1. Gurgenzidze I. “Georgia”-s Search for Economic Liberty: A Blueprint for Reform in Developing Economy”. American Enterprise Institute for Public Policy Research. Development Policy outlook, 2009. #2, June. URL: <http://www.aei.org/outlook/foreignand-defence-policy/regional/europe/georgias-search-for-economic-liberty>
2. Samson I. Search for Ways of Development: “Objectives of Georgia”. Georgian-European Consultancy Center for European Policy and Legal Affairs. Economic Tendencies of Georgia (quarterly review), March, 2006. (In the Georgian language).
3. Tsimintia K. Results of Economic Transformation in Georgia: a Brief Retrospective Analysis. “European Journal of Economics and Management Sciences”. Vienna, 2017, #3. PP. 36–39.
4. Economic Transformation of Georgia: 20 Years of Independence (interim report). “European Initiative — Liberal Academy Tbilisi”. URL: http://www.ei-lat.ge/images/stories/The_Economic_Transformation_of_Georgia_-_20_Years_of_Independence_Interim_Report_geo.pdf (In the Georgian language).
5. National Statistics Office of Georgia. URL: <http://www.geostat>
6. Economic Freedom of the World. Annual Report. 2016.
7. The Heritage Foundation. 2016 Index of Economic Freedom. Promoting Economic Opportunity and Prosperity. Terry Miller. Anthony B. Kim.
8. Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. URL: <http://www.economy.ge/?page=news&nw=1015&s=heritage-foundation-ekonomikuri-tavisuflebis-indeqsis-2019-wlis-reitingshi-saqartvelom-regionshi-pozicia-gaiumjobesa>

Редько Вікторія Євгенівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного бізнесу та гостинності
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

Редько Виктория Евгеньевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры туристического бизнеса и гостеприимства
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара*

Redko Viktoriia

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Travel Business and Hospitality
Oles Honchar Dnipro National University*

Герасько Маргарита Дмитрівна

*студентка
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

Герасько Маргарита Дмитриевна

*студентка
Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара*

Herasko Marharyta

*Student of the
Oles Honchar Dnipro National University*

МІСЦЕ ГРАФІТІ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

МЕСТО ГРАФФИТИ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА

THE PLACE OF GRAFFITI IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL TOURISM

Анотація. В статті визначено й обґрунтовано місце й значення графіті об'єктів в системі міжнародного туризму. Вивчення історії графіті дозволило скласти хронологію його розвитку, в якій виділено п'ять періодів. Визначено, з початку XXI ст. відбувається масова комерціалізація графіті в різних галузях економіки. В статті зосереджено увагу на графіті як на пряму вуличного мистецтва, що є привабливим туристичним об'єктом. Вивчення міжнародного досвіду використання графіті в туризмі показало їх перспективність і потенціал при організації пізнавальних, погієвих, розважальних турів. Запропоновано віднести сучасні легальні графіті до туристичних культурних ресурсів з виокремленням їх видів. Визначено, що графіті як туристичні об'єкти характеризуються інформативністю, погієвістю, унікальністю, яскравістю, соціальною спрямованістю, доступністю й короткотривалістю життєвого циклу. Інформативність й яскравість графіті сформувала туристичний інтерес до цих об'єктів. Їх унікальність, доступність й короткий життєвий цикл виступають чинниками впливу на стимулювання туристичного попиту й інтенсифікацію потоків туристів в місця популярних графіті. Соціальна спрямованість графіті визначається змістом зображень, а погієвість відображає динамічність настроїв суспільства. Ці характерні властивості легальних графіті мають бути враховані при проведенні екскурсій, формуванні програм турів й складанні маршрутів подорожей. Запропоновано авторське визначення «графіті-туризм», під яким слід розуміти спеціалізовані подорожі соціального й комерційного характеру, метою яких є відвідування легальних об'єктів графіті для задоволення пізнавальних, психологічних та інших потреб туриста. З'ясовано, що для популяризації існуючих графіті об'єктів й просування їх на ринок розроблені мобільні додатки, інтерактивні карти, путівники, що засвідчує неабиякий

інтерес до цього виду вуличного мистецтва, який при ефективному маркетинговому позиціонуванні дозволить сформулювати довготривалу мотивацію на графіті-тури.

Ключові слова: графіті, мурал, графіті-туризм, туристична привабливість, стріт-арт, міжнародний досвід, туристичний об'єкт.

Аннотация. В статье определено и обосновано место и значение граффити объектов в системе международного туризма. Изучение истории граффити позволило составить хронологию его развития, в которой выделено пять периодов. Определено, что с начала XXI в. происходит массовая коммерциализация граффити в различных отраслях экономики. В статье сосредоточено внимание на граффити как направлении уличного искусства, что является привлекательным туристическим объектом. Изучение международного опыта использования граффити в туризме показало их перспективность и потенциал при организации познавательных, событийных, развлекательных туров. Предложено отнести современные легальные граффити к туристическим культурным ресурсам с выделением их видов. Определено, что граффити как туристические объекты характеризуются информативностью, событийностью, уникальностью, яркостью, социальной направленностью, доступностью и кратковременностью жизненного цикла. Информативность и яркость граффити сформировала туристический интерес к этим объектам. Их уникальность, доступность и короткий жизненный цикл выступают факторами влияния на стимулирование туристического спроса и интенсификацию потоков туристов в места популярных граффити. Социальная направленность граффити определяется содержанием изображений, а событийность отражает динамичность настроений общества. Эти характерные свойства легальных граффити должны быть учтены при проведении экскурсий, формировании программ туров и составлении маршрутов путешествий. Предложено авторское определение «граффити-туризм», под которым следует понимать специализированные путешествия социального и коммерческого характера, целью которых является посещение легальных объектов граффити для удовлетворения познавательных, психологических и других потребностей туриста. Выяснено, что для популяризации существующих граффити объектов и продвижения их на рынок были разработаны мобильные приложения, интерактивные карты, путеводители, что подтверждает большой интерес к этому виду уличного искусства, который при эффективном маркетинговом позиционировании позволит сформировать долгосрочную мотивацию на граффити-туры.

Ключевые слова: граффити, мурал, граффити-туризм, туристическая привлекательность, стрит-арт, международный опыт, туристический объект.

Summary. The article is devoted to the significance and importance of graffiti objects in the system of international tourism. The paper examines the history of graffiti and includes a chronology of its development, which is divided into five periods. It is determined that since the beginning of the twenty-first century, commercialization of graffiti has appeared in various sectors of the economy. This paper focuses on graffiti as an element of street art and as an attractive tourist object. An analysis of international experience of the use of graffiti in the tourist sector shows the promising outlook and future potential regarding tours that involve education, special events and entertainment. The author describes the various types of graffiti and emphasizes that modern legal graffiti objects should be defined as cultural tourist resources. The paper shows that graffiti as a tourist object is defined by its informativeness, eventfulness, uniqueness, colorfulness, social orientation, accessibility and its short life cycle. The informativeness and colorful nature of graffiti has created tourist interest in these objects. The uniqueness, accessibility and short life cycle are factors that have an impact on the stimulation of tourist demand and the intensification of tourist flows to locations with popular graffiti objects. The social orientation of graffiti is determined by the content of its images, and the eventfulness reflects the dynamic mood of society. These characteristics of legal graffiti should be considered when creating and conducting tours and establishing travel routes. The author's definition of «graffiti tourism» should be understood as specialized, socialized or commercialized travel, with visits to legal graffiti objects in order to meet the cognitive, psychological needs of tourists. The paper identifies how mobile applications, interactive maps and guidebooks have been developed to popularize existing graffiti objects and to promote them to the market, thus confirming the crucial interest in this type of street art and demonstrating that the use of effective market positioning will allow the establishment of long-term interest in graffiti tours.

Key words: graffiti, mural, graffiti tourism, tourist attraction, street art, international experience, tourist object.

Постановка проблеми. Перенасиченість світового ринку туристичних послуг визначили його в XXI столітті одним із найперспективніших секторів міжнародної економіки, що обумовлюється постійним зростанням як міжнародних туристичних прибуттів, так і доходів від туризму. Постійне зростання асортименту характерних й супутніх послуг, їх диференціація спрямовані на якнайкраще задоволення зростаючих та змінюваних туристичних потреб. В той самий час унікальність туристичних

продуктів, що пропонує світовий ринок для масового туриста, є низькою. Це обумовлюється субститутністю (замінністю) окремих туристичних послуг, модою на географічні напрями, іміджем дестинацій, зовнішніми чинниками впливу на туристичну галузь окремих країн. Тому актуальності набирає пошук нових видів туризму, унікальних туристичних об'єктів, цікавих маршрутів, спрямованих на розвиток особистості, інноваційність, екологічність, свободу мислення й отримання досвіду.

Такими унікальними через свою неповторність й обмежений термін «життя» є витвори вуличного мистецтва, зокрема графіті. Графіті — це один з видів вуличного мистецтва, що визначається нанесенням малюнків та написів на стіни чи інші поверхні з особливим, урбаністичним змістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В підручниках з історії термін «графіті» використовується для визначення малюнків, що були надряпані людиною на стінах у періоди Давнього світу, Античності, Середньовіччя та Відродження. Адже, слово «графіті» походить з італійської, що означає «подряпаний» [1].

Сабіна Андрон (Школа архітектури Бартлетт, Університетський коледж Лондона, Великобританія) розглядає комерційні стріт-арт тури в Лондоні та їх роль у створенні географічної, економічної та символічної цінності вуличного мистецтва [2]. У статті Жасмин Ульмер «Писати міський простір: Стріт-арт, демократія і фотографічна картографія» зазначено, що вулиця — місце подорожей і простір критичного дискурсу, аналізуючи вплив вуличного мистецтва на зміну у візуалізації ландшафту [3]. Ю. А. Кузовенкова виділяє два етапи в організації та реалізації графіті-туризму (онлайн та офлайн) через вплив середовища представників стріт-арту [4]. Мистецтвознавець Пітер Бенгтсен описує свій досвід від стріт-арт туру як: «певне неприродне, майже диснейвське, почуття» та підкреслює його особливості [5]. Сучасні графіті носять як соціальний, так і комерційний характер, але як зазначив Мораес, завдяки своєму сильному художньому змісту, графіті не нав'язують спостерігачеві рішучі ідеї, а наводять на роздуми, інтерпретації та власні висновки [6]. Такий підхід лежить в основі сучасних туристичних подорожей, спрямованих на отримання досвіду, пошуку нового й цікавого. Тому графіті вже використовуються в світі як привабливі туристичні об'єкти, якими формуються екскурсійні маршрути. Практичні аспекти розвитку графіті-туризму в м. Дніпро були розглянуті в статті «Використання об'єктів графіті в туризмі» [7], що дозволило визначити їх туристичну привабливість, проте питання місця та ролі об'єктів графіті при формуванні туристичної пропозиції залишається відкритим.

Формулювання цілей статті. Розкриття сутності графіті як атрактивних туристичних об'єктів через дослідження генези його розвитку й значення в міжнародній системі туризму.

Виклад основного матеріалу. Ще з давніх часів людина висловлювала свої емоції та відображала побут через малюнки на стінах печер. Це був один із давніх способів спілкування та передачі інформації ще в III тис. до н. е., коли не було ані паперу, ані олівців. Різноманітні малюнки, що відображали події минулого, було знайдено в єгипетських пірамідах та давньогрецьких храмах. В соборі святої Софії в м. Київ виявлено близько 300 графіті, що датуються XI–XX ст. Передаючись з одного покоління до іншого, ця традиція дійшла і до XXI ст. (табл. 1). Сучасні графіті розповідають про політичні події, згадують історичних осіб, відображають проблеми сучасності різних сфер життя й виступають об'єктами туристичного інтересу.

Графіті як напрям у вуличному мистецтві з'явився відносно нещодавно, коли у світі почали виникати великі мегаполіси. У 1920-х рр. на товарних вагонах та вуличних будівлях США наносилися малюнки та написи вуличними угрупованнями байкерів, щоб означити окреме місце своєю приналежністю. Період 1969–1974 рр. вважається революцією масової культури графіті. У цей час створювалися нові стилі малювання, і центр графіті руху перейшов до Нью-Йорку. Вже на початку XXI ст. витвори графіті мистецтва почали носити комерційний характер. Вперше це зробила комп'ютерна компанія ІВМ, замовивши зображення своїх символів на стінах будівель й тротуарах вулиць Чикаго та Сан-Франциско [8]. Вуличним художником Кітом Хартінгом популяризовано графіті й запроваджено новий його вид — поп-арт, що надало поштовх до створення логотипів, взуття, одягу, скейтбордів у стилі графіті [9]. За весь час розвитку графіті виникли різні види та техніки цього мистецтва, серед них виділяються такі, як: spray art, mural art, stencil art, street painting, екографіті та інші.

Одним із різновидів графіті є спрей арт (англ. spray art), у якому малюнки наносять аерозольною фарбою [10]. Саме цей спосіб нанесення фарби

Таблиця 1

Хронологія розвитку графіті

Період	Короткий опис
III ст. до н. е. — XI ст. н. е.	Поява первісних малюнків на стінах печер. Вже в давньому Римі графіті являли собою любовні зізнання, політичну риторику й служили вираженням думок населення.
XI — початок XX ст.	Поява графіті у храмах й монастирях.
Початок XX ст. — 1969 р.	Поява написів з відміткою «тут був ...» та підписом автора на товарних вагонах потягів, в підземних переходах, на стінах будівель вулиць.
1969–2000 рр.	Поява нових видів і стилів графіті, визначення графіті як виду вуличного мистецтва.
2000 р. — сьогодні	Комерціалізація графіті, використання малюнків як реклами відомих брендів.

Джерело: складено на основі [8]

найчастіше використовувався на початку ХХ століття, адже за допомогою аерозольної фарби з'явилася можливість нанесення кольорів з використанням різних розпилювачів і технік.

Виконання завдань сталого розвитку обумовило появу нового виду графіті — екологічного. Його ще називають екографіті або зелене графіті. Особливості цього виду графіті полягають в тому, щоб замість фарби та інших хімічних речовин, використовуються натуральні природні засоби для малювання. Наприклад, існує такий спосіб вирощування «живого» графіті, де при нанесенні на стіну субстанції з води, моху, йогурту та цукру можна створити малюнок, який буде рости та створювати навколо себе живу рослинність. З огляду на нові тренди міжнародного туризму, таке графіті може стати об'єктом туристичного інтересу. В його межах набуває популярності техніка «чистого тегінгу», за якої напис чи малюнок робиться шляхом видалення бруду з будь-яких поверхонь.

За способом нанесення малюнка графіті можна виділити постер-арт, мозаїку, стікер арт, стенсіл арт, маркер арт та brush, проте туристів цікавить здебільшого не матеріали, що використовуються при створенні об'єктів, а характер й символізм зображеного. Своїми масштабами виділяється мурал арт (англ. mural art) — це великоформатний настінний живопис, зазвичай легальний, що зображується на фасадах та «сліпих» торцях високих будівель [11]. Цей вид графіті нерозривно пов'язаний з таким прийомом малювання, як суперграфіка. Саме мурали є легалізованими графіті і найчастіше виконуються

на замовлення, а тому носять комерційний характер, хоча здебільшого мають символічний, скритий підтекст або повідомлення для людей, які бачать їх. Особливої популярності серед туристів набувають малюнки, які називають *trompe-l'œil* (з фр. «обман зору»). Це вид оптичного живопису, що поєднує в собі прийоми оп-арту та суперграфіки. Завдяки цьому виду графіті на вулицях створюються зображення, які з певного кута обзору стають об'ємними, що привертає додаткову увагу до них.

Слід відзначити, що настрої суспільства все більше знаходять своє відображення в графіті, характерні риси й види якого наведені на рис. 1.

Вуличні стіни, наче полотно, дають змогу народним митцям міста самостверджуватися, заявляти про себе, посылати повідомлення про радість, сум, надію, страх, незадоволення, сарказм в маси, а також впливати на людські емоції й формувати суспільну думку. Завдяки інформативності графіті набуває популярності не тільки як соціальний об'єкт, а й комерційний, що підтверджується зростанням попиту на екскурсії графіті об'єктами. Наприклад, в Сідней створено тунель графіті, популярні графіті-тури в Нью-Йорку, Мельбурні, Берліні, Лондоні. Ісландія теж може похвалитися графіті об'єктами. Так, на підтримку легальних графіті та графіті мистецтва в центрі Рейк'явіка є кілька установ, розписаних графіті як всередині, так і зовні [12]. Найвідомішим місцем для проведення графіті-турів є Нью-Йорк (Мангеттен, Бруклін) з оплатою за системою «*pay-what-you-wish*» або «*tour-name-your-own-price*». Тривалість таких екскурсій складає близько 3 го-

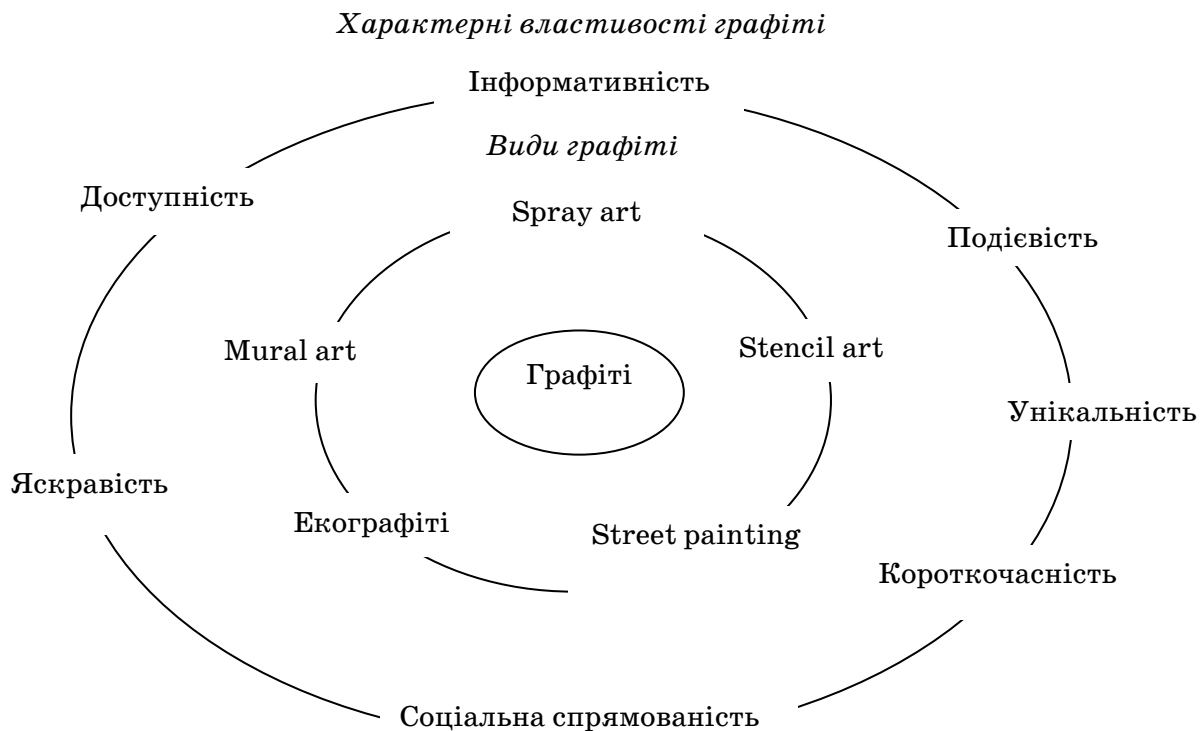

Рис. 1. Види привабливих для туризму графіті та їх властивості

дин, а високий попит на них передбачає завчасне бронювання. Окрім цього, організатори пропонують майстер-клас з графіті, який коштує 30 дол. США з однієї людини [13].

Відкритий музей вуличного мистецтва Мельбурна має безліч прихованих графіті [14], а Лондон взагалі вважається центром графіті-туризму в Європі [15]. Слід зазначити, що екскурсії з графіті в Мельбурні проводяться безпосередньо самими майстрами вуличного мистецтва, які знають усі особливості цієї теми. В Лондоні для шанувальників графіті проводять екскурсії творами вуличного художника Бенксі, популярність якого може конкурувати з Шекспіром й Елтоном Джоном. В Берліні можна замовити екскурсію, яка окрім споглядання об'єктів графіті передбачає майстер-клас, де турист має можливість створити свій власний сувенір із Німеччини. В Колумбії проводяться цікаві екскурсії шедеврами графіті, які проводить вуличний митець Кріспа за співпраці з туристичною агенцією [16]. В Словенії багато нелегального графіті, проте найцікавішими з цих об'єктів для туристів пропонуються безкоштовні графіті-тури [17], що є доволі популярними. Хоча графіті є технічно незаконним в Естонії, але воно розвинулося поза вандалізмом у шановану та улюблену художню форму, об'єкти якої можна побачити в Таліні, Тарту та інших містах і навіть селах [18].

Попит на графіті як на туристичні об'єкти обумовив появу карти вулиць з графіті у м. Тарту, в м. Осло розроблено інтерактивну карту графіті [19]. Для популяризації графіті в Сан-Франциско компанією «1AM» було розроблено мобільний додаток, який дозволяє користувачам завантажувати та відмічати зображення вуличного мистецтва, а також надавати інформацію художникам про можливі місця розташування майбутніх графіті. 1AM — це перший сервіс, який вказує на викладання, експонування, створення та керування вуличним мистецтвом як форми вільного художнього вираження [20]. В Україні також з'являються он-лайн карти з позначенням на них об'єктів графіті. Наприклад, у Харкові можна знайти карту з відміченням усіх робіт графіті художника під псевдонімом Гамлет Зінковський [21]. Містом Дніпро Яною Смирною, графіті-художницею, складено он-лайн путівник «Граффити. Муралы. Street art. Днепр», що включає 78 об'єктів. Організовані графіті екскурсії проводяться в Барселоні, Боготі, Софії, Тель-Авіві та інших містах. Екскурсійні маршрути, що виникли навколо стріт-арт об'єктів, пов'язані з більш широкою тенденцією підтримки культурного поля стріт-арту та їх можна розглядати як елемент стратегії брендингу креативного міста [2]. З огляду на вищесказане, можна стверджувати, що графіті виконує навчальну, пізнавальну й іноді містоформуючу функції в системі міжнародного туризму. На нашу думку, під графіті-туризмом слід розуміти спеціалізовані подорожі соціального й ко-

мерційного характеру, метою яких є відвідування легальних об'єктів графіті для задоволення пізнавальних, психологічних та інших потреб туриста. В таких подорожах туристи можуть отримати інформацію про дестинацію, пізнати її з іншого, не завжди привабливого для масового туриста, боку.

Відрізняє графіті від інших видів мистецтва його доступність, що поряд з унікальністю робить його привабливим туристичним об'єктом. Така властивість графіті додає більше перспектив для проведення екскурсій й турів різної тематики. Короткотривалий термін життя об'єктів графіті обумовлює їх динамічність і потребує постійного оновлення маршруту для екскурсиводів. Ця їх характеристика створює додаткову атрактивність таких об'єктів, які треба встигнути побачити. З цією метою командою програмістів з Дніпра був розроблений мобільний додаток «Wayme», який передбачає завантаження на смартфон екскурсії містом з виділенням окремих графіті об'єктів у м. Дніпро [22]. Michael DeNotto зазначає, що графіті може використовуватися як ресурс для навчання, який дозволяє прослідкувати історію тих чи інших подій, навіть історію самого графіті [10]. Отже, в основі графіті об'єктів лежить принцип соціальної спрямованості, реалізація якого набуває все більшого масштабу завдяки використанню інноваційних технологій.

Зростаюча цікавість до графіті обумовила появу майстер-класів з графіті під час екскурсійних програм й пропозицію споглядання створення графіті об'єкта під час подієвих заходів. Такий підхід дозволяє використовувати графіті мистецтво не тільки у пізнавальному, а ще й подієвому туризмі, зокрема в різноманітних фестивалів, присвячених графіті.

Так, з 2011 р. в місті Кам'янець-Подільську проводиться фестиваль стріт-арту «Республіка» [23], а в м. Харків з 2015 р. — фестиваль стріт-арту «Знаки Миру» [24]. В червні 2015 р. у Києві на Арт-заводі «Платформа» відбувся фестиваль вуличного мистецтва НЕБО. Фест Vol.2., де протягом двох днів демонстрували унікальне українське вуличне мистецтво [25]. Влітку 2016 р. відбувся перший міжнародний Фестиваль сучасного мистецтва «Mural Social Club» [26] й Всеукраїнський фестиваль графіті «Алярм» [27]. Влітку 2017 р. фестиваль Dnipro Mural Fest відвідали відомі художники з Харкова, Одеси, Маріуполя, Львова та Києва, які зробили 10 величезних муралів на території міста Дніпро протягом одного місяця [28]. Графіті викликає неабиякий туристичний інтерес, який при ефективному маркетинговому позиціонуванні дозволить сформувати довготривалу мотивацію на графіті-тури.

Таким чином, графіті-тури стають достатньо популярними, що створює інтенсивний туристичний потік в місцях їх розташування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі вивчення міжнародного досвіду використання об'єктів графіті в туризмі, визначено, що

сучасні легальні графіті можна віднести до туристичних культурних ресурсів, що характеризуються інформативністю, подієвістю, унікальністю, яскравістю, соціальною спрямованістю, доступністю й короткотривалістю життєвого циклу.

У статті охарактеризовано різні види графіті, які користуються попитом в туризмі й служать об'єктами туристичного інтересу. З огляду на це, графіті впливає на зростання туристичної атрак-

тивності території й може використовуватись для її формування.

Зважаючи на унікальність графіті та його зростаючу привабливість серед туристів, об'єкти комерційного й соціального графіті слід використовувати при організації пізнавальних, подієвих, розважальних турів. В подальших дослідженнях планується розглянути особливості ринкового позиціонування графіті як туристичних об'єктів.

Література

1. Ong'ayo Francis Onyango The Talking Walls of Rongo University College: A Linguistic Analysis of Graffiti Use at Rongo University College // Electronic version of International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development Jan 2016, Vol. 5, No. 1. URL: http://hrmars.com/hrmars_papers/The_Talking_Walls_of_Rongo_University_College_A_Linguistic_Analysis_of_Graffiti_Use_at_Rongo_University_College.pdf (дата звернення: 09.12.2019).
2. Andron S. Selling streetness as experience: The role of street art tours in branding the creative city // *Sociological rev. L.*, 2018. Vol. 66, N5. P. 1036–1057.
3. Ulmer J. Writing urban space: Street art, democracy and photographic cartography // *Cultural studies, critical methodologies*. Thousand Oaks (CA), 2017. Vol. 17, N6. P. 491–502.
4. Кузовенкова Ю. А. Молодіжні солідарності в графіті-туризмі // Моніторинг громадської думки: економічні та соціальні зміни. 2019. № 1. С. 311–323. URL: <https://doi.org/10.14515/monitoring.2018.5.15> (дата звернення: 09.12.2019).
5. Bengtsen, P. The Street Art World. Lund, Almqvist & Wiksell Press (2014), P. 158.
6. Moraes, Vinicius Borges. A pichação e a grafiteagem na óptica do direito penal delito de dano ou crime ambiental? // *Jus Navigandi, Teresina*, 11 (970). URL: <https://jus.com.br/artigos/8039/a-pichacao-e-a-grafiteagem-na-optica-do-direito-penal> (дата звернення: 09.12.2019).
7. Редько В. Є. Використання об'єктів графіті в туризмі / В. Є. Редько, М. Д. Герасько. // *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. електрон. наук. фахове вид.* 2016. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_4_15 (дата звернення: 09.12.2019).
8. McDonald Fiona The Popular History of Graffiti: From the Ancient World to the Present / Fiona McDonald // *Skyhorse*; edition 04.06.2013. — С. 1–79.
9. Kolossa A. Keith Haring, 1958–1990: a life for art. Köln: Taschen, 2004.
10. DeNotto Michael Street art and graffiti: Resources for online study. URL: <https://crln.acrl.org/index.php/crl-news/article/view/9109/10006> (дата звернення: 09.12.2019).
11. Jonathan Skinner, Lee Jolliffe Murals and Tourism: Heritage, Politics and Identity / Jonathan Skinner, Lee Jolliffe // *Routledge* 26.06.2017. С. 49.
12. Bergmann Salvör Graffiti and Street Art in Reykjavik: веб-сайт. URL: <https://guidetoiceland.is/reykjavik-guide/street-art-in-reykjavik-icelandic-guide-to-urban-graffiti> (дата звернення: 09.12.2019).
13. New York Graffiti Street Art Tours: веб-сайт Free tours by foot. URL: <https://freetoursbyfoot.com/new-york-graffiti-street-art-tours/> (дата звернення: 09.12.2019).
14. Home: веб-сайт Melbourne Street Tours. URL: <https://melbournestreettours.com/> (дата звернення: 09.12.2019).
15. Free Street Art & Graffiti Tour: веб-сайт Strawberry Tours. URL: <https://strawberrytours.com/london/tours/free-street-art-graffiti-tour> (дата звернення: 09.12.2019).
16. The Medellin Graffiti Tour: веб-сайт. URL: <http://www.toucancafe.co/medellin-tours/medellin-graffiti-tour/> (дата звернення: 09.12.2019).
17. Gale Eva STREET ART IN LJUBLJANA: веб-сайт. URL: <https://www.visitljubljana.com/en/visitors/stories/street-art-in-ljubljana/> (дата звернення: 09.12.2019).
18. Graffiti in Estonia — art gallery on the streets: веб-сайт. URL: <https://www.visitestonia.com/en/why-estonia/graffiti-in-estonia-art-gallery-on-the-streets> (дата звернення: 09.12.2019).
19. VisitOSLO's guide to urban art: веб-сайт. URL: <https://www.visitoslo.com/en/articles/urban-art-in-oslo/> (дата звернення: 09.12.2019).
20. 1AM Mobile App: A Virtual Gallery for Street Art Enthusiasts: веб-сайт. URL: <https://www.7x7.com/1am-mobile-app-a-virtual-gallery-for-street-art-enthusiasts-1787083181.html> (дата звернення: 09.12.2019).
21. Гамлет Зиньковский, список работ: Google карты. URL: <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1f4yPZcwPAu7TotG3RfJy1yPDKI&ll=50.03270368637668%2C36.26174925000009&z=12> (дата звернення: 09.12.2019).

22. Граффити. Муралы. Street art. Днепр: веб-сайт. URL: <https://www.try.wayme.tours/guidebooks/dnipro/art/> (дата звернення: 09.12.2019).
23. Сайт фестивалю «Республіка»: веб-сайт. URL: <http://respublicafest.com/pro-festival> (дата звернення: 09.12.2019).
24. Фестиваль стрит-арта «Знаки мира»: веб-сайт. URL: <http://redcross.kharkov.ua/news/582> (дата звернення: 09.12.2019).
25. Фестиваль уличного искусства НЕБО.fest: веб-сайт Киев vgorode. URL: <https://kiev.vgorode.ua/event/festyvaly/726440-festyval-ulychnoho-yskusstva-neboFest> (дата звернення: 09.12.2019).
26. В Украине проходит первый международный фестиваль стрит-арта: веб-сайт. URL: <http://bit.ua/2016/05/street-art-fest/> (дата звернення: 09.12.2019).
27. Граффити фестиваль АЛЯРМ едет в Одессу. Программа фестиваля: веб-сайт Информер. URL: <http://informer.od.ua/news/graffiti-festival-alyarm-edet-v-odessu-programma-festivalya/> (дата звернення: 09.12.2019).
28. Участники арт-пикника в Днепре создали самый длинный мурал в Украине: веб-сайт Событие. URL: <http://sobitie.com.ua/dnepropetrovsk-novosti/uchastniki-art-piknika-v-dnepre-sozdali-samyy-dlinnyu-mural-v-ukraine> (дата звернення: 09.12.2019).

References

1. Onyango, Francis. (2016). The Talking Walls of Rongo University College: A Linguistic Analysis of Graffiti Use at Rongo University College. Electronic version of International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development Jan 2016, Vol. 5, No. 1. URL: http://hrmars.com/hrmars_papers/The_Talking_Walls_of_Rongo_University_College_A_Linguistic_Analysis_of_Graffiti_Use_at_Rongo_University_College.pdf (Accessed: 09 December 2019) [In English].
2. Andron S. (2018). Selling streetness as experience: The role of street art tours in branding the creative city. *Sociological rev. L.*, 2018. Vol. 66, N5. P. 1036–1057 [In English].
3. Ulmer J. (2017). Writing urban space: Street art, democracy and photographic cartography. *Cultural studies, critical methodologies*. Thousand Oaks (CA). Vol. 17, N6. PP. 491–502 [In English].
4. Kuzovenkova Ju. (2019) Molodizhni solidarnosti v ghraffiti-turyzmi [Youth solidarities in graffiti tourism]. *Monitoring gromadsjkoji dumky: ekonomichni ta socialjni zminy*. 2019. № 1. PP. 311–323. URL: <https://doi.org/10.14515/monitoring> (Accessed: 09 December 2019) [In Russian].
5. Bengtsen, P., (2014), *The Street Art World*, Lund, Almendros de Granada Press, 158 p. [In English].
6. Moraes, Vinicius Borges. A pichação e a grafiteagem na óptica do direito penal delito de dano ou crime ambiental? *Jus Navigandi*, Teresina, 11 (970). URL: <https://jus.com.br/artigos/8039/a-pichacao-e-a-grafiteagem-na-optica-do-direito-penal> (Accessed: 09 December 2019) [In Portuguese].
7. Redko V. (2016) Vykorystannja ob'ektiv ghraffiti v turyzmi [Using Graffiti Objects In Tourism]. *Ekonomika. Upravlinnja. Innovaciji. Serija: Ekonomichni nauky*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_4_15 [In Ukrainian] (Accessed: 09 December 2019).
8. McDonald Fiona *The Popular History of Graffiti: From the Ancient World to the Present*. Skyhorse; edition 04.06.2013. PP. 1–79 [In English].
9. Kolossa A. *Keith Haring, 1958–1990: a life for art*. Köln: Taschen, 2004 [In English].
10. DeNotto Michael *Street art and graffiti: Resources for online study*. URL: <https://crln.acrl.org/index.php/crl-news/article/view/9109/10006> (Accessed: 09 December 2019) [In English].
11. Jonathan Skinner, Lee Jolliffe (2017). *Murals and Tourism: Heritage, Politics and Identity*. Routledge 26.06.2017. P. 49 [In English].
12. Bergmann Salvör *Graffiti and Street Art in Reykjavík*. URL: <https://guidetoiceland.is/reykjavik-guide/street-art-in-reykjavik-icelandic-guide-to-urban-graffiti> [In English] (Accessed: 09 December 2019).
13. New York Graffiti Street Art Tours. Free tours by foot. URL: <https://freetoursbyfoot.com/new-york-graffiti-street-art-tours/> (Accessed: 09 December 2019) [In English].
14. Home: Melbourne Street Tours. URL: <https://melbournestreettours.com/> (Accessed: 09 December 2019) [In English].
15. Free Street Art & Graffiti Tour: Strawberry Tours. URL: <https://strawberrytours.com/london/tours/free-street-art-graffiti-tour> (Accessed: 09 December 2019) [In English].
16. The Medellin Graffiti Tour. URL: <http://www.toucancafe.co/medellin-tours/medellin-graffiti-tour/> (Accessed: 09 December 2019) [In English].
17. Gale Eva *STREET ART IN LJUBLJANA*. URL: <https://www.visitljubljana.com/en/visitors/stories/street-art-in-ljubljana/> (Accessed: 09 December 2019) [In English].
18. Graffiti in Estonia — art gallery on the streets. URL: <https://www.visitestonia.com/en/why-estonia/graffiti-in-estonia-art-gallery-on-the-streets> (Accessed: 09 December 2019) [In English].
19. VisitOSLO's guide to urban art. URL: <https://www.visitoslo.com/en/articles/urban-art-in-oslo/> (Accessed: 09 December 2019) [In English].

20. 1AM Mobile App: A Virtual Gallery for Street Art Enthusiasts. URL: <https://www.7x7.com/1am-mobile-app-a-virtual-gallery-for-street-art-enthusiasts-1787083181.html> (Accessed: 09 December 2019) [In English].
21. Ghamlet Zynjkovskyj, spysok robot [Ghamlet Zynjkovskyj, the list of works]. URL: <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1f4yPZcwPAu7TotG3RfJy1yPDOKI&ll=50.03270368637668%2C36.26174925000009&z=12> (Accessed: 09 December 2019) [In Russian].
22. Graffiti. Muraly. Street art. Dnepr [Graffiti. Murals. Street art. Dnepr]. URL: <https://www.try.wayme.tours/guidebooks/dnipro/art/> (Accessed: 09 December 2019) [In Russian].
23. Sait Festivalu «Respublika» [Website of the festival «Republic»] (n.d.). hrespublicafest.com. URL: <http://respublicafest.com/profestival> (Accessed: 09 December 2019) [in Ukrainian].
24. Festival strit-arta «Znaki mira» [Festival of street-art «Peace signs»] URL: <http://redcross.kharkov.ua/news/582> (Accessed: 09 December 2019) [in Ukrainian].
25. Festival ulichnogo iskusstva NEBO.fest [Street art festival NEBO.fest]. URL: <https://kiev.vgorode.ua/event/festyvaly/726440-festyval-ulychnoho-yskusstva-neboFest> (Accessed: 09 December 2019) [In Russian].
26. V Ukraine prohodit pervyy mezhdunarodnyy festival strit-arta [In Ukraine will be held the first international festival of street-art] (2016) URL: <http://bit.ua/2016/05/street-art-fest/> (Accessed: 09 December 2019) [in Russian].
27. Graffiti festival ALYARM edet v Odessu. Programma festivalya [Graffiti festival ALYARM comes to Odessa. Program of the festival]. URL: <http://informer.od.ua/news/graffiti-festival-alyarm-edet-v-odessu-programma-festivalya/> (Accessed: 09 December 2019) [In Russian].
28. Uchastniki art-piknika v Dnepre sozdali samyy dlinnyy mural v Ukraine. [The participants of art-picnik in Dnipro created the longest mural in Ukraine]. URL: <http://sobitie.com.ua/dnepropetrovsk-novosti/uchastniki-art-piknika-v-dnepre-sozdali-samyy-dlinnyy-mural-v-ukraine> (Accessed: 09 December 2019) [In Russian].

Шарманська Валентина Миколаївна
кандидат економічних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Шарманская Валентина Николаевна
кандидат экономических наук, доцент
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
Sharmanska Valentina
PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Ломачинський Дмитро Олександрович
студент спеціальності «Облік і оподаткування»
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Ломачинский Дмитрий Александрович
студент специальности «Учет и налогообложение»
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко
Lomachynsky Dmitry
Student of the
Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА**

**ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧЕТА
ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ НА ПРЕДПРИЯТИИ:
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ПРАКТИКА**

**WAYS OF IMPROVING ACCOUNTING
OF FIXED ASSETS OF ENTERPRISE: INTERNATIONAL
EXPERIENCE AND DOMESTIC PRACTICE**

Анотація. У статті визначено місце обліку в економічній діяльності держави, а також окреслено необхідність ефективного обліку основних засобів, як одного з найважливіших чинників будь-якого виробництва. Окрім того визначено ступінь дослідження питань обліку основних засобів, науковцями і виявили відсутність належної уваги до питань інтеграції міжнародних стандартів у вітчизняну облікову діяльність. В процесі проведення дослідження, визначено, якими документами здійснюється регулювання бухгалтерського обліку. Проаналізовано сутність поняття основний засіб, визначеного за положенням (стандартом) бухгалтерського обліку, вітчизняними науковцями та за міжнародним стандартом. Підсумували спільні та відмінні риси. Також у статті проведено порівняльний аналіз складових елементів категорії основні засоби в Україні та в інших країнах, таких як Великобританія, США, Росія, Польща, та за М(С)БО. Окрім того визначили відмінності у класифікації основних засобів в інших країнах. Визначено сутність, види та процедуру проведення грошової оцінки основних засобів для цілей здійснення обліку. В науковій статті, визначено вартісний критерій віднесення активів до складу основних засобів у вітчизняній та зарубіжній практиці. Проаналізовано сутність амортизації, та визначено існуючі методи її проведення в Україні. Розкрито сутність цих методів, із перерахуванням переваг та недоліків кожного із них. Розглянуто методи проведення амортизації за кордоном, на основі чого сформовано рекомендації до зміни методики проведення амортизації у нашій державі. Враховуючи проведені дослідження, сформовано рекомендації по реформуванню процесу бухгалтерського обліку основних засобів в напрямку адаптації до потреб міжнародних стандартів.

Ключові слова: облік, основний засіб, вітчизняний досвід, зарубіжний досвід, підприємство, амортизація, грошова оцінка, метод, первісна вартість.

Аннотация. В статье определено место учета в экономической деятельности государства, а также обозначены необходимость эффективного учета основных средств, как одного из важнейших факторов любого производства. Кроме того определена степень исследования вопросов учета основных средств, учеными и обнаружили отсутствие должного внимания к вопросам интеграции международных стандартов в отечественную учетную деятельность. В процессе проведения исследования, определено, какими документами осуществляется регулирование бухгалтерского учета. Проанализированы сущность понятия основное средство, определенного по положению (стандарту) бухгалтерского учета, отечественными учеными и по международному стандарту. Заключили общие и отличительные черты. Также в статье проведен сравнительный анализ составляющих элементов категории основных средств в Украине и в других странах, таких как Великобритания, США, Россия, Польша, и по М(С)БУ. Кроме того определили различия в классификации основных средств в других странах. Определена сущность, виды и процедура проведения денежной оценки основных средств для целей осуществления учета. В научной статье, определены стоимостный критерий отнесения активов в состав основных средств в отечественной и зарубежной практике. Проанализированы сущность амортизации и определены существующие методы ее проведения в Украине. Раскрыта сущность этих методов, с перечислением преимуществ и недостатков каждого из них. Рассмотрены методы проведения амортизации за рубежом, на основе чего сформированы рекомендации к изменению методики проведения амортизации в нашем государстве. Учитывая проведенное исследование, сформированы рекомендации по реформированию процесса бухгалтерского учета основных средств в направлении адаптации к потребностям международных стандартов.

Ключевые слова: учет, основное средство, отечественный опыт, зарубежный опыт, предприятие, амортизация, денежная оценка, метод, первоначальная стоимость.

Summary. The article identifies the place of accounting in the economic activity of the state, and also outlines the need of effective accounting of fixed assets, as one of the most important factors of any production. In addition, was determined the degree of research into the issues of accounting for fixed assets by scientists and revealed the lack of due attention to the issues of integration of international standards into domestic accounting activities. In the course of the research, it is determined which documents regulate accounting. It is analyzed the essence of the concept of fixed assets, determined by the accounting standard (standard), domestic scientists and international standard. We summarized the common and distinct features. Also in the article is carried out a comparative analysis of the constituent elements of the fixed assets category in Ukraine and in other countries, such as Great Britain, USA, Russia, Poland, and by IASB. In addition, were identified differences in the classification of fixed assets in other countries. It is determined the essence, types and procedure of monetary valuation of fixed assets for accounting purposes. In the scientific article, is determined the value criterion for the assignment of assets to the composition of fixed assets in domestic and foreign practice. It is analyzed the essence of depreciation and determined the existing methods of its carrying out in Ukraine. Also it is disclosed the essence of these methods and listing the advantages and disadvantages of each. Were widely discussed the methods of carrying out depreciation abroad, on the basis of which recommendations were made to change the method of depreciation in our country. Taking into account the conducted research, have been formed the recommendations on reforming the process of accounting for fixed assets in the direction of adaptation to the needs of international standards.

Key words: accounting, fixed asset, domestic experience, foreign experience, enterprise, depreciation, cash valuation, method, initial cost.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання всіх учасників економічної системи, характеризується стрімкими інтеграційними процесами із європейським та світовим економічним середовищем. Цей процес, поширюється на всі сфери економіки та вимагає від всіх її учасників своєчасного реагування, шляхом зміни методів ведення діяльності, а також відображення цього в обліку. У зв'язку із цим, постає необхідність детального вивчення процесу обліку одного з найважливіших чинників будь-якого виробництва — основних засобів, крізь призму порівняльного аналізу міжнародного досвіду та вітчизняної практики. Адже правильне відображення бухгалтерської інформації, на фоні стрімких інтеграційних процесів, є основою для прийняття іноземними та вітчизняними інвесторами рішення про спрямування інвестицій. Основним засобом та грамотності їх відображення в цьому процесі, відводиться вагоме місце, адже

вони є важливим складовим елементом ресурсного потенціалу будь-якого господарюючого суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям та сучасним проблемам обліку основних засобів, а також напрямкам вдосконалення цього процесу обліку присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, питання вдосконалення обліку основних засобів, розглядалися такими вченими, як А. Бородкін, Б. Валуєв, С. Голов, Л. Городянська, М. Дем'яненко, Н. Дорош, В. Жук, Г. Кірейцев, А. Максименко, Д. Ковальов, М. Огічук, Я. Ошмаріна, І. Петрова, О. Турлакова, Р. Хом'як [8], О. Шипунов, Л. Яловега. Аспектам дослідження вітчизняних та зарубіжних проблем та особливостей обліку основних засобів, присвячені роботи таких вчених, як Ф. Бутинець, А. Гринько, В. Моссаковський, М. Пушкар, С. Свірко, Л. Шатковська, В. Шарманська, В. Швець та інші. Проте, питанням обліку основних засобів із врахуванням

адаптації законодавчих вимог до міжнародних стандартів обліку та фінансової звітності, а також особливостям застосування цих вимог на вітчизняних підприємства потребують більш ґрунтовного вивчення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи сучасний стан обліку основних засобів, а також ступінь поширення міжнародних стандартів обліку, у вітчизняному бухгалтерському просторі, виникає гостра необхідність розробки конкретних заходів по адаптації зарубіжних методів обліку у нашій обліковій діяльності.

Мета статті. Основною метою проведення даного дослідження є аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду бухгалтерського обліку основних засобів, а також формування на основі проведення дослідження рекомендацій по вдосконаленню існуючої процедури обліку.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день, чітка та правильна організація бухгалтерського обліку основних засобів є передумовою забезпечення успішності діяльності кожного суб'єкта господарювання. На законодавчому рівні, цей процес регулюється за допомогою Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 7 «Основні засоби» [7] та Податкового кодексу України.

Для глибшого розуміння, досліджуваної нами тематики, розпочнемо із визначення сутності категорії основний засіб, яке пропонується нам нормативними документами, а також науковцями. Отже, згідно П(С)БО 7 «Основні засоби» (ОЗ) — це матеріальні активи, які підприємство/установа утримує з метою використання їх у процесі виробництва/діяльності або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [7].

З іншого боку, Д. Ковальов, під основними засобами визначає матеріальні активи, які підприємство формує з метою використання їх у процесі виробництва чи постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних та соціально-культурних функцій і очікуваний термін корисного застосування яких перевищує рік.

Визначення, основних засобів, запропоноване Л. Яловегою, зазначає, що ОЗ — це сума капіталу, вкладеного в сукупність матеріально-речових об'єктів і цінностей, що використовуються в процесі виробництва для впливу на предмети праці і їх перетворення в придатні до споживання продукти [8].

Продовжуючи, окреслену лінію дослідження наведемо визначення основних засобів, яке зазначено у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» [6]. Згідно даного положення, під основними засобами розуміються матеріальні

об'єкти, які утримують для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг, для надання в оренду іншим або для адміністративних цілей та використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного звітного періоду.

Таким чином, проаналізувавши вищенаведені визначення, можемо дійти висновку, що спільним у всіх є те, що основний засіб — це матеріальний актив, який використовується підприємством у своїй діяльності протягом тривалого часу. З приводу визначення основних засобів у вітчизняній та зарубіжній практиці суперечностей не виникає.

Різноманітність видів основних засобів зумовлює необхідність в їх класифікації. На сьогоднішній день, не існує єдиного законодавчо закріпленого документу, який би полегшував процес класифікації основних засобів у бухгалтерському обліку. Одиницею обліку ОЗ у бухгалтерському обліку є об'єкт основних засобів. Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби поділяються на дві групи: основні засоби та інші необоротні матеріальні активи.

Отже, до основних засобів відносять: земельні ділянки; капітальні витрати на поліпшення земель; будівлі, споруди та передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади, інвентар (меблі); тварини; багаторічні насадження та плодоносні рослини, інші основні засоби [7].

Варто зауважити, що при дослідженні зарубіжного досвіду при формуванні складу основних засобів, існують певні відмінності. Наприклад, досить часто до основних засобів не належать земельні ділянки, у зв'язку із неможливістю їх амортизації та утрудненню процесу перенесення вартості земельної ділянки на вартість виготовленої продукції, це ж стосується й віднесення до основних засобів тварин, а також багаторічних насаджень. Наочне відображення відмінностей у підходах до визначення складу основних засобів в різних країнах отримуємо із табл. 1.

Таким чином, аналізуючи наведену таблицю, можемо зробити висновки, що основні відмінності при віднесенні об'єктів до складу основних засобів стосуються земельних ділянок, капітальних витрат на поліпшення земель, а також тварин, багаторічних насаджень та плодоносних рослин. Причини, таких розбіжностей описано нами вище. Загалом, всі країни під час організації обліку намагаються керуватися міжнародними стандартами, це пояснює схожість у віднесенні елементів до складу основних засобів, між країнами, які досліджувалися. Суттєво відрізняється підхід до визначення складу основних засобів, який застосовується у Сполучених Штатах Америки. Як видно з таблиці, при формуванні основних засобів порівняно з Україною немає жодної точки перетину підходів. Це пов'язано із тим, що модель обліку в США суттєво відрізняється від інших країн. Так, кожне підприємство самостійно

Таблиця 1

Порівняння вітчизняних підходів до визначення складу основних засобів із зарубіжним досвідом

Елемент основних засобів	Країна				МСБО
	Україна	Росія	США	Великобританія	
Земельні ділянки	+	-	-	+	+
Капітальні витрати на поліпшення земель	+	+	-	-	-
Будівлі, споруди та передавальні пристрої	+	+	-	+	+
Машини та обладнання	+	+	-	+	+
Транспортні засоби	+	+	-	+	+
Інструменти, прилади, інвентар	+	+	-	+	+
Тварини	+	+	-	-	-
Багаторічні насадження та плодоносні рослини	+	+	-	-	-

Джерело: розроблено автором за даними [1; 4]

розробляє план рахунків, спираючись на власну специфіку. На законодавчому рівні регулюються лише основні вимоги до складання фінансової звітності, на відміну від України, де структура основних засобів чітко визначена державою і не може бути змінена.

Другою складовою основних засобів, виступають інші необоротні матеріальні активи. До цієї групи входять: бібліотечні фонди, малоцінні необоротні матеріальні активи, тимчасові споруди, природні ресурси, інвентарна тара, предмети прокату, інші необоротні матеріальні активи.

Продовжуючи аналіз зарубіжного досвіду, дослідимо класифікацію основних засобів у наступних країнах [1]:

1. Швейцарія. Для цілей здійснення обліку всі необоротні активи об'єднуються в одну групу — основні засоби.

2. Росія. Виділяється категорія поза оборотні активи, яка включає нематеріальні активи, основні засоби, а також доходні вкладення в матеріальні цінності.

3. Німеччина. Під основними засобами розуміється основний капітал та фінансові активи.

4. Естонія. До складу основних засобів відносять основний капітал, а також моральний та ресурсний капітал.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що загалом основні засоби в зарубіжних країнах, поділяються на наступні групи: матеріальні довгострокові активи, нематеріальні довгострокові активи та довгострокові фінансові інвестиції. Окрім того, необхідною умовою правильного обліку основних засобів є застосування єдиного принципу їх грошової оцінки. Для цілей здійснення грошової оцінки в Україні застосовуються такі категорії, як первісна вартість та залишкова вартість, ліквідаційна, переоцінена, а також чиста вартість реалізації [2, с. 24]. На противагу зарубіжним країнам, у яких при проведенні грошової оцінки основних засобів використовується поняття історичної собівартості, а також справедливої та залишкової вартості.

Спосіб оцінки основних засобів (або необоротних активів, як часто називають основні засоби в зарубіжному обліку), залежить основною мірою від способу надходження основного засобу.

Порівняємо вітчизняні методи оцінки грошової вартості, із закордонним досвідом. Спільним, по більшості складових елементів, є метод оцінки за первісною (історичною) вартістю. Під час оцінки основних засобів цим методом, враховується вартість придбання необоротного активу за вирахуванням отриманих знижок, а також витрати, які пов'язані з транспортуванням ОЗ, приведенням його до стану, придатного до експлуатації, невідшкодована сума податків, імпорتنі мита, тощо [8, с.125]. Закордонний досвід, теж ґрунтується на таких критеріях визначення первісної (історичної вартості), проте існують деякі відмінності. Так, для прикладу в Голландії та Великобританії, основні засоби ставляться на облік не за собівартістю, а за ринковою ціною. На противагу цим країнам, законодавство Бельгії навпаки вимагає при введенні в експлуатацію застосовувати вартість, нижчу первісній та ринковій. В деяких країнах, дозволяється включати до первісної вартості відсотки по позиках, наданих на придбання основного засобу.

Для включення активу до складу основних засобів, він повинен відповідати вартісному критерію, закладеному Податковим кодексом України, тобто вартувати не менше 6000 грн. Якщо порівнювати закордонний досвід, то найбільше вартісний критерій застосовується у пострадянських країнах. Так, у Росії актив визнається основним засобом, якщо його вартість більше 100000 рублів, у Білорусії — більше 9900 білоруських рублів, в Чехії — більше 10000 чеських крон, що стосується міжнародного обліку загалом, практично у всіх країнах, давно відмовились від застосування вартісного критерію, і залишили право вибору за суб'єктами господарювання. Проте, на нашу думку, вітчизняне суспільство наразі не готове до свободи вибору під час здійснення обліку, і відміна вартісного критерію, спровокує

уникнення від сплати податків господарюючими суб'єктами шляхом завищення їхніх витрат.

Одним із найважливіших моментів обліку основних засобів, є проведення їх амортизації. Під амортизацією розуміють систематичний розподіл вартості необоротних активів, протягом всього терміну їх корисного використання. Для її розрахунку, існують наступні методи: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний та виробничий [5, с. 34]. Проте, найбільшою популярністю в Україні, користується розрахунок амортизації прямолінійним методом. Це пов'язано із простотою його застосування. Згідно прямолінійного методу, вся вартість основного засобу розподіляється пропорційно терміну його корисного використання. Негативним наслідком застосування цього методу, є неврахування особливостей та специфіки діяльності кожного підприємства, а також відкидання факту морального зносу об'єкта поряд із зростанням витрат на ремонт по мірі його експлуатації.

При застосування методу зменшення залишкової вартості, протягом перших років використання нараховується більша сума грошових коштів, а потім рівномірно зменшується дана сума впродовж наступних [5, с. 35]. Негативним моментом використання цього методу є прискореність нарахування зносу, яка визначається суб'єктивно, що може призвести до хибного визначення строку експлуатації об'єкта, що в свою чергу не дасть змогу виробити за допомогою цього активу заплановану кількість продукції.

Метод прискореного зменшення залишкової вартості, передбачає нарахування значної суми амортизації в перші роки експлуатації основного засобу [5, с. 35]. Переважно цей метод необхідно застосовувати, коли результативність певного обладнання в перші роки експлуатації вища, ніж в наступні. Негативним моментом є те, що розрахунок амортизації даним методом не відображає реальний фінансовий стан.

Кумулятивний метод застосовується якщо вигода від експлуатації об'єкта в перші роки вища, ніж в наступні, а також коли присутній фактор морального старіння [5, с. 36]. У зв'язку із тим, що даний метод є дуже віддаленим від реального стану речей, а сума зносу не відображає ні фактичне використання об'єкта, ні кількість виготовленої продукції, цей метод в бухгалтерському обліку застосовується вкрай рідко.

Останнім методом нарахування амортизації, який застосовується в Україні є виробничий. За цим методом сума зносу, яка відноситься до витрат відповідає отриманим доходам у випадках, коли актив використовується в різні звітні періоди нерівномірно [5, с. 36]. Недоліком застосування цього методу є його вузька спеціалізація, яка дозволяє його використовувати лише виробничим підприємствам, а також важкість та трудомісткість розрахунків.

Для порівняння, наведемо досвід нарахування амортизації за кордоном. Так, для прикладу у Польщі

застосовується лише три методи нарахування амортизації: прямолінійний, зменшення залишку та природний. Прямолінійний та метод зменшення залишку по своїй специфіці схожі до вітчизняних однойменних методів, а отже детального розгулу потребує лише природній метод нарахування амортизації. Згідно цього методу відбувається розрахунок амортизації активу відповідно до його фактичного споживання. Цей метод ідеально підходить для машин і устаткування, так як для них можна досить точно визначити обсяг робіт, які будуть використовуватись протягом всього терміну корисного використання. Амортизація нараховується в даному випадку відповідно до відношення виконаних робіт на загальну суму робіт протягом строку використання актив.

Продовжуючи дослідження зарубіжного досвіду, бачимо, що для прикладу в Португалії застосовується лише прямолінійний метод нарахування амортизації, так само як і у Данії. Проте датська облікова система характеризується існуванням амортизаційних ставок окремо для фінансового та податкового обліку. У Франції також найбільше використовується прямолінійний метод, при цьому ліквідаційна вартість у ньому не зазначається. Законодавством Німеччини взагалі не передбачено жодних конкретних методів амортизації. На практиці найчастіше застосовуються прямолінійний метод і метод зменшення залишку [1, с. 215–216].

Таким чином, спільним серед зазначених країн є застосування в обліку прямолінійного методу нарахування амортизації. Окрім того, часто зарубіжними підприємствами використовується метод зменшення залишкової вартості. Якщо говорити про Україну, то, на нашу думку, існує занадто багато методів нарахування амортизації, які через свою непродуманість та складність не застосовують в повній мірі суб'єктами господарювання. Враховуючи вищенаведене, з метою вдосконалення обліку основних засобів необхідно:

- усунути розпорошеність понять та категорій, в бухгалтерському обліку шляхом їх консолідації та уніфікації;
- враховуючи закордонний досвід, переглянути складові елементи основних засобів, в частині виключення з їх складу капітальних витрат на поліпшення земель, багаторічних насаджень, а також тварин, що пов'язано із складністю ефективно враховувати вартість даних об'єктів при розрахунку собівартості;
- з метою визначення рівня облікової культури та готовності вітчизняних суб'єктів господарювання наслідувати міжнародні облікові норми у тестовому режимі виключити вартісний критерій віднесення активу до складу основних засобів в межах одного регіону на один рік, а по закінченню досліджуваного періоду проаналізувати результати та можливість й необхідність застосування даної практики в країні загалом;

– уніфікувати та спростити методи нарахування амортизації, з метою забезпечення можливостей для суб'єктів господарювання застосовувати їх залежно від специфіки діяльності, що в свою чергу вплине на підвищення ефективності та правильності розрахунку амортизації.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи проведене дослідження, можемо зробити висновки, що практика бухгалтерського обліку в країні крокує пліч о пліч із світовими тенденціями. Великий об'єм роботи по приведенню процедури бухгалтерського обліку загалом, та основних засобів зокрема, до міжнародних стандартів вже проведено, проте залишається ще низка невирішених питань та суперечностей,

отриманих ще із радянських часів. На державному рівні продовжують здійснюватись спроби по усуненню наявних суперечностей. Вагомим прикладом цього є приведення до відповідності положень бухгалтерського та податкового обліку в частині основних засобів зокрема. Продовження плідної роботи в цьому напрямку, врахування сучасних вимог функціонування суб'єктів господарювання та їх секторальних потреб, дасть змогу Україні успішно продовжувати шлях по приведенню вітчизняного обліку у відповідність до міжнародних стандартів, і як наслідок сприяти зростанню транскордонної співпраці в майбутньому.

Література

1. Акімова Н. С., Грінько А. П., Топоркова О. В., Наумова Т. А., Ковалевська Н. С., Кирильєва Л. О., Янчев В. В. Облік в Зарубіжних країнах: навчальний посібник. Харків, 2016. 288 с.
2. Бутинець Т. А. Основні засоби: точка зору економіста. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Київ, 2012. С. 22–36.
3. Гавриловський О. С., Стащенко Ю. В. Поняття «необоротні активи» в обліковій практиці // Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 19. С. 498–502. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/96.pdf>
4. Єлісєєва О. К., Яресько А. М. Методи оцінки основних засобів в умовах законодавчих змін: вітчизняний та зарубіжний досвід // Економічний форум. 2017. № 1. С. 223–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_1_35
5. Кафка С. М. Зміст і призначення амортизації основних засобів. Київ: Економічний аналіз, 2017. Т. 27. 520 с.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 (МСБО 16) «Основні засоби» // IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_014.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби», затв. наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92, зі змінами та доповненнями від 3 вересня 2012 р. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0288-00>.
8. Хом'як Р. Л. Бухгалтерський облік в Україні: навчальний посібник / За ред. Р. Л. Хом'яка, В. І. Лемішовського. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2009. 1224 с.
9. Шарманська В. М. Бухгалтерський облік і судово-бухгалтерська експертиза. Навчально-методичний посібник. К.: Геопринт, 2006. 201 с.
10. Швец В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. 4-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2015. 572 с.

References

1. Akimova N. S., Hrinko A. P., Toporkova O. V., Naumova T. A., Kovalevska N. S., Kyrylieva L. O., Yanchev V. V. Oblik v Zarubizhnykh krainakh: navchalnyi posibnyk. Kharkiv, 2016. 288 s.
2. Butynets T. A. Osnovni zasoby: tochka zoru ekonomista. Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu. Kyiv, 2012. S. 22–36.
3. Havrylovskiy O. S., Stashenko Iu. V. Poniattia «neoborotni aktyvy» v oblikovii praktytsi // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. 2017. № 19. S. 498–502. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/96.pdf>
4. Yeliseieva O. K., Yaresko A. M. Metody otsinky osnovnykh zasobiv v umovakh zakonodavchykh zmin: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid // Ekonomichni forum. 2017. № 1. S. 223–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_1_35
5. Kafka S. M. Zmist i pryznachennia amortyzatsii osnovnykh zasobiv. Kyiv: Ekonomichni analiz, 2017. T. 27. 520 s.
6. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 16 (MSBO 16) «Osnovni zasoby» // IASB; Standart, Mizhnarodnyi dokument vid 01.01.2012. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_014.
7. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku № 7 «Osnovni zasoby», zatv. nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 27 kvitnia 2000 roku № 92, zi zminamy ta dopovnenniamy vid 3 veresnia 2012 r. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0288-00>.
8. Khom'iak R. L. Bukhhalterskyi oblik v Ukraini: navchalnyi posibnyk / Za red. R. L. Khomiaka, V. I. Lemishovskoho. Lviv: Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnik», 2009. 1224 s.
9. Sharmanska V. M. Bukhhalterskyi oblik i sudovo-bukhhalterska ekspertyza. Navchalno-metodychnyi posibnyk. K.: Neoprynt, 2006. 201 s.
10. Shvets V. H. Teoriia bukhhalterskoho obliku: Pidruchnyk. 4-te vyd., pererob. i dop. K.: Znannia, 2015. 572 s.

УДК 008:001.8

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Петруня-Пилявська Наталія Анатоліївна

кандидат історичних наук,

доцент кафедри суспільних наук

Івано-Франківський національний університет нафти і газу

Петруня-Пилявская Наталья Анатольевна

кандидат исторических наук,

доцент кафедры общественных наук

Ивано-Франковский национальный университет нефти и газа

Petrunia-Pilyavska Natalia

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor of the Department of Social Sciences

Ivano-Frankivsk National University of Oil and Gas

ПРИКЛАДНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК КОНСТРУКТ КУЛЬТУРИ

ПРИКЛАДНАЯ КУЛЬТУРОЛОГИЯ КАК КОНСТРУКТ КУЛЬТУРЫ

APPLIED CULTURAL AS A CONSTRUCT OF CULTURE

Анотація. У статті розглянуто проблематику міждисциплінарного характеру прикладної культурології. Досліджено прикладну культурологію як конструкт культури з її характерологічними особливостями та специфічним предметом дослідження. Розглянуто відмінність прикладної культурології від фундаментальної культурології. З'ясовано характерологічні особливості прикладної культурології, такі як різноманітності застосовуваних методів, специфіка у виборі методологій для кожного конкретного дослідження. Проаналізовано прикладний рівень культурології, такий як функціональна спрямованість, гранична характерологічна особливість.

Ключові слова: культура, культурологія, конструкт, прикладна культурологія, фундаментальна культурологія.

Аннотация. В статье рассмотрена проблематика междисциплинарного характера прикладной культурологии. Исследовано прикладную культурологию как конструкт культуры с ее характерологическими особенностями и специфическим предметом исследования. Рассмотрено отличие прикладной культурологии от фундаментальной культурологии. Выяснено характерологические особенности прикладной культурологии, такие как разнообразия применяемых методов, специфика в выборе методологий для каждого конкретного исследования. Проанализировано прикладной уровень культурологии, такой как функциональная направленность, предельная характерологическая особенность.

Ключевые слова: культура, культурология, конструкт, прикладная культурология, фундаментальная культурология.

Summary. The article deals with the problems of interdisciplinary nature of applied cultural studies. Applied culturology as a construct of culture with its characteristic features and specific subject of research is investigated. The difference between applied cultural studies and fundamental cultural studies is considered. The characteristics of applied cultural studies, such as the variety of methods used, the specifics of the choice of methodologies for each particular study, were clarified. The applied level of cultural studies, such as functional orientation, borderline character trait, is analyzed.

Key words: culture, cultural studies, construct, applied cultural studies, fundamental cultural studies.

Актуальність статті продиктована загальнотеоретичною проблематикою теорії культури, що торкаються її предметної сфери і завершення про-

цесів інституалізації, пов'язаних із формуванням прикладного аспекту наукових досліджень у галузі історії та теорії культури. На даний історичний

момент низка наукових дисциплін претендує на культуру як на власну, характерологічну, предметну сферу: культурологія, соціологія, антропологія, етнологія і філософія. Крім того, функціонують низка напрямів, які вивчають різні конструкти культури — філософія культури, соціологія культури, економіка і менеджмент культури, історія культури та ін. Це можна пояснити трансформацією трактування культури і її впливу на суспільство та на людини як предмет дослідження, розширенням меж конструктів культури, що сприяє підвищенню наукового інтересу до проблематики культури. Розростання процесів соціокультурного розвитку з національних до глобальних, становлення мультикультурної постіндустріальної цивілізації, перетворення характеру взаємовідносин людської особистості з соціумом, пошук засобів культурної адаптації людини в досягненнях техногенного світу та інформаційної цивілізації, руйнування багатьох основ традиціонального життєвого укладу поширення феномену масової культури сприяли до появи нових наукових концепцій, які розглядають культуру як концепт культурології [1, с. 255]. Предметом нашого дослідження є такий конструкт культури, як прикладна культурологія, яка вивчає соціокультурне проектування, його специфіку, розвиток соціокультурної сфери як галузі проектно-діяльності, соціокультурні проекти загальнонаціонального, регіонального та місцевого рівнів, проблемний аналіз соціокультурних проектів та багато іншого. На сьогодні склалась ситуація, коли культурологія стала розуміти як науку, що вивчає культуру як цілісність, специфічну функцію і модальність людського буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З 1980-х років в наукових колах дедалі частіше стали оперувати такими поняттями, як «практична культурологія» і «прикладна культурологія» стосовно проблематики низки досліджень, які стосуються цілого спектра різнобічних процесів і культурологічних явищ. Як окремий напрям культурології прикладна культурологія дістала свого розвитку з початку 2000-х років, і тому ми можемо стверджувати про її характерологічне спрямування, що зачіпають проблематику розв'язування завдань, які відрізняють її від фундаментальної культурології [3, с. 25]. Якщо фундаментальна культурологія вивчає культуру з метою теоретико-методологічного та історичного пізнання, опрацюює категоріальний апарат і методи її дослідження, то прикладна культурологія орієнтується на використання фундаментальних знань про культуру з конкретними практичними цілями, а саме — під час прогнозування, проектуванні і регулювання культурних процесів, актуальних в сучасному суспільстві; у розробці спеціальних технологій трансляції культурного досвіду і механізмів досягнення відповідного культурним нормативам рівня розвитку різних форм соціальної практики [10].

На сьогодні відсутній єдиний стандарт і змістове наповнення даного конструкту культурології. Так, існує гранично вузьке розуміння прикладної культурології як методології розвитку соціокультурної сфери, організації соціокультурної діяльності. Найбільш широким є трактування прикладної культурології як міждисциплінарної галузі, що вміщує безліч соціокультурних практик [3, с. 55]. У такому випадку з даною сферою співвідносяться усі дослідження, які стосуються практичного аспекту і які у певний спосіб пов'язані зі сферою культури. Таке розуміння прикладної культурології сприяє синтезу власне культурології та інших наукових дисциплін, таких як соціологія культури і мистецтва, культурна антропологія, історія культури та ін. Найбільш поширеним є визначення прикладної культурології як напряму культурології, що займається опрацюванням культурної політики і проблем соціокультурного проектування. Крім того, до прикладного аспекту належать такі напрями, як соціокультурне проектування та організація, соціалізація і інкультурація особистості; охорона культурної спадщини; краєзнавство та ін. [9; 11].

Мета статті. Таким чином, метою даної статті є дослідження дисциплінарного статусу одного з найсучасніших напрямів культури — прикладної культурології як конструкту культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблематичність ґрунтового й однозначного визначення прикладної культурології як конструкту культури пов'язана здебільшого з теоретико-методологічними та предметними характерологічними особливостями: зарахування різних питань до досліджуваної наукової галузі визначається за поставленими завданнями і логікою побудови дослідження. Одні і ті самі проблеми можуть бути водночас адресовані до предметної сфери відразу кількох наукових напрямів. Це безпосередньо стосується і такого наукового об'єкта, як культура. В культурології культуру розуміють гранично широко — як штучне середовище, створене людиною [11, с. 20]. Як уже сказано вище, крім культурології, культура являє собою об'єкт у більшості гуманітарних дисциплін, таких як філософія, історія, психологія, археологія, соціологія та ін., і тому для неї вагомим значення має аспект досліджуваного об'єкта. Якщо для мистецтвознавства важливі художньо-образні форми, в яких втілюється культура; для психології — вплив культури на поведінку і психологічні стани індивіда, то основу культурологічного аспекту становлять визначення загального і особливого в різних культурах, осмислення процесів взаємодії різних людських цивілізацій, вивчення світогляду людини, її повсякденного життя, з'ясування можливостей самовизначення та самореалізації людини в умовах, що змінюються соціальних і природних умовах [9]. Так, наприклад, соціокультурна діяльність може бути предметом дослідження в педагогіці,

економіці, соціології та прикладній культурології. Усе залежить від розглянутих аспектів і кінцевої мети дослідження, якими саме в прикладній культурології є побудова конкретної культурологічної моделі, що включає опис, роз'яснення ключових проблемних ділянок досліджуваного явища, можливостей трансформації та адаптації до конкретних соціально-культурних умов і запитів [7, с. 103].

Серед теоретико-методологічних особливостей прикладної культурології перш за все слід наголосити на різноманітності застосовуваних методів, на специфіці вибору методологій для кожного конкретного дослідження. Культурологія використовує увесь загал філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів. Отже, якщо фундаментальна культурологія тяжіє до застосування філософських методів із граничним рівнем теоретичності, то прикладна культурологія завдяки своїм характерологічним особливостям віддає перевагу більш конкретним методам, які дозволяють одержати потрібні кількісні та якісні характеристики досліджуваного предмета. У культурології вибір методів обумовлений поставленими цілями і вирішуваними завданнями певного дослідження. У прикладній культурології під час з'ясування зв'язків, відносин і дій, які витікають з них і виникають у процесі розвитку певного культурологічного феномену, що є невід'ємним конструктом культури, використовується структурно-функціональний метод; у дослідженнях, присвячених міжкультурній взаємодії, в аналізі смислів культури, висвітлених у текстах, символах, жестах, застосовується герменевтичний метод. Якщо, прикладне культурологічне дослідження передбачає кількісне виявлення точного змісту повідомлень певного тексту за допомогою формалізованих процедур, наприклад, в економіці культури, тобто в маркетингових дослідженнях, для з'ясування попиту на якийсь товар, тоді застосовується контент-аналіз. Таким чином, прикладна культурологія використовує усю ширину методів соціально-гуманітарних наук, що дозволяє їй провести детальний і різнобічний розгляд кожного конкретного випадку, що має місце в тій чи тій культурі.

Стосовно структурологічного конструкту і конструкту рівнях культурології, то, будучи інтегративно-міждисциплінарною сферою дослідження, культурологія співвідноситься з суміжними з нею дисциплінами, які досліджують культуру, а саме — філософією культури, мистецтвознавством, соціологією культури, культурно-соціальною антропологією, етнологією та етнографією, психологією, філософією, історією та ін.

З урахуванням предметного поля і вирішуваних завдань у культурології, як і будь-якій іншій науці, розрізняють два рівні знань: фундаментальний і прикладний, виділяючи при цьому такі дисципліни, як фундаментальна культурологія і прикладна культурологія. Фундаментальна культурологія досліджує

найбільш загальні закономірності історичного та соціального існування та функціонування культури. На цьому рівні розробляються основні методи дослідження культури та понятійний апарат, описуються типи та взаємодії культур. Прикладна ж культурологія орієнтується на використання фундаментальних знань про культуру з певною практичною метою. Розглянемо характерологічні особливості і відмінності між прикладною та фундаментальною сферами культурологічної науки, що можна визначити за цілями і специфікою вирішуваних завдань.

Отже, для фундаментальної культурології характерним вбачається розвиток теорії культури, пошук і розширення знань про сутність, закономірності та механізми зародження і розвитку культури; а для прикладної культурології характерно задоволення потреб соціальної практики, розробка моделей вирішення конкретної культурологічної проблематики.

Така зовнішня спрямованість інтересів впливає і на розуміння об'єкта прикладної культурології. Залежно від поставлених цілей і вирішуваних завдань об'єктом прикладного дослідження може стати будь-яке соціальне явище, на яке впливає культура. Основним завданням прикладної культурології можна визначити наукове забезпечення процесів розв'язання соціальних проблем, що засноване на використанні знання про механізми і фактори розвитку культури [7, с. 65]. Прикладна культурологія забезпечує наукову базу для практичних дій у сфері культури, використовуючи теоретичні знання фундаментальної культурології в оптимальному поєднанні з емпіричним матеріалом. Таким чином, ключовою проблематикою прикладної культурології є прогнозування, проектування і управління культурними процесами в суспільстві.

Предметом прикладної культурології можна назвати процес формування, функціонування культурного середовища. До предметної галузі також належить вивчення мотивів залучення людини до культури, форм і технологій організації культурного життя. У межах прикладного конструкту культурології розглядають проблеми особливості соціокультурної діяльності, ефективність культурної політики на різних рівнях, а також менеджменту у сфері культури. Прикладна культурологія досліджує та розробляє спеціальні технології — моделі управління культурними процесами в суспільстві, аналізує та вирішує на практиці конкретні завдання, пов'язані з культурною практикою. Крім того, предметна сфера прикладної культурології за останній час розширилася завдяки дослідженням у сфері мес-медіа, креативних індустрій і міжкультурних взаємодій, інтернет-ресурсів та інформаційного середовища [8; 10].

До основних напрямів прикладної культурології як конструкту культури належать аналіз організації і технологій культурного життя суспільства; введення спеціальних культурних технологій;

механізми реалізації різних форм соціокультурної практики; діагностика і прогнозування культурних процесів; соціально-культурне проектування і організація культурного життя суспільства; діяльність соціокультурних інститутів і організацій культури; менеджмент у сфері культури; розробка культурної політики, її стратегії та механізмів; економіка культури; дослідження розвитку творчих індустрій; мультимедійні проекти з використанням ІТ-технологій та ін.

Прикладна культурологія як конструкт науки культурології має низку характерологічних особливостей, що вказують на специфіку такого різновиду знань. Перерахуємо деякі з них. Це прикладний рівень культурології, такий як функціональна спрямованість, гранична характерологічна особливість. Функціональна спрямованість прикладної культурології пов'язана із використанням фундаментальних знань і виводить сферу інтересів за межі культурології як науки, що досліджує соціальну дійсність. Гранична характерологічна особливість прикладної культурології пов'язана здебільшого з використанням концепцій і методологій таких наук, як політологія, соціологія, економіка, менеджмент та ін. У результаті знання, напрацьовані фундаментальною культурологією, трансформуються в теоретико-технологічну модель, яка, крім стратегії дій, опису технологій і методик обов'язково має містити теоретичну конструкцію досліджуваного явища [7, с. 109].

Висновки. Розглядаючи прикладну культурологію як конструкт культури, слід наголосити, що практичний аспект, який простежується у науках про культуру завдяки появі даного рівня дослідження свідчить про завершення процесу формування культурології як науки. Так, в українській науці культурології прикладна культурологія торує етап завершення інституалізації, одним із найважливіших етапів якої було поява Паспорта спеціальностей: 26.00.04 — українська культу-

ра. 26.00.05 — Музезнаводство. Пам'яткознаводство. 26.00.06 — Прикладна Культурологія. Культурні практики [12]. Таким чином, під прикладною культурологією розуміють галузь науки, яка досліджує культуру з метою прогнозування, проектування і регулювання культурних процесів, спеціальні культурні технології, способи трансляції культурного досвіду і механізми здійснення різних форм соціокультурної практики [12].

Отже, прикладну культурологію можна визначити як конструкт культурології, що вивчає принципи і технології цілеспрямованого управління культурою та орієнтованою на практичне використання фундаментальних знань з метою прогнозування, проектування і регулювання актуальних культурних процесів. Крім основних напрямів, які безпосередньо стосуються культурної політики, механізмів управління культурою, економіки культури, медіа-індустрій, прикладна культурологія висвічує питання проектної діяльності в сфері культури, арт-менеджмент, особливості сучасних культурних практик (наприклад, сучасні міські культурні практики: театралізації, флеш-моби, інсталяції, виставки та ін.), та торкається питань функціонування медіакультури та інтернет-ресурсів, що можна розглядати як механізм, який має помітний вплив на формування сучасної людини, культури і способу життя. Однак варто наголосити, що такий аспект прикладної культурології можна вважати варіативним і таким, що залежить від різного роду факторів, таких як соціальний запит суспільства, характерологічні функціонування культурних інститутів, специфіка культурологічних проблем та ін. Незважаючи на широкий спектр питань, що входять до сфери прикладної культурології як конструкту культури, її основною характерологічною особливістю можна назвати теоретико-методологічне обґрунтування принципів і моделей, які забезпечують потенційні спроможності розв'язання соціально-культурної проблематики.

Література

1. Нагорна Л. П. Історична культура: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал. Київ: ШІЕНД, 2014. 382 с.
2. Концепт культури: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: зб. наук. пр. Інституту культурології Нац. акад. мистецтв України. Вип. 2. 2011. 320 с.
3. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України: монографія. Київ: НАКККіМ, 2014. 296 с.
4. Богущкий Ю. П. Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспективи. Київ: ІК НАМУ, 2008. 200 с.
5. Волков С. М. Концептуальні засади мистецької освіти — проблеми європейської інтеграції. Київське музикознавство: Культурологія та мистецтвознавство: зб. ст. Вип. 18. Київ, 2005.
6. Бабенко В. Аналіз бюджетного фінансування галузі культури і мистецтва у 2018 р. URL: <http://uccs.org.ua/wp-content/.pdf> (дата звернення: 20.09.2019).
7. Чікарькова М. Сучасна культура: проблеми аксіології і термінології: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 240 с.

8. Волинець В. О. Віртуалізація культури в добу інтернет-технологій: дисертація на здобуття наук. ст. канд. культурології зі спеціальності 26.00.01 — теорія та історія культури. Київський національний університет культури і мистецтв. Міністерство культури України. Київ, 2019. 235 с.

9. Малкін В. М. Психологічні особливості самоконституювання суб'єкта у віртуальній реальності: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2013. 20 с.

10. Кокшаров Н. В. Взаимодействие культур: диалог культур. URL: <http://credonew.ru/content/view/352/28/> (дата звернення: 10.10.2019).

11. Леві-Строс К. Структурна антропологія; пер. з фр. З. Борисюк. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 1997. 387 с.

12. Паспорти спеціальностей. 26.00.04 — українська культура. 26.00.05 — Музезнавство. Пам'яткознавство. 26.00.06 — Прикладна Культурологія. Культурні практики. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v06_5330-07 (дата звернення 12.10.2019).

Широков Денис Леонідович
*студент Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка*
Широков Денис Леонидович
*студент Педагогического института
Киевского университета имени Бориса Гринченко*
Shyrovkov Denys
*Student of the Pedagogical Institute of
Borys Grinchenko Kyiv University*
ORCID: 0000-0003-3807-1974

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-18-5491

ІКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

ИКТ КАК ИНСТРУМЕНТ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY AS A TOOL OF INDIVIDUALIZATION OF THE TRAINING PROCESS AT SCHOOLS

Анотація. У статті показано, що індивідуалізація навчання виступає ключовою ідеєю сучасної шкільної освіти. Розглянуто дидактичні можливості інформаційно-комунікаційних технологій, найбільш значущі для індивідуалізації освітньої діяльності учнів. Представлені приклади існуючих в Україні практик індивідуалізації освітньої діяльності учнів на основі застосування електронного навчання з використанням дистанційних освітніх технологій.

Ключові слова: індивідуалізація навчання, дистанційні освітні технології, електронне навчання.

Аннотация. В статье показано, что индивидуализация обучения выступает ключевой идеей современного школьного образования. Рассмотрены дидактические возможности информационно-коммуникационных технологий, наиболее значимые для индивидуализации образовательной деятельности обучаемых. Представлены примеры существующих в Украине практик индивидуализации образовательной деятельности учащихся на основе применения электронного обучения с использованием дистанционных образовательных технологий.

Ключевые слова: индивидуализация обучения, дистанционные образовательные технологии, электронное обучение.

Summary. The article shows that individualization of the training process is a key idea of modern school education. The article considers the possibility of teaching information and communication technologies that is the most important for individualization of educational activity of students. Examples of existing in the Ukraine practices of individualization of educational activity of students based on e-learning with the use of distance learning technologies are presented.

Key words: individualization of the training process, distance learning technologies, e-learning.

Вступ. Кардинальні зміни, що відбуваються в Україні на початку XXI століття не оминули й освіту, яка формує у школярів нового покоління знання, уміння та сучасне мислення, сприяє утвердженню європейських цінностей. Приймаються нові закони та програми діяльності Уряду України щодо реформування загальної середньої освіти до 2029 року

прийняті нові концепції освіти, які корелюються не лише кращими світовими практиками, а й потребами міжнародного ринку праці, які були озвучені на World Economic Forum в 2016 році. Метою державної політики України в галузі освіти є підвищення доступності та якості освіти, що відповідає вимогам суспільства і потребам кожного громадянина.

Впроваджуються нові методи та концепції навчання, тому ключовим завданням для початкової освіти є не тільки накопичення учнями інформації, а й засвоєння ним інтелектуальних технік, які є складовими культури і невід'ємною частиною змісту освіти. З метою підвищення якості навчання учнів в найрозвинутіших країнах світу здійснюють впровадження індивідуалізації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальний процес всіх його ланок освіти [8, с. 105–106].

Саме тому метою цієї статті є обґрунтування ролі в досягненні індивідуалізації навчання, яка в сучасних умовах може бути досягнута на базі електронного навчання, в тому числі з використанням дистанційних освітніх технологій.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на аналізі сформованих в психолого-педагогічній науці підходів до індивідуалізації та варіативності педагогічного процесу, Закону України «Про освіту» (№ 38–39), сформулюємо узагальнене визначення [4].

Індивідуалізація освітньої діяльності учнів або індивідуалізація навчання (в найширшому сенсі) — організація освітньої діяльності за освітніми програмами загальної та додаткової освіти з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, що дозволяє створити оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей кожного з них, в тому числі за рахунок формування навичок самостійного управління своєю освітньою траєкторією.

В першу чергу, на задоволення індивідуальних потреб учнів в інтелектуальному, моральному та фізичному вдосконаленні орієнтовано додаткову освіту, що забезпечує, соціалізацію, професійну орієнтацію, а також виявлення та підтримку дітей, які мають значні здібності в навчанні.

Індивідуалізація навчання виступає ключовою ідеєю сучасної загальної освіти.

Державні освітні стандарти на всіх рівнях початкової та загальної освіти орієнтовані на те, щоб забезпечувати: умови для індивідуального розвитку всіх учнів, особливо тих, хто найбільшою мірою потребує спеціальних умов навчання, — обдарованих дітей та дітей з особливим освітніми потребами (ООП) [2, с. 25]; індивідуалізацію процесу освіти за допомогою проектування і реалізації індивідуальних освітніх планів учнів, забезпечення їх ефективної самостійної роботою за підтримки педагогічних працівників і тьюторів [2, с. 27]; задоволення індивідуальних запитів учнів за рахунок надання їм можливості формування індивідуальних навчальних планів, що включають навчальні предмети з обов'язкових предметних областей (на базовому або поглибленому рівні), додаткові навчальні предмети, курси за вибором учнів, виконання індивідуального проекту [6, с. 4].

Індивідуалізація навчання в рамках освіти може здійснюватися з таких підстав: коли учень має можливість вибору спрямованості (профілю) одержу-

ваного освіти; обсягом навчального матеріалу, що дозволяє обдарованим школярам більш глибоко вивчати предмет в пізнавальних, наукових або прикладних цілях; часу засвоєння, допускаючи певні зміни в тимчасовому регламенті освоєння змісту відповідно до темпераменту і здібностями учня.

Ключовою умовою побудови сучасного освітнього процесу є наявність інформаційно-освітнього середовища [7], як систему інструментальних засобів і ресурсів, що забезпечують умови для реалізації освітньої діяльності на основі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

У свою чергу, навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій є не що інше, як електронне навчання — організація освітньої діяльності із застосуванням в базах даних і використовується при реалізації освітніх програм інформації та забезпечують її обробку інформаційних технологій, технічних засобів, а також інформаційно-телекомунікаційних мереж, що забезпечують передачу у взаємодія учня та вчителя.

Розглянемо дидактичні можливості ІКТ, найбільш значущі для індивідуалізації освітньої діяльності учнів в рамках електронного навчання. До них відносяться: моделювання і візуалізація інформації про досліджуваних об'єктах; інтерактивну взаємодію користувача і засоби ІКТ; зберігання великих обсягів інформації з можливістю легкого доступу до них; автоматизація процесів обчислювальної, інформаційно-пошукової діяльності, а також обробки результатів навчального експерименту з можливістю багаторазового повторення фрагмента або самого експерименту; автоматизація процесів інформаційно-методичного забезпечення, організаційного управління навчальною діяльністю і контролю за результатами засвоєння; інформаційну взаємодію між учасниками освітнього процесу за допомогою локальних і глобальної комп'ютерних мереж [3, с. 243–244].

Реалізація перерахованих вище дидактичних можливостей засобами ІКТ в електронному навчанні [3, с. 192] забезпечує індивідуалізацію освітньої діяльності учнів за рахунок: 1) варіативності форм подання освітнього контенту і способів роботи з ним; 2) повноти і доступності додаткових навчальних матеріалів; 3) різноманітності форм інтерактивної взаємодії користувача і елементів електронного освітнього контенту; 4) мобільності і опосередкованої комунікації учасників освітнього процесу.

Найважливішою характеристикою сучасного електронного освітнього контенту [8, с. 107] є його мультимедійність, що розуміється як синтез різних видів інформації — текстової, графічної, анімаційної, звукової і відео, а також можливі різні способи її структурування, інтегрування та подання.

Друга важлива особливість електронного освітнього контенту — його інтерактивність; інтерактивний контент — електронний контент, що володіє

можливостями встановлення різних форм інтерактивної взаємодії користувача з його елементами.

Варіативність форм подання електронного освітнього контенту і способів роботи з ним дозволяє індивідуалізувати освітню діяльність учнів за рахунок обліку їх пізнавальних позицій, які базуються на психологічних особливостях прийому і переробки інформації.

Для візуала типова пізнавальна позиція — дивитися, представляти, спостерігати; такі учні отримують можливість більше читати, переглядати відеоролики, розглядати схеми, таблиці, ілюстрації і т.д.

Для аудіала типова пізнавальна позиція — слухати, говорити, обговорювати; для таких учнів важлива можливість роботи з аудіо матеріалами (звуки природи, технічних пристроїв, музика, мова, дублювання текстових описів та ін.). Для кінестетика типова пізнавальна позиція — діяти, практично працювати з матеріалом; таким учням важливо наявність різних форм інтерактивної взаємодії з елементами освітнього контенту [3, с. 150].

Можливість реалізації учнями індивідуальних освітніх траєкторій в рамках електронного навчання підтримується за рахунок повноти і доступності додаткових матеріалів, що розширюють і поглиблюють основний зміст освоєваних предметів. В якості додаткових можуть використовуватися довідкові, пізнавальні та науково-популярні матеріали (в тому числі фрагменти літературних творів, фрагменти популярних наукових статей і публікацій, історичні документи, фрагменти науково-популярних фільмів, анімації прихованих процесів і явищ та ін.); гіперпосилання на мережеві ресурси.

Різноманітність, повнота і доступність додаткових матеріалів забезпечують можливість здійснення учнями інформаційно-пошукової діяльності, моделювання та творчої діяльності з елементами електронного контенту, створюючи основу сучасного активно-діяльнісного пізнавального середовища. Важливе завдання сучасної шкільної освіти — формування в учнів навичок самостійного управління своєю освітньою траєкторією (побудови індивідуальної освітньої траєкторії).

В рамках електронного навчання це забезпечується наявністю зворотного зв'язку (електронний ресурс відповідає користувачеві, оцінюючи правильність виконання ним завдань) і рефлексивної взаємодії (електронний ресурс враховує дії користувача для подальшої видачі на цій основі рекомендацій щодо оптимальної послідовності вивчення матеріалу) в процесі тренувальної навчальної діяльності та контролю знань [5, с. 133].

Наявність інтерактивного діалогу створює у користувача відчуття здатності керувати ходом подій і відповідальність за одержуваний результат, що дозволяє учневі від пасивного сприйняття поданої інформації перейти до активної участі в освітньому процесі.

Використання в рамках електронного навчання таких компонентів інформаційно-освітнього середовища, як система управління навчанням і управління освітнім контентом, забезпечує можливість організації індивідуальної підтримки навчальної діяльності кожного учня викладачем на підставі інформації про результати просування учня по навчальному матеріалу; можливість організації мережевої взаємодії викладача та учнів для формування навичок навчального співробітництва, комунікативної компетентності.

Даний аспект електронного навчання тісно пов'язаний з дистанційними освітніми технологіями — освітніми технологіями, реалізованими в основному із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних мереж при опосередкованому (на відстані) взаємодії учнів і педагогічних працівників [5].

Додаткові можливості індивідуалізації освітньої діяльності учнів забезпечуються в рамках мережевої форми реалізації освітніх програм при дистанційним взаємодією освітнього закладу з іншими освітніми організаціями та організаціями соціальної сфери (установами додаткової освіти дітей, установами культури тощо).

Виділимо основні риси індивідуалізації освітньої діяльності учнів на основі застосування електронного навчання з використанням дистанційних освітніх технологій [4; 7]:

- 1) підвищення доступності та якості освіти. Отримання освіти за допомогою ІКТ підвищує можливість отримати освіту кожній дитині незалежно від місця його проживання в будь-якій школі країни, а також забезпечити доступність якісної освіти дітям з важкодоступних і віддалених населених пунктів;
- 2) проектування та конструювання розвивального освітнього середовища учня. Для сучасного школяра, який живе у комп'ютеризованому суспільстві, використання в процесі навчання інформаційно-комунікативних технологій є незаперечним помічником для глибокого пізнання і активного навчання;
- 3) зміна технологій роботи вчителя. Для організації сучасного освітнього простору учню потрібно крім традиційних взаємодій з учителем — інтерактивну взаємодію. Особливо це актуально для учнів, які здобувають освіту, не відвідуючи щодня школу, навчаючись на дому або дистанційно.

Наведемо деякі приклади існуючих в нашій країні практик індивідуалізації освітньої діяльності учнів на основі застосування електронного навчання з використанням дистанційних освітніх технологій [6; 5]. З 2012 року в Україні функціонує єдине середовище доступу освітніх установ до сервісів систем електронного і дистанційного навчання. В рамках даного проекту будь-яка освітня організація отримала можливість безкоштовного створення власного примірника системи дистанційного електронного навчання на базі платформи Moodle.

Останнім часом великою популярністю користуються такі українські платформи як «EdeRa» (<https://www.ed-era.com/>) та «Prometheus» (<https://prometheus.org.ua/>) — відкритий майданчик дистанційної освіти від кращих викладачів провідних університетів не тільки державних, а й зарубіжних (<https://prometheus.org.ua/>). Платформа масових відкритих онлайн-курсів Prometheus — перший та найбільший проект безкоштовної освіти для всіх та кожного в Україні. Місія — зробити найкращі курси від провідних викладачів, університетів та організацій світу доступними для всіх. EdEra — студія онлайн-освіти. Створює онлайн-курси, інтерактивні підручники, освітні спецпроекти та моделі інтеграції сучасних освітніх рішень у традиційний навчальний процес. Напрямки діяльності EdEra: шкільна освіта — для школярів та вчителів; професійна освіта; громадянська освіта — для кожного та кожної з нас.

Робота з окремими обдарованими школярами, які проживають в невеликих і віддалених населених пунктах, може бути організована дистанційно використовуючи вже відомі освітні онлайн платформи [6, с. 3].

Наприклад, дистанційна підготовка до олімпіад з предметів з 1 по 11 клас організована українською командою освітня платформа (<https://vseosvita.ua/olympiad>). Переваги дистанційної підготовки до олімпіад: 1) кожен учень працює в тому темпі і за тим графіком, який зручний особисто йому; 2) всі рішення перевіряються автоматично спеціальною тестуючою системою; 3) на сайті крім текстових навчальних матеріалів існує форум, а також можливість отримати консультацію викладача.

Так, при збереженні всіх переваг очного навчання (безпосереднє особисте спілкування учнів з викладачем і навчаються між собою, чітка організація навчального процесу) відбувається їх посилення за рахунок можливостей електронного та дистанційного навчання (індивідуалізація, гнучкість, інтерактивність, автоматизований контроль, продумана організація самостійної роботи учнів, в тому числі позаурочна, можливість дистанційної організації спільної проектної діяльності).

Багато українських вчителі створюють електронні освітні ресурси не тільки для себе, але розміщують їх у відкритому доступі, роблячи доступними для всіх бажаючих. У цьому сенсі особливо показовим є проект «<https://video.novashkola.ua/>», «<https://vseosvita.ua/>», що представляє собою колекцію уроків з основних предметів шкільної програми, що складається з відео, конспектів, тестів і тренажерів. В даний час на порталах опубліковано понад трьох тисяч уроків з різних предметів з 1-го по 11-й класи.

Відзначаючи безумовні досягнення вітчизняної освіти в використанні електронного навчання із застосуванням дистанційних освітніх технологій і індивідуалізації навчальної роботи, не можна не

відзначити і деякі проблеми, серед яких такі: низька технічна підготовка вчителя (високий рівень комп'ютерної грамотності, вміння орієнтуватися в інформаційному потоці Інтернету, володіння комп'ютерними технологіями — не стали для більшості звичною справою); невміння формувати якісний зміст курсів електронного навчання (створення унікального, цікавого навчального контенту з створення варіативного контенту в умовах індивідуальної середовища навчання — не є сьогодні поширеним явищем); відсутність бажання у частини вчителів перебудувати власне професійну свідомість, що призводить до такого істотного протиріччя, як протиріччя між умінням навчати і умінням учить вчитися.

При цьому у впровадженні елементів індивідуалізованого навчання явно спостерігаються два різноспрямовані процеси: «зверху вниз» (реалізація державних програм), та «знизу вгору» (ініціатива вчителів, шкільної адміністрації, міських відділів освіти тощо.). Найбільшою ефективності впровадження індивідуалізованого навчання досягає за умови балансу цих двох процесів. З одного боку, реалізація державних програм впровадження елементів індивідуалізованого навчання неможлива без ініціативи на місцях.

Як показує світовий досвід, успішне впровадження можливе тільки за умови зацікавленої підтримки з боку всіх учасників освітнього процесу, починаючи з рівня Міністерства освіти і закінчуючи вчителями, учнями та їх батьками. Найпоширенішим «масовим» способом використання електронного навчання і дистанційних освітніх технологій в цілях індивідуалізації освітнього процесу є змішане навчання, що реалізовується, як правило, вчителями в ініціативному порядку («знизу вгору»).

В Україні тільки починають з'являтися значущі проекти та навчальні онлайн платформи державного рівня, що забезпечують дослідження в цій області. Важливою складовою індивідуалізації навчання є наявність інструментарію, який рятує вчителя від рутинної підготовчої роботи. У розвинених зарубіжних країнах такий інструментарій розробляється спеціально; в нашій країні тільки готуються розробляти.

Висновок. Отже, успіх в розробці і впровадженні індивідуалізованого навчання вимагає рівної уваги до всіх складових, без яких воно неможливе: розвиток різноманітного електронного контенту, зміна методів і форм навчальної роботи, професійний розвиток і мотивація педагогів розробляти і реалізовувати з учнями їх індивідуальні навчальні плани, розвинена ІКТ освітнє середовище з наявністю «персональних» інструментів навчання, які учні можуть використовувати вдома або в школі у позаурочний час в ході самостійної роботи, а вчителям — для складання програм і індивідуальних навчальних планів.

Література

1. Гончаренко С. У. Педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
2. Губар О. М. Сучасні підходи до індивідуального навчання дітей з особливими освітніми потребами / О. М. Губар // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2010. Вип. 15. С. 25–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2010_15_7.
3. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті / Р. С. Гуревич. Львів, Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 506 с.
4. Закон України «Про освіту»: станом на 05 вер. 2019 р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2017. 380 с.
5. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи / Н. В. Вовковінська, Ю. О. Дорошенко, Л. М. Заброзька. К.: Педагогічна думка, 2003. 272 с.
6. Конащук В. Індивідуальний підхід до організації роботи зі здібними учнями. 2007. № 25. С. 1–5.
7. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: ухвалено рішенням Колегії МОН України 20.10.2016 р. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html/>
8. Руденко Н. М. Використання ІКТ на уроках математики в початковій школі / Н. М. Руденко, Д. Л. Широков // Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. 2018. № 5. С. 105–111.

Юсупова Нафиса Каримуллаевна

*преподаватель кафедры интеграционного курса английского языка
Узбекский государственный университет мировых языков*

Yusupova Nafisa

*Teacher of Chair of Integrated Skills of the English Language
Uzbekistan State University of World Languages*

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-18-5510

РОЛЬ РЕЧЕВОЙ КОММУНИКАЦИИ В ВЗАИМОПОНИМАНИИ И ВЗАИМОДЕЙСТВИИ МЕЖДУ ЧЛЕНАМИ СОЦИАЛЬНЫХ КОЛЛЕКТИВОВ

ROLE OF SPEECH COMMUNICATION IN UNDERSTANDING AND INTERACTION BETWEEN MEMBERS OF SOCIAL COLLECTIVES

Аннотация. В данной статье речь идёт о коммуникативной деятельности, которая, как и всякая иная целесообразная деятельность опирается на социальные мотивы и цели, а ее содержанием является решение поведенческих задач. В статье подробно описывается полезная сторона игровой ситуации. Речь учащихся оценивается не по косвенным критериям (скорость говорения, число и характер ошибок, число реплик и т.п.), а по коммуникативному эффекту.

Ключевые слова: имитировать основные факторы, пространства, категория, экзистенциальность, конструкция действия, объект, пространство ситуации, варианты реплик, микро этюды, игры-соревнования, пространство системы.

Summary. This article is about communicative activity which, like any other expedient activity, is based on social motives and goals, and its content is solving behavioral problems. It describes in detail the useful side of the gaming situation. Students' speech is evaluated not by indirect criteria (speaking speed, number and nature of errors, number of remarks, etc.), but by the communicative effect.

Key words: imitate the main factors, spaces, category, existentiality, action design, object, situation space, replica options, micro studies, competition games, system space.

Постановка проблемы. Как показал анализ работ ведущих методистов, проблема обучения устной речи продолжает оставаться актуальной и приобретает новую остроту в связи с тем, что в качестве ведущего принципа обучения выдвигается принцип коммуникативности. Как известно, одним из существенных недостатков в обучении языка взрослых является то, что преподавателю приходится обучать языку как некоторой форме, в то время как учащийся давно уже привык пользоваться языком и речью для содержательных целей. Наблюдения показывают, что в игре (в любом ее виде) форма и содержание также меняются местами: например, в игре в шахматы важно победить противника не вообще, а в рамках правил. Поэтому, когда мы накладываем структуру игры на схему учебной деятельности, мы как бы превращаем учебный процесс в процесс целевой (а не учебной) коммуникации. Так, когда

мы предлагаем учащимся в течение одной минуты определить и назвать все различия между двумя картинками, мы ставим перед ними отвлекающую не учебную цель, а язык становится средством достижения этой цели.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемы, связанные с обучением развитию диалогической речи и методы их обучение в коммуникативной практике, рассматривались в работах Арутюнов А. Р., Чеботарёв П. Г., Музрунов Н. Б., Revell J., Taylor J., Walford R.

Формулировка целей статьи. В качестве наиболее эффективных приёмов обучения были выбраны ролевые игры. В результате проведённых занятий во время прохождений педагогической практики в школе номер 243 были подтверждены наши предположение о том, что игры вообще, а ролевая в частности, являются одним из наиболее эффективных

приёмов реализации коммуникативного принципа в обучении иностранному языку.

Изложение основного материала. Новые требования, выдвинутые в связи с развитием обучения иностранного языка в высших учебных заведениях на современном этапе, требуют пересмотра и ревизии всех имеющихся у современной педагогики средств и метод пересмотра тщательного с сохранением всего лучшего. Что накопила современная педагогика к сегодняшнему дню. Надо избежать перегибов в определении эффективных и не эффективных методов, старых и новых. Для того чтобы иметь хороший результат надо приложить все умения чтобы поднять знание учащихся на качественно новый уровень.

Речевая коммуникация представляет собой обмен вербальным сообщением с целью обеспечить взаимопонимание и взаимодействие между членами социальных коллективов. Коммуникативная деятельность, как всякая иная целесообразная деятельность опирается на социальные мотивы и цели, а её содержанием является решение поведенческих задач. Успех обучения коммуникации зависит от того, насколько мотивированы, целесообразны и реализуемы задачи, поставленные перед учащимися. Обращение методистов к игре объясняется тем, что в игровой ситуации благодаря моменту условности относительно легко воспроизвести или имитировать основные факторы, определяющие коммуникацию (мотивы и цели участников, их социологические роли, обстоятельства общения, тактики достижения целей). Игра позволяет варьировать эти факторы непринуждённо и естественно, а сверх того создаёт в аудитории атмосферу свободного общения. Другая полезная для методиста сторона игровой ситуации состоит в том, что речь учащихся оценивается не по косвенным критериям (скорость говорения, число и характер ошибок, число реплик и т.п.), а по коммуникативному эффекту: учащийся справился с заданием, и получает хорошую оценку, если достиг поставленной речи средствами изучаемого языка. Вторичная характеристика, например, темп речи или её синонимическое богатство, как и в реальной коммуникации, занимает второстепенное место. » Преподаватель комментирует ошибки, предлагает варианты реплик, подсказывает ходы, словом, остаётся преподавателем, но главным критерием для него служит успех (успех учащегося в коммуникации и только в коммуникации)» [1, с. 70.]

Наверное, нет преподавателя, который не использовал бы игру в своей работе. Однако последовательное использование игровых заданий требует определённого навыка. Сам принцип игры в обучении старше, чем человечество: уже детёныши животных овладевают необходимыми им в последующей жизни умениями в игре. Следовательно, предрасположенность к игре и у человека, видимо, заложена на уровне инстинкта. Соответственно, первая задача преподавателя — разбудить в учащихся вкус к игре,

желание играть. Вторая задача заключается в том, чтобы направить игру в нужное русло: ведь игра интересует нас не сама по себе, а лишь постольку, поскольку она помогает учащимся приблизиться к вполне конкретным целям обучения.

Эмоциональность игры (в игре действуют только положительные эмоции), спонтанность, некоторые другие факторы, о которых мы скажем ниже, позволяют включить учащегося в занятие не частично и не формально, а дают ему возможность проявить свои лучшие личностные качества в полной мере. Таким образом, учащийся получает от занятия удовольствие, то есть игра стимулирует учащегося к участию в занятии. В игре, с психологической точки зрения, происходит сглаживание внутренних противоречий личности, внутреннее уравнивание, поэтому у учащихся в условиях игрового обучения обычно улучшается актуальное психологическое состояние.

В методической литературе определяют 5 классов игр:

1. Инструментальные игры — игры, в которых учащиеся манипулируют различными предметами, комментируя свои действия. К инструментальным играм относятся также составление и заполнение различных анкет, бланков;

2. Сопровождение действия словом — в этих играх учащиеся совершают различные действия, при которых использование предмета не обязательно или не нужно; при этом совершаемые действия также комментируются;

3. Игры-соревнования — в них главной движущей силой является «спортивный интерес»: кто быстрее, точнее, оригинальнее выполнит какое-либо задание. Эти игры ведутся по командам, перед командой ставится задача выиграть. Практически все игры этого типа имеют отвлекающее задание — их целью умышленно объявлено достижение экстралингвистического и экстра методического результата; важно, чтобы при их проигрывании в аудитории сохранился «спортивный дух» соревнования;

4. Ролевые игры делятся по традиции на микроэтюды (в которых участвуют до 4 человек) и макроэтюды (в которых участвует от 5 человек до всей группы). Ролевые игры представляют собой ряд проблемных задач, в которых основная цель — прийти к согласию или наладить взаимодействия с партнёрами. Для создания проблем используются такие приёмы, как ограничение ресурсов (времени, материала и т.п.) или средств, а также противоречие в заданиях участников. В ролевых играх обязательно формируются социально-ролевые отношения участников (откуда они и получили своё название). Это различие принципиально: от учащихся требуется, помимо решения проблемной задачи, правильно проиграть свою социальную роль, для чего, впрочем, не нужно специальных актёрских средств выразительности.

5. Игры дискуссии — преподаватель, используя общую проблему, вызывающую интерес учащихся,

побуждает их к развёрнутым высказываниям, в которых они выражают и аргументируют свою точку зрения.

Перечисленные виды игр считаются основными, однако имеется «большое количество «гибридных» форм» [1, с. 73]. Например, инструментальные игры и микро этюды, игры-соревнования и макро этюды и т.п.

Из многообразия существующих игр мы решили остановиться и проанализировать использование ролевых игр в обучении диалогическому высказыванию. Именно в ролевой игре, как мы указывали выше, полностью реализуется принцип коммуникативности. Большинство преподавателей признают большое значение ролевой игры для развития навыков общения и отмечают большой обучающий эффект этого приёма.

Во-первых, ролевую игру можно расценивать как самую точную модель общения. Ведь она предполагает подражание действительности в её наиболее существенных чертах.

«В то же время разговорную речь нельзя научить вне ситуативности. Речевые единицы, произнесённые или воспринятые вне ситуации, не остаются в памяти, ибо не являются значимыми для человека» [2, с. 67]. А некоторые методисты предлагают учиться в театре при обучении иностранному языку. Ведь в ролевой игре, как и в самой жизни, переплетаются речевое и неречевое поведение партнёров.

Во-вторых, ролевая игра обладает большими возможностями мотивационного побудительного плана. Основу общения, как известно, составляет мотив, который психологи называют «запусковым механизмом» всякого высказывания. Однако самое сложное в учебных условиях это вызвать мотив к высказыванию.

Таким образом, можно сказать, что ролевая игра имеет важное общеобразовательное значение. Уча-

щиеся знакомятся с техникой театра. Развивает у них навыки сотрудничества, партнерства, артистизма, умение владеть голосом, мимикой, жестами, привлечь внимание аудитории. По нашему мнению, ролевая игра является одним из наиболее эффективным приёмом реализации коммуникативного принципа в обучении иностранному языку и её особенности можно выделить следующим образом:

1. Ролевые игры-это обучение в действии (learning by doing), что как известно, повышает качество обучения.

2. Ролевая игра требует полной отдачи от участников, их реакции как вербальными, так и невербальными средствами в заданной ситуации.

3. Ролевая игра является в высшей степени мотивирующей, поскольку содержит элементы игры и непредсказуемость развязки. Кроме того, обучающиеся видят возможность применения ситуации, разыгрываемой в ролевой игре, в реальной жизни что не может дать механическая тренировка в употреблении лексических единиц и грамматических структур.

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. Результаты проведённого исследования позволяют сделать вывод о том, что не будет преувеличением сказать, что сегодня каждая нация активно работает над распространением и распространением своей культуры по всему миру. Это не только интересный метод обучения иностранному языку для преподавателей, она также даёт возможность узнать, изучить и сравнить с культурами других людей. Молчание или влияние работы зависит от разнообразия слов, используемых в нем, и от использования различных игр в обучение коммуникативности. Роли, использованные в некоторых ситуациях, также отражают культуру, обычаи, национальные традиции и образ жизни людей.

Литература

1. Арутюнов А. Р., Чеботарёв П. Г., Музрунов Н. Б. Игровые задания на уроках русского языка. М. 1990.
2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. М. 1986.

Андрющенко Марія Юріївна

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри телебачення і радіомовлення
Інститут журналістики*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Андрющенко Марія Юрьевна

*кандидат филологических наук,
доцент кафедры телевидения и радиовещания
Институт журналистики*

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Andriushchenko Mariya

*Candidate of Philology, Associate Professor of the
Department of Television and Radio Broadcasting*

Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv

КОГНИТИВНА ПАРАДИГМА МАНІПУЛЯЦІЙ В МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЛАТЕНТНОЇ ПРОПАГАНДИ

КОГНИТИВНАЯ ПАРАДИГМА МАНІПУЛЯЦІЙ В МЕДИА КАК ИНСТРУМЕНТАРИЯ ЛАТЕНТНОЙ ПРОПАГАНДЫ

THE COGNITIVE PARADIGM OF MEDIA MANIPULATION AS A TOOL FOR LATENT PROPAGANDAAN

Анотація. Стаття присвячена проблемі застосування маніпуляцій в медіа. Актуалізація і обговорення цієї проблеми є необхідною у викритті і розумінні механізмів сугестивних медіавпливів на реципієнта. Контекстно-інформаційна когнітивна інтервенція, що здійснює вплив на нейрони головного мозку і формує штучний тип реальності, що відрізняється від об'єктивного. Створення і використання інструментів впливу спеціалістами НЛП для маніпулювання свідомістю є згубним для розвитку самостійного критичного мислення та усвідомлення отриманої інформації сугерентом.

Ключові слова: маніпуляція, сугестія, сугерент, мозок, інформація, медіа.

Аннотация. Статья посвящена проблеме применения манипуляций в СМИ. Актуализация и обсуждение этой проблемы является необходимым в раскрытии и понимании сугестивных медиавлияний на реципиента. Контекстно-информационная когнитивная интервенция создающая влияние на нейроны головного мозга формируя искусственный тип реальности отличный от объективного. Создавая и используя инструменты влияния на зоны головного мозга, специалисты НЛП создают губительный для сознания таргетированный медиапродукт который уничтожает самостоятельное критическое мышления и осознание полученной информации сугерентом.

Ключевые слова: манипуляция, сугестия, сугерент, мозг, медиа, информация.

Summary. The article is devoted to the problem of the use of manipulation in the media. Actualization and discussion of this problem is necessary in the disclosure and understanding of suggestive media influences on the recipient. Contextual informational cognitive intervention that creates an effect on the neurons of the brain, forming an artificial type of reality different from the objective. By creating and using tools for influencing brain zones, NLP specialists create a mind-blowing targeted media product that destroys independent critical thinking and awareness of the information received by the sugerent.

Key words: manipulation, suggestion, sugerent, brain, media, information.

Постановка проблеми. Проблема інформаційно-контекстного хюмандизайну, в медіасередовищі де спеціалісти маніпуляцій в медіа підштовхуючи індивідуальну або суспільну свідомість до запрограмованого неусвідомленого з ілюзорною свободою вибору, стають нейрозлочинниками по-за правовим полем, де реципієнт стає сугерентом-жертвою нав'язного типу реальності в якій свобода вибору штучна, а реальної насправді не існує. Медіасередовище насичується багатоманітними прийомами й інструментами управління суспільною свідомістю, які суперечать здоровому глузду і порушують права і свободи людини.

Проблема, пов'язана з маніпулюванням масовою свідомістю споживачів ЗМІ в період нестабільних економічних та соціальних умов у житті громадян будь-якої країни, є актуальною. А в період військової агресії з боку Росії, в якій опинилась Україна, розбиратись у цих питаннях стає життєво необхідним, оскільки вітчизняні медіа мають нести соціальну відповідальність за надану інформацію, а реципієнти повинні освоїти основні принципи медіаграмотності та зрозуміти природу та якісні характеристики медіа. Маніпулятивних прийомів на сьогодні налічується чимала кількість. Нейролінгвісти працюють не тільки над тим, аби продавати товар, — численні технології, націлені на просування ідей та ідеологій різного характеру, які часто вводять в оману і служать інтересам крупних торговельних корпорацій, політичних партій, релігійних організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Том Чатфілд, Кевін Хотан, Джо Оуен, Мішель Джой, Гюстав Лебон, Джордж Акерлоф, Джен Маркс. Ці автори роз'яснюють основні закони управління масами, дають розуміння принципів роботи мозку як предмета на який спрямовані маніпулятивні дії, розкривають особливості психічної структури і психологічної природи людини. Такі дослідники як Філ Барден, Деніел Канеман розглядають медіа-маніпулятивні впливи на мозок індивіда крізь низку експериментів, пов'язаних із когнітивною діяльністю індивіда, визначаючи такі аспекти нейролінгвістики, як нейроеконіка та нейромаркетинг. Саме завдячуючи Деніелу Канеману, першому психологу, який отримав у 2002-му році Нобелівську премію, вималювалась ця концепція.

Професор Массачусетського технологічного інституту Ноам Чомський, один із перших зарубіжних дослідників, який ще в 50-роках ХХ століття розпочав нищівну критику світової медіасистеми. Він є автором більше тридцяти книг, присвячених боротьбі з медіа-маніпуляціями. Результати психолінгвістичних досліджень лягли в основу його багаточисленних видань. Його книга «Тиха зброя для тихих війн» стала бестселлером. Український дослідник Григорій Почепцов є автором понад сорока книг присвячених психологічним війнам, та НЛП. В 2019 вийшло останнє дослідження «Віртуальні війни. Фейки».

П. Лісовський, Н. Зражевська, П. Потятинник, також інші вітчизняні дослідники, аналізували проблему маніпуляцій в медіа, де здебільшого описували ці явища в теле і радіопросторі, що актуально в часи конвергентних медіатрансформацій.

Метою статті є розуміння основних принципів комунікативних маніпулятивних прийомів у засобах масової інформації, у контексті когнітивно-психологічної парадигми. Діалектично розглянути дану проблему задля попередження і запобігання виникненню такого нового нейролінгвістичного спрямування як нейрожурналістика.

Виклад основного матеріалу дослідження. С. Г. Кара-Мурза дає визначення терміну маніпуляції за Оксфордським словником англійської мови в якому цей термін трактується як «акт впливу на людей або керування ними зі спритністю, особливо із зневажливим підтекстом, як приховане управління та обробка» [1].

На сьогоднішній день діджиталізаційні медіапроцеси мають неабияке значення в суспільстві. Потужним інструментом впливу є мультимедійний простір, який повсюдно проникнув у життя реципієнтів. Попередження про те, що ЗМІ можуть використовувати різноманітні інструментарії для програмування потрібної поведінки споживачів медіапродуктів, ще не є озброєнням, оскільки залишається невідомим звідки, чим, як, куди і коли завдають удар в медіаатаці. Причому ефект від маніпулятивних комунікативних технологій багатоманітніший за дію психотропних медикаментів, оскільки біохімічний наслідок часто виражається в таких станах людини як спокій, агресія, апатія, аморфність, роздратування тощо. Ефект новітніх медіатехнологій визначається встановленням не тільки психічних станів людини, а і конкретно-спланованих поведінкових алгоритмів.

Теоретики, практики, науковці разом з фахівцями в галузі соціальних комунікацій, психології, фізики, медицини б'ють на сполох, застерігаючи нас від повсюдних маніпулятивно-пропагандистських прийомів. Людина не відає того, що перетворюється на суб'єкт впливу. Адже часто споживає інформацію на автопілоті, — не усвідомивши суті пізнаного. Філ Барден у своєму дослідженні «Код Зламано, або наука про те, що змушує купувати» експериментально довів потенціальну безмежність несвідомого (автопілота), який може опрацьовувати одночасно величезну кількість інформації, яку ми не можемо усвідомити, але вона відіграє вирішальну роль у прийнятті рішень. Тобто пересуваючись центральними вулицями міста-мегаполіса заповненого рекламою, наш мозок поза своєю волею, не концентруючись, вбирає весь медіатреш як пілосмог. «Автопілот обробляє кожнісінький біт інформації, що сприймають наші органи чуття. Його величезна потужність з опрацювання інформації сягає 11 мільйонів бітів на секунду, що дорівнює обсягу старої дискети (1.4 мегабайта). Пілот в цій ситуації програє, адже

когнітивні психологи виявили функціональну межу пам'яті пілота. Вона фіксує обличчя, цифри, літери, слова десь на 40–50 бітів. Нам відомо, що людські потреби класифікуються емоційним та раціональним [2]. Комунікація на рівні підсвідомого спрямована більше на емоційний параметр, оскільки медіасередовище у агресивній формі формує тригери, які активізують чуттєво емоційні психічні механізми для досягнення своєї мети. Формування інтелектуальних потреб споживачів інформації також є основоположною функцією медіа. Адже якщо описати основні функції засобів масової інформації, то з'являється інформаційна, розважальна, просвітницька, соціалізаційна, пропагандистська (яка зараз прописується як «формування громадської думки»), оперативна, мобілізаційна, інтеграційна, тощо. У всіх вищезгаданих функцій є певна ефективність проявлена у таких медіаефектах як емоційний ефект, фізіологічний ефект, поведінковий ефект, ефект переконання, ефект набування позиції, когнітивний ефект. Реципієнти неприщеплені знаннями щодо маніпулятивних медіа атак на мозок найбільш часто потрапляють у псевдо-правдиву пастку медіасередовища. Але, не можна бути впевненими, що щеплення знаннями про медіа-віруси захистить від них. Адже ускладнення в разі слабкого імунітету до споживання маніпулятивної інформації-неминучі.

У процесі діджиталізації засобів масової інформації і масовим оволодінням новітніх знань у застосуванні соціальних мереж, месенджерів та швидкісного інтернет-охоплення 4-G інформаційний обмін здійснюється з космічною швидкістю. Часу для аналітичного осмислення інформації стає щораз менше, бо з геометричною прогресією зростають об'єми. Відповідно величезна зовнішня частина кори головного мозку під назвою неокортекс, що відповідає за раціональне аналітичне осмислення інформації і містить волю і свідоме розуміння життєвих процесів та відповідає за письмо, математичні та логічні рішення, творчість, інтуїцію, абстрактне мислення, — не встигає обробляти інформацію якісно оскільки НЛП-прийоми покликані в першу чергу активізувати емоційно-чуттєві зони мозку. Інформація подається на інтернет-порталах та в соціальних мережах примітивною кластерною символічною мовою патернів-мемів. Майже все подається аксіоматично, та категорично з чітко окресленими ціннісними орієнтирами та морально-етичними аспектами з елементами догматизації.

Наприклад в популярній у молоді мережі Інстаграм обмежена можливість у кількості друкованих символів на один допис. Відповідно є обмеження у повноті відтворення фактів, що впливає на правдивість та об'єктивність. Основи якісної журналістики часто страждають в лімітованих соціальних мережах.

Повертаючись до неокортексу який складається з величезної кількості боріз і складок і поділений

на ліву та праву півкулю надає раціональний сенс почуттям та емоціям і пояснює причинно-наслідкові зв'язки чуттєвого реєстру.

В основному маніпуляції в медіа спрямовані на несвідоме — тобто на підшкірку головного мозку людини. І, якщо знати факт, що саме присутність префронтальної зони головного мозку відрізняє людину від тварини, то оминати його в процесі сприйняття інформації означає з часом деградацію до тваринного рівня. Неокортекс дозволяє нам спочатку думати, а потім діяти осмислено. А лімбічна система, якою є мозочкова мигдалина складена із двох мигдалевидних структур і, в момент небезпеки, — вона подає сигнал до гіпоталамусу. Маркетологи для просування своїх продуктів вдаються до активізації гіпоталамусу найчастіше, адже він відповідає за невимушені функції людини, і передаючи сигнал тривоги до стовбура головного мозку людина починає діяти часто як біоробот. Наприклад утікати з переляку від зловмисника, різко забирати руку від вогню, якщо людина обпеклась, чи бігти в аптеку за розрекламованими ліками від неіснуючої в даного сугерента хвороби, причому в перших двох випадках небезпека реальна, а в останньому нав'язана ЗМІ. Встановити зв'язок з емоціями в цільовій аудиторії є вищим рівнем професійних навичок маніпуляторів, де морально-етичні аспекти скоєння психологічних злочинів виправдовуються комерційним, або пропагандистським зиском. Симуляція небезпеки, яка визначається почуттям страху і у основі цих страхів обов'язково лежить страх смерті який і є одним з найважливіших і першочергових для активізації маніпулятивними прийомами ЗМІ. Страх смерті допомагає у націлені на пропагандистські ідеї під час виборів, чи задля прийняття непопулярних для народу, та вигідних для влади рішень (наприклад для закупок вакцин, ліків у вигідного тіншовим структурам поставщика), тощо. Адже потрібно тільки зчинити в засобах масової інформації галас щодо неіснуючого штаму грипу, через тиждень запропонувати щеплення і, мільярди осіли в чийось кишеньках.

Гіпокамп, який знаходиться поряд із мозочковою мигдалиною, кодує отриманий людиною інформаційний досвід, відповідає за топографічно-просторові уявлення та орієнтування, відправляє цей досвід до довготривалої пам'яті і позначає конкретною емоцією. Так ми впізнаємо за допомогою гіпокампу сусідського kota, а мозочковою мигдаленою негативно ставимося до нього, бо колись він вас подряпав. Або впізнаємо вулицю, місцевість на якій зустріли об'єкт кохання, а мозочком сприймаємо позитивно через пережитий досвід. Та, мозочкова мигдалина запускає емоційну реакцію неусвідомлено, — раніше, ніж ви згадаєте гіпокампом про напад kota. Таким чином будується наша асоціативна пам'ять. Асоціації дуже важливі для створення медіапродуктів які націлені на штучну симуляцію потрібних емоцій. До речі подкасти в соцмережах, що спонукають розвивати емоційний

інтелект, аж ніяк не націлені на психічне оздоровлення реципієнта, їх мета, — створити придатне для маркетингу емоційне середовище в медіа-ландшафті. Маніпулятори спочатку мають звернутись до гіпокампу і зафіксувати певні інформаційні образи, потім активізувати емоції, й асоціації, що викликали ці образи. Наприклад у рекламі, де моделюються теплі стосунки з близькими, у будь-який креативний спосіб можна розмістити будь-що, і це продаватиметься оскільки викликати позитивні емоції й асоціації з домом, гостинністю, святом, але це часто межує поряд із почуттям страху, якщо наприклад, йдеться про фармацевтичну продукцію (якщо не купити-то захворієш), або з почуттям ейфорії, якщо йдеться про покупку нових речей (новий телевизор або мультиварка) навіть якщо вони непотрібні споживачеві. До речі почуття ейфорії відразу зникає після оформлення кредиту, або після перерахування всієї суми вартості товару. Так, лімбічна система мозку є найважливішим об'єктом на який націлені будь-які комунікативно-маніпулятивні прийоми в результаті яких з'являються найфективніші виборчі, рекламні, та пропагандистські кампанії. Рептильна або внутрішня, — прадавня і найпримітивніша зона мозку людини, яку майже не зачепили еволюційні процеси має відношення до виживання і контролює такі функції як регуляція температури, дихання і реакція цієї зони швидка та інстинктивна, — приблизно така, як у всіх хребетних ссавців, що мають рептильний мозок без неокортексу. В процесі еволюції рептильний мозок зміг формувати свідомі почуття страху. Щодо України, то в результаті геноцидів та воєн у нас на психогенному рівні запрограмований страх смерті. Численні запаси продуктів, консервація, що псується і викидається весною, бо краще зробити більше на чорний день, відкладання грошей на майбутнє, а в теперішньому у всьому собі відмовляти визначають певний егрегоріальний стан національної суспільної свідомості про яку добре знають фахівці з НЛП. Сподіваюсь, з часом нові покоління подолають сильні страхи смерті в разі, якщо в країні станеться економічна та безпекова стабільність, але, на мою думку, процес психоненного одужання затягнеться ще не на одне покоління. Адже метахондріальна спіраль, що несе ДНК інформацію протягом 40 поколінь, все ж інформуватиме колективне несвідоме своїми реакціями на певні явища визначаючи певний етнотип груп людей національним характером про який добре знають маніпулятори під час таргетингу. Якщо навести приклад виборів президента України, у 2019 році більша частина аудиторії була однорідна і дуже пластична, її можна було запрограмувати на будь-які рішення, оскільки страх смерті через економічну кризу заактивізував прадавню пам'ять, колективного несвідомого і витіснив раціональне осмислення політично-економічної ситуації до нижчих тваринно-інстинктивних рівнів виживання. Іронія двобою колективного неокортекса з гіпоталамусом, — де другий перемагає, віддає

сарказмом науковців-альтернативників, але водночас символізує егрегоріальний образ суспільного мислення, індикаторами якого стали результати президентських виборів весною 2019 року. Деякі організації проводили тренінги з медіаграмотності, але зводилось в основному до перевірки фактів, але на мою думку сумнівними ненадійними методами. Для кращого розуміння проблеми необхідно враховувати спосіб мислення молодого покоління який сформувався в результаті цифрової гаджетизації. Результати опитувань опубліковані в червні 2019 року Survey Monkey Common Sence Media — що позиціонує себе як незалежна та неприбуткова організація яка допомагає адаптуватися дітям в умовах швидкісних інформаційних змін, говорять про високий рівень споживання гаджетованої інформації підлітками із соціальних мереж.

Фахівці Surwey дізналися що 54 відсотки американських тінейджерів отримують новини з таких соціальних медіаплатформ як Твітер, Інстаграм, Фейсбук, 50 відсотків частина з Ютюб, 41 відсоток з друкованих або онлайн платформ щонайменше кілька разів на тиждень і 37 відсотків надають перевагу телебаченню. Опитування проводились з 14 по 25 червня у 1005 підлітків віком від 13 до 17 років США. Респондентів обирали з-поміж 2 мільйонів зареєстрованих на платформі Surwey [3]. Похибка становила плюс/мінус 4.0 відсотків. Звичайно інтегрувати результати вищенаведених досліджень з підлітками всього світу складно, урахувавши величезну різницю рівнів економіки, відсутності чи наявності середнього класу як основного, що має певний стабільний рівень купівельної спроможності і освіти в будь-якій країні, також національний характер, релігія, культура тощо. Але світова тенденція до зросту споживання соціомережевої інформації, і відмови від телебачення і друкованих ЗМІ у найближчому майбутньому (я не кажу про радіомовлення, бо це царина водіїв авто всього світу) відчутна. На мою думку такі результати є згубними для майбутнього критичного мислення в цілому. Оскільки урахувавши технічні особливості подачі інформації у соцмережах, яка в основному побудована на принципах лаконічності і короткості, що начебто (перифразуючи класика) і є сестрою таланту, але і приходиться на мою думку близькою родичкою деградації. На мою думку читання складних інтелектуальних конструкцій, які є в висококласній літературі, дає нейронам головного мозку прогресивний розвиток і можливість зрощувати нові нейронні сполуки, які накопичують якісний знанневий капітал індивіда. Тож, виходить, соціомережева платформа, що містить примітивізацію тексту і кластерність, які не надають мозку потрібного інтелектуального навантаження призводить до деградації? Просто як в спортзалі, але дуже сумно. Через величезні об'єми примітивної інформації втрачається критичне мислення реципієнта, а отже, здатність приймати виважені, осмислені

рішення. Таргетований пропагандистський вплив виборчої, торгівельної, чи будь-якої ціннісноорієнтованої кампанії може дістатися до «автопілота», — несвідомого споживача оминаючи усілякі фільтри, оскільки прохід став безперешкодно простим. Взяти ціль з конкретним результатом медіаманіпуляторам стає повсякчас простіше. Тенденція до тотального соціального контролю цифровим медіаінструментарієм зростає, причому грамотний споживач це усвідомлює, повсякчас намагаючись уникнути впливу попадається на черговий гачок. Перевірка фактів часто стає неможливою через фізичний брак часу. Переглянути інформацію в соцмережах гортаючи сторінку за сторінкою, зупиняючись на постах «друзів», не оминаючи реклами, за деякий час, психологічно виснажений реципієнт впадає в медіаневротичну кому.

А невротизм — це психічний стан людини, що характеризується емоційною нестійкістю, хвилюванням, низьким рівнем самоповаги [4]. Тобто вживаючи купу медіатрешу з максимальною, для конкретного індивіда в залежності від психотипу характеру, генетичних якостей віку, освіти, соціального статусу, гендеру, національності та економічного рівня, викристалізуються індивідуальний темпоритм і частота споживання медіапродуктового потоку. На мою думку, виникає логічне запитання в рівні адекватності реципієнта після такої промивки мозку. Фобії, безсоння, нічні жахи, страх перед майбутнім, страх втрати роботи, житла, життя причому часто ці невротичні фобії не усвідомлюються і відображаються в прийнятті чи відмові від певних рішень та дій. Результати досліджень, які провів професор Бінгхемптонського Університету Ісак Вагефі і Ахрі-Саремі з Де Паул Університету в березні 2018 року, які базувались на опитуванні 300 студентів коледжу зробили висновки, що кожен третій страждає невротизмом. Вони визначили це за п'ятифакторною класифікацією особистості, де є такі людські якості як доброзичливість або ворожість, екстраверсія або інтраверсія, сумлінність або недбалість, культурність або обмеженість, емоційна стабільність або нервозність [5]. Тож, коли ми замислюємось над статистикою зростання депресій, та агресивних проявів громадян то відкидати факт медіавпливів є щонайменш безвідповідально.

Висновки. Таргетовані медіаприйоми розраховані не тільки на маркетингові цілі продати товар а й на пропагандистські стратегії, які торкаються політичних, ідеологічних, релігійних ціннісноутворюючих комунікативних факторів, що програмують соціальні групи на певну поведінку, мислення, ставлення, розуміння та інтерпретацію. Важливим критерієм «майстерності» маніпуляторів залишатись не поміченими в мозку об'єктів маніпуляцій, де сугеренти мають бути впевненими, що їхня «навіяна» спеціалістами НЛП думка, дія, чи модель поведінки, є власною. Тобто інтервент, має залишатись непоміченим в домі якнайдовше і морально-етичний аспект

такого вторгнення не береться до уваги, оскільки якщо медіазлодій зламає мозок, він дуже рідко попадається на гачок правоохоронних органів та несе за це кримінальну відповідальність через недосконале законодавство. Інша ж справа, коли йдеться про матеріальні цінності, де все начебто зрозуміло.

Висновки. Засоби масової інформації оснащуються багатоманітним новітнім інструментарієм, який став гуманітарно-технологічним, вдосконалюється і оновлюється в нон-стоп режимі і в майбутньому на мою думку буде роботизований з функцією саморегуляції. Науково-технічний прогрес в результаті якого створений такий штучний мозок як робот Софія, яка виступає на конференціях, робот Хіаоуі Сяо, що успішно складає іспити, Дзя-Дзя розпізнає вирази обличчя, та багато інших яких невпинно породжують вчені-винахідники. За таких прогресивних з технічної точки зору обставин варто замислитись над майбутньою проблемою розмиванням соціалізаційних кордонів між людиною та роботом, бо, деякою мірою майбутні «гуманісти» матимуть всі підстави для порушення проблеми дискримінації між штучним і природним інтелектом, а це несе величезну небезпеку людству як виду. Та, якщо ж не заходити в далеке майбутнє, то реципієнтам наразі варто замислитись про медіагігієну, яка є профілактикою когнітивної медіаімплантації в несвідоме.

Таргетованим маніпулятивним прийомом можна запобігти, якщо не вказувати повсюдно свої персональні дані. Реципієнти не зобов'язані у соцмережах викладати про себе все про своє життя включно сімейний стан та рік народження, місце роботи та іншу особисту інформацію. Медіаповідомлення варто перевіряти на першоджерела, фактаж, та мати кілька перевірених порталів яким можна довіряти. Читати класичну та наукову літературу; розвивати історичний, міфологічний, релігієзнавчий та філософський типи світоглядів; розвивати високий рівень політичної грамотності, бути психологічно здоровим та стресостійким. Загалом прагнення до такої освіченості і впровадження її протягом всього життя і є основними запобіжними засобами від інформаційних вірусів, які вводять реципієнтів в оману, вивужують енергетичні і фінансові ресурси та знижують якість життя.

Проблема в тому, що розвиватись в епоху соціомережевої залежності стає дедалі складніше, бо ж підступність лонг і шортрідів, аудіо і відео подкастів саме полягає в отриманні спрощеної, примітивізованої інформації, так само як фаст фуд, який за мить насичує, організм непотрібом, його ж не готують у здоровий спосіб, так само й не потрібно осмислювати отриману фаст-інформацію. Логічні висновки даного дослідження невтішні, але знання — як безцінний капітал, можуть стати в нагоді і запобігти катастрофі інтелектуального зубожіння, яке робить людство сірою роботизованою біомасою, якою керують техногенно-освічені медіаманіпулятори-ляльководи.

Література

1. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. М.: Алгоритм, 2004. 528 с.
2. Барден Філ. Код зламано, або наука про те, що змушує купувати / Ф. Барден. Х.: «Фактор-друк», 2017. 303 с.
3. URL: [surveymonkey.com](https://www.surveymonkey.com)
4. 180 із 336. elibrari.kubg.edu.ua (Психологічний словник / Авт-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергієнкова / За ред. Н. А. Побірченко. Київ. 2007)
5. URL: medicalpress.com
6. Harvardmagazine.com.march-april. 2006. «The Marketplace of perception» by Craug Lambert.
7. Почепцов Г. Виртуальные войны и фейки / Г. Г. Почепцов. К.: Фоліо. 2019. 512 с.
8. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / [В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов]; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
9. Уотсон Джон Б. Психология как наука о поведении. «Научная книга», 1998. 224 с.
10. Франке Г. Маніпульована людина / Франке Герберт. Брокгауз. 1964.

Павленко Денис Вікторович
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник Фонду Президентів України
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Павленко Денис Викторович
кандидат юридических наук,
научный сотрудник Фонда Президентов Украины
Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского

Pavlenko Denis
Candidate of Laws, Research Associate of the Fund of Presidents of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ СТРУКТУР

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СЕТЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ СТРУКТУР

THE EFFICIENCY OF NETWORK TECHNOLOGIES FOR INFORMATION-ANALYTICAL SUPPORT OF COMMUNICATIVE ACTIVITY OF MANAGEMENT STRUCTURES

Анотація. У статті розглядаються теоретико-прикладні аспекти забезпечення комунікативної діяльності управлінських структур в умовах розвитку сучасних цифрових технологій. Проаналізовано функціональну специфіку мережових технологій в інформаційному просторі суб'єктів управлінської діяльності та їх вплив на розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення внутрішніх та зовнішніх комунікативних процесів. Визначено найбільш ефективні методи застосування новітніх технологій в побудові діалогових систем управлінських структур та суспільства.

Ключові слова: мережеві технології, інформаційно-комунікативні технології, управлінська діяльність, комунікативний процес, інформаційна аналітика.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-прикладные аспекты обеспечения коммуникативной деятельности управленческих структур в условиях развития современных цифровых технологий. Проанализирована функциональная специфика сетевых технологий в информационном пространстве субъектов управленческой деятельности и их влияние на развитие информационно-аналитического обеспечения внутренних и внешних коммуникативных процессов. Определены наиболее эффективные методики применения новейших технологий в построении диалоговых систем управленческих структур и общества.

Ключевые слова: сетевые технологии, информационно-коммуникативные технологии, управленческая деятельность, коммуникативный процесс, информационная аналитика.

Summary. The article deals with the theoretical and applied aspects of ensuring the communicative activity of management structures under the conditions of modern digital technologies development. The functional specificity of network technologies in the information space of management subjects and their influence on the development of information and analytical support of internal and external communication processes are analyzed. The most effective methods of the latest technologies applied in the construction of dialogue systems between management structures and society are determined.

Key words: network technologies, information and communication technologies, management activity, communication process, information analytics.

Актуальність. На сьогодні практично всі процеси соціального буття так чи інакше пов'язані з руйнуванням ієрархічних вертикалей і поширенням мережевої організації, що формують новий тип інформаційного суспільства, в якому мережі виступають одним із найрепрезентативніших виявів модифікації соціальних систем із вертикально орієнтованих ієрархічних на горизонтальні. Відповідно, пов'язані з цим зміни в соціально-економічних і політичних системах спонукають до якісного підвищення вимог щодо інформаційного забезпечення управлінської діяльності та масштабування процесів комунікативної взаємодії між її основними акторами та суспільством. З появою нових мережевих технологій, основою яких є впровадження засобів обчислювальної техніки, зв'язку, систем телекомунікації, інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організацій та громадян. Від її якості та достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях, а також ефективність комунікативних процесів як всередині системи, так і поза її межами. Тому на сьогодні з феноменом сучасних мережевих технологій тісно пов'язане питання аналітичної обробки даних та якості інформаційних джерел, які стають основою інформаційного забезпечення управлінських процесів та спонукають суб'єктів комунікації до конструктивної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнюючі теоретичні напрацювання щодо визначення місця і ролі інформації в процесі прийняття управлінських рішень стали результатом численних досліджень, зокрема, вітчизняних науковців В. Буряка, Ю. Бажала, В. Бакуменка, Й. Мастяниці, Ю. Уманського та ін. При цьому конкретизацію наукових пошуків з питань саме інформаційно-аналітичної діяльності та впровадження нових методів аналітичної роботи в управлінських процесах здійснили О. Амосов, В. Бакуменко, Т. Гаман, А. Дегтяр, І. Ібрагімова, Р. Коваль, П. Конотопов, В. Лавріненко, О. Нестеренко, В. Пархоменко, О. Пархоменко, П. Юхименко, Ю. Якимюк та ін. Комунікативні аспекти інформаційно-аналітичного супроводу владних структур в умовах розвитку новітніх технологій стали об'єктом фундаментальних досліджень таких науковців, як В. Горовий, С. Горова, Т. Гранчак, Р. Коваль, В. Пальчук, Ю. Половинчак, С. Полтавець, Л. Чуприна та ін. Враховуючи результати попередніх напрацювань, значний науковий інтерес викликають питання оптимізації інформаційного забезпечення управління через ефективне залучення сучасних ІКТ та мережевих технологій в процеси аналітичного опрацювання електронних ресурсів.

Метою статті є визначення функціональних характеристик сучасних мережевих технологій в контексті інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських структур, а також ефективних механізмів їх

застосування в розвитку комунікативних каналів як зовнішнього, так і внутрішнього спрямування.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство має ряд характеристик, визначальними з яких здебільшого виділяють зниження ролі матеріального виробництва, розвиток сектора послуг і зростаючу роль інформації. Її обсяги у світі постійно зростають і, якщо ще в 80-х роках ХХ ст. її обсяги кожні десять років подвоювалися, то на сучасному етапі вони подвоюються щороку. Все це спонукає людство широко застосовувати технічні засоби для збирання, обробки та зберігання інформації, а канали зв'язку — для її передачі [5, с. 54]. Як ресурс, інформація має всі властивості товару: її можна генерувати, обробляти, зберігати, продавати, купувати тощо. Інформаційний ресурс — це особливий вид ресурсу, що «ґрунтується на ідеях і знаннях, накопичених в результаті наукової та практичної діяльності людей, поданий у формі, придатній для накопичення, реалізації та відтворення» [1, с. 58]. У контексті постійного зростання обсягів такого ресурсу та масштабування змістової його частини змінюються й алгоритми роботи з інформаційними даними, особливо в полі управлінської діяльності як такої, що спрямована на прийняття та практичну реалізацію усіх рішень, покликаних змінювати у бажаному напрямі стан і розвиток суспільних процесів.

На сьогодні усі механізми оперування інформацією в сучасній системі управління складаються з таких частин: збір первинних даних; рух інформації між різними джерелами; переведення інформації з однієї форми в іншу; зберігання опрацьованої інформації; налагодження методик пошуку та доступу до інформації, що зберігається; надання інформації у зручному для користувача вигляді. У контексті інформаційно-аналітичної діяльності, це, як правило, стосується таких видів інформації, як: статистична, адміністративна, масова, довідково-енциклопедичного характеру, інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування, правова, інформація про особу, соціологічна тощо. Виходячи з такого переліку, інформаційно-аналітичне забезпечення можна вважати базою, на якій будується управлінська діяльність усього державного апарату. З цієї точки зору А. Дегтяр розглядає інформацію як «певну сукупність різних повідомлень, зведень, даних про відповідні предмети, явища, процеси, відносини, які будучи зібраними, систематизованими і перетвореними на придатну для використання форму, відіграють у процесі прийняття й реалізації державно-управлінських рішень виняткову роль» [2, с. 91]. Відповідно до цього, інформаційно-аналітична діяльність являє собою різновид розумової діяльності, пов'язаної з отриманням нових знань, з застосуванням дослідницьких методів оброблення та аналізу наявної інформації, даних безпосередньо емпіричних спостережень, використанням практичного досвіду, інтуїтивного осяяння про ті чи інші проблеми суспільного життя з метою їх подальшого розв'язання.

Отже, така діяльність має не тільки перетворюючий, а й теоретичний характер і дає підстави віднести її до складової управлінського процесу. Однак варто зауважити, що сутність інформаційно-аналітичної діяльності не обмежується виключно інформаційним забезпеченням та супроводом управлінських рішень, які приймаються тими чи іншими суб'єктами управління. Вона створює певні передумови для здійснення комплексної аналітики, пов'язаної з визначенням тенденцій розвитку суспільного процесу з метою його прогнозування на майбутнє.

Як стверджує Р. Коваль, якщо врахувати, що ефективність роботи системи управління загалом залежить від рівня взаємодії влади з громадянами, якості роботи кожної установи, комунікації органів влади між собою, то «система інформаційно-аналітичного забезпечення покликана сформулювати умови для переміщення потоків інформації між зазначеними суб'єктами» [4, с. 65]. Також в умовах інформаційного суспільства необхідно, щоб зазначена система мала відкритий характер. Для рішення цього завдання передбачено широке використання сучасних інформаційно-комунікаційних засобів та мережевих технологій, передусім Інтернету, на всіх рівнях управління (від уряду до місцевих адміністрацій), перехід усіх суб'єктів на електронний документообіг, об'єднання локальних мереж в інтегровану мережу, доступ до Інтернету, а також уможливлення інтерактивної участі громадян у здійсненні управлінських процесів або впливі на них.

З цього приводу у сфері комп'ютерних технологій за останні роки не було, напевно, напрямку, який би більш активно розроблявся, ніж розвиток обчислювальних мереж, що склали основу мережевих технологій. Факторами до цього слугувало масове поширення ПК, об'єктивні передумови комунікативного характеру (необхідність обміну інформацією між суб'єктами взаємодії, використання загальних мережевих програм, апаратних та інформаційних ресурсів, вимоги доступу до ресурсів мереж тощо), урізноманітнення апаратних і програмних ЗМК як основи для локальних мереж. Саме використання мереж для розвитку електронних комунікацій всередині управлінських систем дало змогу мінімізувати дублювання інформації, пришвидшити транзакції між ключовими акторами процесу прийняття рішень, розширити набір мережевих послуг (веб-конференції, онлайн дзвінки, мережевий супровід) та ін. До таких мереж як правило відносять: локальні обчислювальні мережі LAN (Local Area Network), глобальні обчислювальні мережі WAN (Wide Area Network) та віртуальні мережі (VLAN). Останні, зокрема, забезпечують можливість створення логічних комунікативних груп у масштабі корпоративної мережі; це одне з основних досягнень у мережевих технологіях — можливість створювати робочі групи на основі службових функцій користувачів, не прив'язуючись до мережевої топології.

У контексті вдосконалення інформаційної аналітики та забезпечення вимог конструктивного комунікування найбільш вагомими стали мережеві системи підтримки прийняття рішень DSS (Decision Support System), у яких відповідно до запитів проводиться пошук і аналіз даних у різних аспектах і за різними показниками. DSS підтримують такі необхідні функції, як формування даних із різних джерел, багатовимірний аналіз даних, обробка статистики, механізми моделювання правил і стратегій управлінської діяльності, штучний інтелект тощо. При цьому у класі систем підтримки прийняття рішень виділяється окремий клас систем оперативної аналітичної обробки OLAP (OnLine Analysis Processing), в яких сконцентровано весь необхідний технічний потенціал процесуальних заходів роботи з інформацією. Для підсилення функціональних характеристик аналітичної роботи створюються також системи підтримки виконання рішень ESS (Executive Support Systems), які сприяють ухваленню неструктурованих рішень на стратегічному рівні управління й дають змогу проводити системний аналіз інформації із зовнішнього середовища краще, ніж будь-які прикладні й спеціалізовані інформаційні системи. Узагальнюючи, О. Карпіщенко зводить всі процесуальні характеристики мережевих систем для управлінських структур в явище Data Mining як «процес виявлення в «сирих» даних раніше невідомих, нетривіальних, практично корисних, доступних інтерпретацій знань, необхідних для прийняття рішень у різних сферах людської діяльності» [3, с. 89]. Такі технології уможливають ідентифікацію тенденцій і патернів, яка при звичайному аналізі неможлива, а для сегментації даних і оцінки ймовірності подальших комунікативних взаємодій використовують складні алгоритми. Відповідно, ефективне інформаційне забезпечення управлінських процесів на сьогодні не можливе без такого роду мережевих технологічних рішень, які в свою чергу також вимагають постійної актуалізації, виходячи з темпів розвитку та якісного наповнення інформаційних потоків в системі управління.

Висновки. Таким чином, сучасна управлінська діяльність базується на численних можливостях мережевого доступу до інформаційних ресурсів та активного акумулювання знань з метою прискорення процесу прийняття рішень. Її розвиток багато в чому буде визначатись обсягами та якістю емпіричного матеріалу, необхідного для аналізу та розробки комунікативних стратегій внутрішнього (в системі управління) та зовнішнього (з суспільством та окремими громадянами) спрямування. При цьому вдосконалення лише технічної бази не вирішить усіх проблем у системі управління, однак може сприяти підвищенню ефективності її роботи на різних рівнях. Саме застосування мережевих технологій спонукає до оптимізації організаційних процедур, що робить більш простими і зрозумілими процеси аналітичної обробки даних для розбудови комунікативних зв'язків влади та суспільства.

Література

1. Бобко В. В. Три напрямки формування інформаційного суспільства / В. В. Бобко // Вісник ТАНГ. 2002. № 8–2. С. 55–61.
2. Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення: [Монор.] / А. О. Дегтяр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2004. 224 с.
3. Інформаційні системи в інноваційній діяльності / укладач: О. О. Карпіщенко. — Суми: Сумський державний університет, 2013. 142 с.
4. Коваль Р. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади / Р. А. Коваль // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. № 1 (113).
5. Твердохліб М. Г. Інформаційне забезпечення менеджменту / М. Г. Твердохліб. [Вид. 2-ге, доп. та перероб.]. К.: КНЕУ, 2002. 224 с.

Мельник Вікторія Миколаївна

доктор технічних наук, професор,

завідувач кафедри біотехніки та інженерії

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Мельник Виктория Николаевна

доктор технических наук, профессор,

заведующий кафедрой биотехники и инженерии

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Mel'nick Victoria

Doctor of Technical Sciences, Professor,

Head of the Department of Bioengineering and Biotechnics

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-18-5513

ЗНИЖЕННЯ ШУМУ ПНЕВМОСИСТЕМ ШУМОНЕБЕЗПЕЧНОГО ОБЛАДНАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЛІНІЙ

СНИЖЕНИЕ ШУМА ПНЕВМОСИСТЕМ ШУМОНЕБЕЗОПАСНОГО ОБОРУДОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ЛИНИЙ

REDUCTION OF NUCLEAR PNEUMATIC MECHANISMS OF TECHNOLOGICAL LINE SUPPLY

Анотація. Пропонується вдосконалення технічної реалізації шумонебезпечного обладнання технологічних ліній. Здійснюється аналіз конструктивних рішень шумонебезпечного обладнання та пропонується нове технічне рішення для підвищення ефективності глушіння шуму різноманітних пневмосистем при викиді відпрацьованих газових струменів в оточуюче середовище

Ключові слова: глушник шуму, пневмосистеми, оточуюче середовище.

Аннотация. Предлагается совершенствование технической реализации шумонебезопасного оборудования технологических линий. Осуществляется анализ конструктивных решений шумонебезопасного оборудования и предлагается новое техническое решение для повышения эффективности глушения шума различных пневмосистем при выбросе отработанных газовых струй в окружающую среду.

Ключевые слова: глушитель шума, пневмосистемы, окружающую среду.

Summary. It is proposed to improve the technical implementation of noise-hazardous equipment of technological lines. The analysis of constructive solutions of noise-hazardous equipment is carried out and a new technical solution is proposed to improve the noise-absorbing noise of various pneumatic systems when emitting exhaust gas jets into the environment.

Key words: noise suppressor, pneumatic system, the environment

Вступ. Однією із важливих проблем екологічної безпеки міст є зниження рівня шумового забруднення довкілля. Дія шуму на людський організм дуже різноманітна і до кінця ще не вивчена. Шум діє негативно на центральну і вегетативну нервові системи, викликаючи ряд змін вже при рівні 40–50 дБ [1]. Крім цього шум вражає серцево-судинну та імунну системи, підсилює або викликає ряд захворювань (гіпертонію, діабет, виразкову хворобу шлунку і т. д.), підсилює шкідливу дію транспортних газів у 2,5–3 рази, скорочує людське життя на 8–12 років [2–4]. Якщо рівень шуму постійно перевищує 85 дБ, то люди втрачають слух з 30 років, в той час як звичайно це відбувається після 70 років [5]. Шум є сильним стресором, що знижує імунний статус організму людини [6]. Основним джерелом шуму в містах є транспорт, кількість якого постійно зростає і внесок якого в шумове забруднення міст складає 75–80% [1; 2]. Підприємства також створюють значне шумове забруднення. В першу чергу це стосується підприємств, які в момент створення знаходились за межами міст і внаслідок росту міст опинилися в оточенні житлових кварталів. В цих випадках житлова забудова відбувалася без врахування необхідності створення санітарно-захисної зони. Шум обладнання таких підприємств накладається на шум від автодоріг, що створює значний рівень екологічної небезпеки.

Аналіз літературних даних та постановка проблеми. Пропонуємо технічне рішення відноситься до машинобудування, а саме до глушників шуму, і може бути використаним для зниження шуму різноманітних пневмосистем шумонебезпечного обладнання при викиді відпрацьованих газових струменів в навколишнє середовище.

Відомий глушник шуму газового струменя, який містить циліндричний корпус, центральний циліндричний канал, вхідний отвір, конусоподібний вихідний отвір, з'єднує кришку з конічним виступом, кільце із звукопоглинаючого матеріалу, регулювальні гвинти кришки. Звукопоглинаючий матеріал нанесений на стінки каналу зсередини [7].

Газовий струмінь при надходженні в центральний циліндричний канал розширюється і на виході, завдяки конічному виступу, змінює напрям свого руху на 90° . Внаслідок цього, він втрачає швидкість руху, що призводить до втрати його акустичної енергії. Ця енергія витрачається також за рахунок поглинання звукових хвиль стінками каналу із звукоізолюючого матеріалу.

Ліва частина акустичної енергії йде на подолання тертя газового струменя о поверхню пористого звукопоглинаючого кільця. Зміна ширини кільця дозволяє регулювати швидкість газового струменя на виході.

Звукопоглинаючим матеріалом в глушнику може слугувати, наприклад, пористий поглинач вінілпор.

Недоліком цього технічного рішення постає обмежена пропускна спроможність, що суттєво звужує

границі його використання, крім того, відносно невелика ефективність шумогасіння внаслідок обмежених можливостей обраного технічного рішення.

Відомий також глушник шуму газового струменя, що містить виконаний з поліетилену циліндричний корпус з центральним циліндричним каналом і кришками на торцях, а також штуцер, який з'єднує корпус із пневмоклапаном [8].

Пористість поліетиленового глушника становить 80%, що забезпечує його високу акустичну ефективність.

Поліетилену притаманні також високі міцнісні властивості, проте, за тривалої експлуатації, можливе деяке збільшення протитиску внаслідок забруднення.

Недолік цього технічного рішення полягає у відносно низькій ефективності глушіння шуму, яка обумовлена незмінним за напрямком та просторовою структурою примусового руху немодульованого газового струменя в сталому акустичному просторі центрального циліндричного каналу циліндричного корпусу.

Мета і задачі досліджень. Метою є пошук шляхів ефективного дисипації звукової енергії прийдешнього шуму, заміна штучної модуляції звукового потоку на перфорований, значна турбулізація простору навколо перфорованої конічної воронки пружини.

В основу пропонуємого технічного рішення поставлена *задача* підвищення ефективності глушіння шуму різноманітних пневмосистем при викиді відпрацьованих газових струменів в навколишнє середовище шляхом інтенсифікації розсіяння звукової енергії.

Опис конструкції. Присутність у внутрішній порожнині воронки попередньо розтягнутої спіральної циліндричної спіралі призводить до значної турбулізації струму, що надходить з пневмосистеми через штуцера до воронки, завдяки генеруємих циліндричною пружиною звуковим хвилям, які на протиході і явищі інтерференції звукових хвиль суттєво зменшують звукову енергію основного струменя [9]. Завдяки збільшенню поперечного перетину шляху трансляції звукових хвиль у внутрішній звукопоглинаючій поверхні конічної воронки зменшується рівень звукової енергії основного потоку, крім того, наявність звукопоглинаючої поверхні перфорованої конічної воронки додатково сприяє ще більшому розсіянню звукової енергії потоку. Нарешті, звукові хвилі надходять до перфорації, змінюють напрям свого руху на 90° і потрапляють у велику за розміром резонансну порожнину корпусу, додатково втрачаючи ще ліву частину звукової енергії. Таким чином, основний струмінь, що надходить із штуцера при надходженні у внутрішню порожнину корпусу буде змодульований на значно ослаблений акустичний простір у вигляді схожого на «білий шум» за своєю структурою. Звукові хвилі, таким чином, будуть надходити в навколишнє

середовище через поліетиленові корпус і кришки вже значно ослабленими і менш потужними.

Глушник шуму газового струменя містить виконаний з поліетилену циліндричний корпус з центральним циліндричним каналом і кришками на торцях, а також штуцер, який з'єднує циліндричний корпус із пневмоклапаном, ось штуцера розміщується на поздовжній осі центрального циліндричного каналу, а вільний кінець штуцера з'єднується з центром протилежної торцевої пластини попередньо розтягнутою циліндричною пружиною, яка по всій своїй довжині охоплена перфорованою конічною воронкою, на внутрішню поверхню якої нанесений звукопоглинаючий матеріал, конічна воронка розширюється в протилежний від штуцера бік і кріпиться своїми торцями до кришок корпуса так, що звуженою частиною вона з'єднується з торцевою пластиною, в якій розміщений штуцер, а розширеною частиною з'єднується з протилежною торцевою кришкою корпуса, причому, на розширеному торці воронки, на кінцях її взаємно перпендикулярних діаметрів, рівномірно розташовані чотири однакових наскрізних прорізи.

Звуковий струмінь, що надходить всередину внутрішнього проміжку штучно сформованого початкового пружно-напруженого стану матеріалу циліндричної пружини, генерує в її поверхні звукові хвилі, які на протидії із основним струменем перетворюють попередньо сталий стан повітря у порожнині корпуса на інтенсивно-турбулюючий акустичний простір і, таким чином, інтенсивно розсіюють звукову енергію основного струменя, перетворюючи його за структурою на приблизно «білий шум» з суттєво зменшеною величиною інтенсивності [9]. Ці звукові хвилі розповсюджуються перпендикулярно до осі порожнини корпуса і надходять до перфорації воронки, при цьому, додатково втрачаючи звукову енергію від механічної взаємодії із звукопоглинаючою внутрішньою поверхнею воронки та зміною

напрямку руху відносно основного струменя на 90°. Надалі, подрібнений перфорацією, «білий шум» попадає у резонансний об'єм внутрішньої порожнини корпуса і, ще раз, додатково втрачає значну величину звукової енергії. Інтенсивно розсіяна звукова енергія основного струменя із порожнини корпуса надходить до стінок корпуса, крізь які потрапляє в оточуюче середовище вкрай ослабленим.

На рис. 1 наведений загальний вид глушника шуму газового струменя; на рис. 2 кріплення нижнього кінця пружини до гайки на штуцері; на рис. 3 верхня частина конічної воронки з прорізами.

Глушник шуму газового струменя (рис. 1) використовується для зниження шуму різноманітних пневмосистем шумонебезпечного обладнання і містить виконаний з поліетилену, або іншого пористого матеріалу (наприклад, металокераміки), циліндричний корпус 1 з центральним циліндричним каналом 2 і кришками 3 і 4 на торцях, ось штуцера 5 розміщується на поздовжній осі центрального циліндричного каналу 2, а вільний кінець штуцера 5 з'єднується з центром протилежної торцевої пластини 4 попередньо розтягнутою циліндричною пружиною 6, яка одним своїм кінцем з'єднана із штуцером 5 через гайку 7 та ущільнююче кільце 8 (рис. 2), а другим жорстко кріпиться до протилежної торцевої кришки 4 корпуса 1 з гаком 9 за допомогою, жорстко між собою з'єднаних, двох кільцевих пластин 10 та 11, які фіксують своє положення відносно кришки 4 торця корпуса 1 за допомогою різьбового з'єднання 12. Циліндрична пружина 6 по всій своїй довжині охоплена перфорованою конічною воронкою 13, на внутрішню поверхню якої нанесений звукопоглинаючий матеріал, конічна воронка 13 розширюється в протилежний від штуцера 5 бік і кріпиться своїми торцями до кришок 3 і 4 корпуса 1 так, що звуженою частиною вона з'єднується з торцевою пластиною кришки 3, в якій розміщений штуцер 5

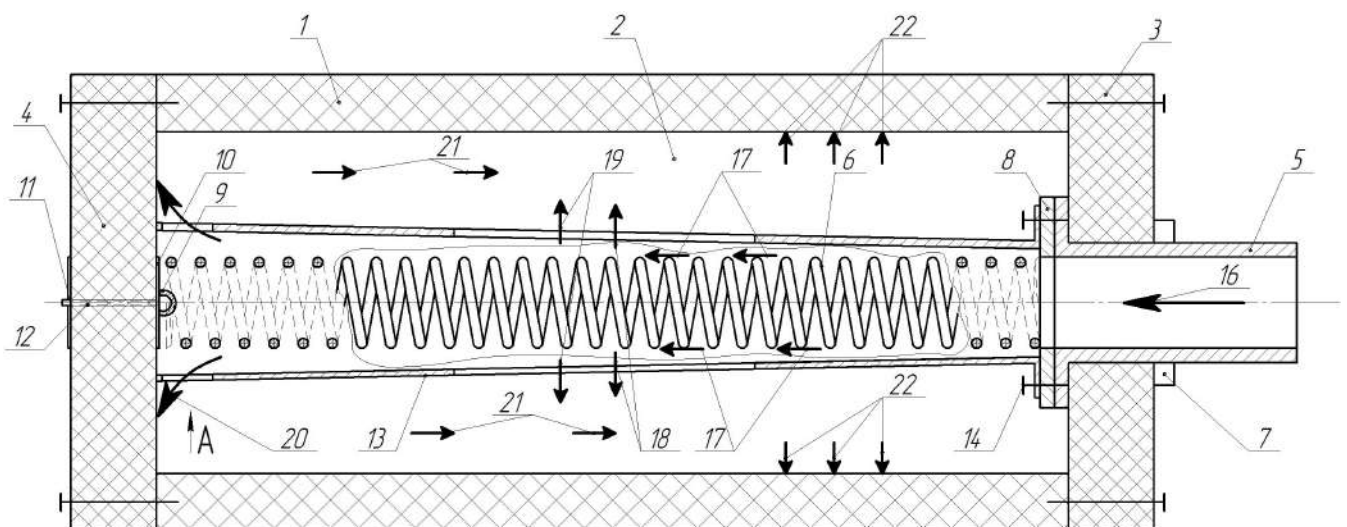

Рис. 1. Загальний вид глушника шуму газового струменя

Кільце поз. 8

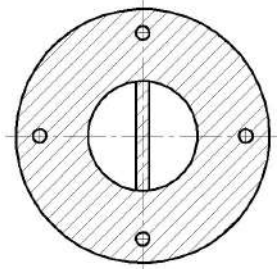

Рис. 2. Кріплення нижнього кінця пружини до гайки на штуцері

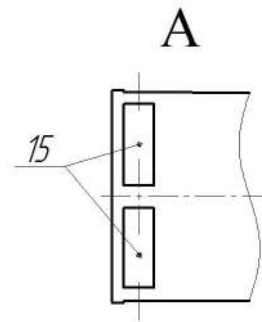

Рис. 3. Верхня частина конічної воронки з прорізами

за допомогою різьбового з'єднання 14 для кріплення конічної воронки 13, а розширеною частиною з'єднується з протилежною торцевою кришкою 4 корпуса 1, причому, на розширеному торці конічної воронки 13, на кінцях її взаємно перпендикулярних діаметрів, рівномірно розташовані чотири однакових наскрізних прорізи 15 (рис. 3).

Робота глушника шуму газового струменя здійснюється наступним чином. При надходженні з пневмоклапану до штуцера 5 звукового струменя 16 він поступає всередину конічної воронки 13. Внутрішній об'єм конічної воронки 13 суттєво перевищує діаметр штуцера 5, тому потік 16, при надходженні до конічної воронки 13, внаслідок цього, втратить частину звукової енергії. В свою чергу, ослаблений звуковий потік 16 буде, внаслідок її пружно-напруженого стану, генерувати у металічній пружині 6 звукові хвилі 17, які, на протиході з основним потоком 16 і взаємодії з ним, будуть значно турбулізувати акустичне середовище в середині воронки 13, що постане однією з основних причин найбільш суттєвого розсіяння звукової енергії, що надійшов до внутрішньої порожнини воронки 13 [9].

Надалі здійснюється модуляція основного потоку 16 на складові частини — сукупність потоків 17, 18, 19, надходячих крізь перфорацію та чотирма плоскими потоками 20 з розширеної частини конічної воронки 13, які утворюються після потужного удару потоку 16 о внутрішню поверхню торцевої кришки 4 у протилежний від штуцера 5 бік. Ці потоки 17, 18, 19, 20 знову змінюють напрям свого руху на 90° і надходять через прорізи 15 (рис. 3) у центральний

циліндричний канал 2, який виконує функції резонансного об'єму. Зміна напрямку руху модульованих потоків 17, 18, 19, 20 на 90° вкотре знижує сумарну звукову енергію. Різке збільшення об'єму проходження звукових потоків 17, 18, 19, 20 при надходженні до центрального циліндричного каналу 2 додатково гасить інтенсивність звукових хвиль. Зустріч і нищівна взаємодія у центральному циліндричному каналі 2 потоків 17, 18, 19, 20 породжує стрімке гасіння звукової енергії, як тих, так і інших потоків. Значно ослаблений остатній звуковий потік 21 нарешті дістанеться внутрішньої пористої поверхні корпуса 1 і торцевих кришок 3 і 4 та вийде крізь них в оточуюче середовище у вигляді потоку 22, характеристики якого вже будуть задовольняти санітарним вимогам. Загалом, в навколишнє середовище надходить звуковий потік 22, втративший рішучу долю своєї потужності і зазнавши певної зміни структури, який можна прийняти за quasi «білий шум».

Висновки. Таким чином, використання пропонуемого глушника шуму газового струменя дозволить забезпечити багаторазову зміну напрямку руху звукового потоку від пневмоклапану до навколишнього середовища, виконати ефективну дисипацію звукової енергії прийдешнього шуму, штучну модуляцію звукового потоку на перфорований. Значна турбулізація простору навколо перфорованої конічної воронки пружини дає можливість різко підвищити розсіяння звукової енергії прийдешнього потоку на складові, що кардинально підвищить ефективність шумогасіння.

Література

1. Шандала, М. Г. Окружающая среда и здоровье населения [Текст] / М. Г. Шандала, Я. И. Звизяцковский // Киев: Здоровье, 1988. 152 с.
2. Винарская Е. И. Иммуный статус детского населения, проживающего в крупном промышленном городе Украины [Текст] / Е. И. Винарская // Сборник научных трудов НИИ общей и коммунальной гигиены им. А. Н. Марзеева. Вып. 1. К. 1995. С. 202–203.
3. Кучерявий В. П. Урбоекологія [Текст] / В. П. Кучерявий // Т. 1. Львів.: Світ, 1999. 359 с.

4. Штеренгарц Г. Я. О сочетанном действии шума и транспортных газов [Текст] / Г. Я. Штеренгарц // Гигиена труда и проф. заболевания. 1984. № 5. С. 40–42.
5. Зарубин, Г. П. Окружающая среда и здоровье [Текст] / Г. П. Зарубин, Д. П. Никитин, Ю. В. Новиков. М.: Знание, 1977. С. 210.
6. Лободин, В. И. Формула здоровья [Текст] / В. И. Лободин. Санкт-Петербург.: Издательский дом «Невский проспект», 1999. 106 с.
7. А.с. 699542 СССР, М. Кл. 2 G10K 11/00. Глушитель шума газового потока [Текст] / Л. В. Кивленок, В. М. Леонтьев (СССР). № 2571615/28–10; заявл. 16.01.78; опубл. 25.11.79, Бюл. № 43. 1.с.: ил.
8. Заборов, В. И. Защита от шума и вибраций в черной металлургии [Текст] / В. И. Заборов, Л. Н. Клячко, Г. С. Росин; под. ред. В. И. Заборова. М.: Металлургия, 1976. 248 с.
9. Мельник В. М., Фесенко С. В. Дистанційне керування тепломасообміном у біореакторах технологічних ліній [текст] / Наукові вісті НТУУ «КПІ». 2017. № 5. С. 104–109; DOI: <https://dx.doi.org/10.20535/1810-0546.2017.5.10726>

УДК 622.692.4

Якимів Йосип Васильович

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри газонафтопроводів та газонафтосховищ
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

Якимив Иосиф Васильевич

*кандидат технических наук, доцент,
доцент кафедры газонефтепроводов и газонефтехранилищ
Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа*

Yakymiv Yosyp

*PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Oil and Gas Pipelines and Storage Facilities
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas*

Бортняк Олена Михайлівна

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри газонафтопроводів та газонафтосховищ
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

Бортняк Елена Михайловна

*кандидат технических наук,
доцент кафедры газонефтепроводов и газонефтехранилищ
Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа*

Bortnyak Olena

*PhD, Associate Professor of the Department of
Oil and Gas Pipelines and Storage Facilities
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas*

ВПЛИВ ПЕРІОДИЧНИХ ПІДКАЧУВАНЬ ЧАСТИНИ НАФТИ НА РЕЖИМИ РОБОТИ МАГІСТРАЛЬНИХ ТРУБОПРОВІДІВ

ВЛИЯНИЕ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ПОДКАЧЕК ЧАСТИ НЕФТИ НА РЕЖИМЫ РАБОТЫ МАГИСТРАЛЬНЫХ ТРУБОПРОВОДОВ

INFLUENCE THE PERIODICAL PUMPING THE PART OF OIL ON THE MODES OF OPERATION OF MAIN PIPELINES

Анотація. Досліджено вплив величини періодичних підкачувань частини нафти на режимні параметри роботи магістральних нафтопроводів з проміжними нафтоперекачувальними станціями. Виявлено, що із збільшенням величини підкачувань зменшується продуктивність на ділянці нафтопроводу до пункту підкачування. Встановлено, що величина підкачування може обмежувати роботу магістрального нафтопроводу.

Ключові слова: періодичні підкачування, магістральний нафтопровід, режимні параметри, обмеження роботи нафтопроводу.

Аннотация. Исследовано влияние периодических подкачек части нефти на режимные параметры работы магистральных нефтепроводов с промежуточными нефтеперекачивающими станциями. Выявлено, что с увеличением

величини подкачек уменьшается производительность на участке нефтепровода до пункта подкачки. Установлено, что величина подкачки может ограничивать работу магистрального нефтепровода.

Ключевые слова: периодические подкачки, магистральный нефтепровод, режимные параметры, ограничение работы нефтепровода.

Summary. The impact of oil pumping volume on mode parameters of operation of the main oil pipelines with intermediate oil pumping stations was investigated. It has been found that with the increase in the volume of pumping, the capacity the pipeline section to the pumping point decreases. It is established that the magnitude of the pumping can limit the operation of the pipeline.

Key words: periodical pumping, main oil pipeline, mode parameters of operation, limit the operation of the pipeline

Нафти, що видобувають із надр землі, повинні доставлятися до нафтопереробних заводів чи наливних пунктів у залізничний або водний транспорт певним видом транспорту. За наявності поблизу нафтових родовищ трас магістральних нафтопроводів найбільш економічно доцільним способом постачання нафт споживачу є використання трубопровідного транспорту. Це може здійснюватися шляхом подачі нафти від промислу до найближчої проміжної нафтоперекачувальної станції з'єднувальним трубопроводом. На станції нафта приймається у резервуари, передбачені нормами технологічного проектування магістральних нафтопроводів, а далі здійснюється періодичне підкачування цієї нафти у магістральний трубопровід.

На території України знаходиться розгалужена мережа магістральних нафтопроводів, перекачування нафти якими може здійснюватися в аверсному і реверсному напрямках, можлива реалізація диверсифікаційних маршрутів з альтернативних джерел постачання [1]. В таких умовах може виникати необхідність здійснювати періодичні скидання або підкачування частини нафтового потоку на вузлових станціях із однієї системи в іншу.

Загальні питання роботи нафтопроводів з періодичними підкачуваннями розглядаються в навчальній [1, с. 133–137; 2, с. 49–54] та науковій літературі [4; 5]. Однак, тут не враховується вплив витрати величини підкачувань та фактичне розміщення нафтоперекачувальних станцій на режимні параметри роботи магістрального нафтопроводу: пропускну здатність, тиски на виході і вході перекачувальних станцій, енергетичні витрати на перекачування нафти.

Особливістю експлуатації магістральних нафтопроводів з періодичними підкачуваннями частини нафти є те, що вони працюють з різними гідравлічними режимами на ділянках до і після пункту підкачування. Для визначення режимних параметрів роботи таких нафтопроводів розглядаються рівняння балансу напорів, які виражають рівність напорів, що створюють насоси на виході нафтоперекачувальних станцій, і сумарних втрат напору на тертя та в місцевих опорах із врахуванням різниці геодезичних позначок кінця і початку перегону між станціями та забезпечення необхідного підпору на вході в на-

ступні станції відповідних ділянок трубопроводу, а на останньому перегоні забезпечення деякого залишкового напору в кінці нафтопроводу.

Розроблено алгоритм і програмне забезпечення для розрахунку режимних параметрів роботи магістральних нафтопроводів з періодичними підкачуваннями частини нафти з будь-якою кількістю нафтоперекачувальних станцій та для будь-якої комбінації включення насосів на станціях. У виконанні розрахунків враховані обмеження на величину максимально допустимого тиску на виході нафтоперекачувальних станцій із умови міцності трубопроводу та мінімально допустимого тиску на вході в проміжні станції із умови безкавітаційної роботи основних насосів на проміжних станціях.

Об'єктом апробації запропонованих розробок вибраний магістральний нафтопровід «Дружба» на ділянці Мозир-Броди-Тухольський перевал з підкачуванням частини нафти на нафтоперекачувальній станції «Броди». Нафта, необхідна для здійснення підкачування, може надходити на станцію «Броди» магістральним нафтопроводом Одеса-Броди або із наливного пункту на станції «Броди», куди нафта може подаватися залізничним транспортом. Розглянуті різні комбінації включення насосів на станціях ділянки нафтопроводу Мозир-Броди-Тухольський перевал.

Дослідження засвідчили, що за сталої величини витрати підкачування, режимні параметри нафтопроводу залежать від того, які насоси включаються в роботу. Доведено, що збільшення величини витрати підкачування призводить до зменшення витрати рідини на ділянках до пункту підкачування. Це пояснюється тим, що за рахунок підкачування збільшується гідравлічний опір на ділянці нафтопроводу після пункту підкачування. Встановлено, що за деякої величини підкачування частини нафти за певної комбінації включення насосів на станціях перекачування нафти магістральним нафтопроводом взагалі неможливе, що може бути обґрунтовано перевищенням втрат напору на перегонах між станціями ділянки трубопроводу після пункту підкачування над величиною напору, який можуть забезпечувати насоси на станціях. Отже, величина підкачування може обмежувати робо-

ту магістрального нафтопроводу загалом. Кожній схемі включення насосів на станціях відповідає певна максимально можлива величина витрати підкачування частини нафти.

Проведені дослідження можуть бути корисними для нафтотранспортних підприємств, на яких виникає потреба здійснювати транспортування нафти з періодичними підкачуваннями частини потоку.

Література

1. Бортняк О. М. Перспективи використання нафтотранспортних систем України в умовах диверсифікації джерел постачання вуглеводневих енергоносіїв / О. М. Бортняк, Й. В. Якимів // Міжнародний науковий журнал. К.: № 7. 2016. С. 64–67.
2. Коршак А. А. Проектирование и эксплуатация газонефтепроводов / А. А. Коршак, А. М. Нечваль; под ред. А. А. Коршака. СПб.: Недра, 2008. 488 с.
3. Якимів Й. В. Проектування та експлуатація нафтопроводів / Й. В. Якимів, О. М. Бортняк. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2015. 171 с.
4. Якимів Й. В. Режими роботи магістральних нафтопроводів з періодичними скиданнями і підкачуваннями / Й. В. Якимів, О. М. Бортняк, // Міжнародний науковий журнал. К.: том 1, № 3 (25). 2017. С. 188–190.
5. Якимів Й. В. Пропускна здатність магістральних нафтопроводів за періодичних підкачувань частини нафти / Й. В. Якимів, О. М. Бортняк // Міжнародний науковий журнал. К.: № 6 (28). 2017. С. 78–80.

Морозовська Людмила Франківна

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Тернопільський національний економічний університет*

Морозовская Людмила Франковна

*кандидат филологических наук,
старший преподаватель кафедры иностранных языков
Тернопольский национальный экономический университет*

Morozovska Liudmyla

*PhD in Philology,
Senior Lecturer, Department of Foreign Languages
Ternopil National Economic University*

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-18-5517

**КОРЕЛЯТИВНІСТЬ ТА ТИПОЛОГІЯ
АНГЛОМОВНОЇ БАНКІВСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ**

**КОРРЕЛЯТИВНОСТЬ И ТИПОЛОГИЯ
АНГЛОЯЗЫЧНОЙ БАНКОВСКОЙ ТЕРМИНОСИСТЕМЫ**

**CORRELATIVITY AND TYPOLOGY OF ENGLISH-SPEAKING
TERMS OF BANKING TERMINOLOGY SYSTEM**

Анотація. Досліджено теоретичні питання корелятивності та типології англомовної банківської терміносистеми.

Ключові слова: англомовна банківська термінологічна система, термін, термінологія.

Аннотация. Исследованы теоретические вопросы коррелятивности и типологии англоязычной банковской терминосистемы.

Ключевые слова: англоязычная банковская терминосистема, термин, терминология.

Summary. Theoretical issues of correlation and typology of the English-speaking banking terminology system are investigated.

Key words: english-speaking banking terminology system, term, terminology.

Англомовна банківська термінологія продовжує привертати увагу вітчизняних та зарубіжних дослідників як мова — продуцент в Україні (А. С. Дяков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько, О. І. Дуда, О. І. Гутиряк; та за кордоном J. D. Graham; H. Zerwes та інші).

Банківську термінологію формують терміни різних тематичних груп: кредитно-банківської, фінансово-банківської діяльності, маркетингу, менеджменту тощо. Усю різноманітність семантичних, функціональних та синтаксичних зв'язків англомовної банківської терміносистеми (АБТ) зводимо до низки ключових моделей: N_1+N_2 ; $Adj+N$; $N_1+prep+N_2$; $Adj+N_1+N_2$; Adj_1+Adj_2+N ; та інші: *monetary unit*; *convertible bonds*; *exchange of a cred-*

it balance; *a specified sum of money*; *central foreign rate etc.*

Якщо загальноживане слово набуває додаткових сем на позначення реалій банківської сфери, то воно перетворюється на спеціальний термін. Так дефініція *money* як одна з ключових категорій у термінології банківського дискурсу включає такі семи як: *money as a unit of account* (гроші як одиниця обліку); *money as security* (гроші як застава); *money as store of value* (гроші як засіб збереження); *money as veil* (гроші як ціннісна оболонка) [3].

Таким чином, функціональна потенційність банківського терміна *money* зумовлена високим ступенем його абстрактності та узагальнення. Сучасна

АБТ є конгломератом підсистем, до складу яких входять дрібніші підсистеми різних рівнів ієрархії. Підсистеми англійської АБТ визначаємо як *ендосистеми*, а суміжні термінології які не утворюють з досліджуваною термінологією гібридних ендосистем, визначаємо як *екзосистеми*.

У банківській термінології власні ендосистеми охоплюють поняття таких галузей як: теорії фінансів, банківської справи, державних фінансів, фінанси корпорацій та підприємств тощо. До гібридних ендосистем відносимо терміни фінансового маркетингу та менеджменту, фінансового обліку, інвестування тощо. До екзосистем — терміни економіки, торгівлі, права, статистики [1], тощо.

Зазначимо, що найбільшу кількість функціональних та семантичних зв'язків виявлено між лексико-семантичним угрупованням ядра термінологічного поля «банківська справа». Тут спостерігаємо односторонній напрям руху від поля фінансів до суміжних термінологій: власні ендосистеми → гібридні ендосистеми → екзосистеми.

Здійснений аналіз процесів функціонально-семантичної взаємодії дозволяє стверджувати наступне:

- 1) активну участь у формуванні банківської термінології беруть екзосистеми (терміносистеми, що не утворюють з банківською термінологією гібридних підсистем): *cash advance; credit card; duty free; price indexation*.
- 2) реципієнтна частина периферії утворена підсистемами із суміжних термінологій бухгалтерського обліку, маркетингу, менеджменту які розглядаються як один з найпотужніших джерел терміноутворення: *tax payer; leasing company; retail price index*.

Типологія англомовної банківської термінології будується на основі принципу ієрархії, шляхом виокремлення родових і видових термінів. Так, термін *assets* є родовим для видових термінів *tangible assets, intangible assets, current assets, liquid assets, illiquid assets; inflation — cost inflation, demand inflation, core inflation*. Банківські терміни *accounting, banking* досліджуються з точки зору їх функціонування на рівні мови шляхом вивчення словникових дефініцій авторитетних словників. Приблизно 36% англомовних банківських термінів передаються шляхом транскрипції та транслітерації: *bank; deposit; transfer; debit; cheque (Br.E), check (AmE) — чек; overdraft — перевищення кредиту в банку; tranche — транш*.

Так, семантичне поле *accounting*, складає порівняно невелику кількість термінів (≈19%) котрі відносяться до ядра семантичного поля: *debit — дебіт; credit — кредит; actives — активи; passives — пасиви; balance — баланс, сальдо; audit — аудит*.

У дослідженні не тільки всесторонньо виявлені та описані функції термінологічних одиниць у фаховому та публіцистичному дискурсах, а й здійс-

нена характеристика процесів детермінологізації і ступеня експресивності термінів, розглянуто їх співвідношення і закономірності семантичної зміни. Зазначимо, що англомовні банківські терміни які вживаються у різних неспеціальних типах текстів, газетні статті, науково-популярні тексти, виявляють якісне «переродження» терміна в якого з'являються емоційно-експресивні, конотаційні ознаки. Публіцистичний стиль є одним з основних «каналів» проникнення професійної лексики у загальний ужиток: *value-added tax; inflation; duty free; investment attractiveness; wages fund*.

У процесі функціонування конотативних властивостей банківський термін асоціюється з омонімічною одиницею загальноживаної лексики, причому, здійснюється певне їх накладання, інтерференція значень. Візьмімо для прикладу термін *dirty float — кероване, регульоване, брудне плавання (форма режиму плаваючого валютного курсу)*. Загальноживане значення прикметника «*dirty*» заставляє реципієнта переносити негативне відношення на поняття котре залишається нейтральним.

Утворений від експресивно забарвлених одиниць загальнолітературної мови термін зберігає ще й емоційне забарвлення. Так, *forced sale — за рішенням суду вимушений продаж з метою уникнути банкрутства або ліквідації; soothing price — заспокійлива ціна (ціна нижче звичайної як психологічний прийом для залучення покупців (наприклад, \$999 замість \$1000))*.

У випадках, коли термін утворений шляхом метафоричного перенесення у ньому зберігається схожість емоційних вражень, у зв'язку з цим подібним термінам притаманні конотації емоційності та експресивності: *bank secrecy — банківська — таємниця; money famine — «грошовий голод» — одне із явищ характерне для грошово-кредитних криз виражених у нестачі готівкових грошей. Capital flight — втеча капіталу (переведення капіталу із країн, що розвиваються в індустріально розвинуті країни з метою уникнути його експропріації)*.

АБТ у процесі функціонування отримує ознаки такі як експресивність і полісемічність. Професійну лексику розглядаємо як обширне семантичне поле, характерною рисою якої є приналежність до різних терміносистем відповідної галузі або науки. Наведене твердження можна проілюструвати будь-яким термінологічним визначенням: *Inflation — a progressive increase in the general level of prices brought about by an expansion in demand or the money supply (demand-pull-inflation) or by autonomous increases in costs (cost-push inflation)* [2].

У цьому визначенні спостерігаємо типи зв'язків, де спеціальне поняття трактується через інші поняття тої самої терміносистеми (*general level of prices, demand, money supply*) визначаючи місце терміна у загальній системі понять. По-друге, у визначенні наявні родо-видові зв'язки, що співвідносять базові

і спеціальні поняття (*demand-pull inflation; cost-push inflation*).

Таким чином, способи утворення спеціальних одиниць мало відрізняються, загалом, від основних

продуктивних шляхів поповнення і збагачення загальноживаного словникового складу, якими є детермінологізація і деспеціалізація.

Література

1. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник / А. Г. Загородній, О. М. Сліпущко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. К.: Аконтіт, 2000. 605 с.
2. Collin P. H. Dictionary of Banking and Finance / P. H. Collin. Teddington: Peter Collin Publishing Ltd., 1999. 277 p.
3. Kinwell D. S. Financial institutions, markets and money / D. S. Kinwell, R. L. Peterson. Chicago: The Dryden Press, 1990. 739 p.

Antonova Anastasiia

*Student of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Kovalova Anastasiia

*Student of the
Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine*

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-18-5519

INVESTMENT MODEL OF FOREIGN COUNTRIES: THE OPPORTUNITY OF THE SUCCESSION FOR UKRAINE

Summary. *The article examines investment policy and investment climate of Ukraine in comparison with foreign countries based on existing legislation. As well as research on ways to increase its investment attractiveness, improve the business environment for investment and the most important areas for attracting foreign investors; substantiates the need for the formation of competitive segments of the economy and the analysis of foreign investment legislation for possible law enforcement for Ukraine.*

Key words: *investment process, investment policies, laws on investment, models of investment, international investment law, investment law of foreign countries, investment law of Ukraine.*

The sharp acceleration in the pace of globalization of the world economy is due to the existence of a significant and close relationship between investment and economic growth. However, it is not just the level of investment that matters, but the quality and efficiency of the placement in terms of national interests, which ultimately determines the degree of attraction of investment attractiveness to public reproduction. One of the most important conditions for ensuring economic growth is a balanced investment policy of the state, strategically aimed at supporting economic growth and political stability in the long run.

For the purpose of our research, it is necessary to give the following definition of the term “investment policy” — a set of measures to maximize the effective involvement of investment activities in the process of restoring the economic attractiveness of the state to achieve strategic and tactical socio-economic goals.

Foreign investment is the property of foreign investors, which acts in various forms and ways, exported from the territory of one state and invested in a business on the territory of another state.

Private investment accounts for the bulk of foreign investment. In most cases, these are for-profit companies whose national market has become too tight and who are beginning to expand overseas in order to expand. The lack of profit and the growth of losses are repelling such companies. To invest in the country's economy, it is necessary to create not only attractive

investment conditions, but also effective incentives for establishing international cooperation. A competent policy in the field of attracting foreign capital investments is one of the conditions for successful development of the national economy.

Despite the fact that Ukraine has accumulated experience in investment activity, we can see quite important problems in the investment legislation, which in turn deter potential foreign investors.

Many countries have accumulated extensive investment experience.

One of the factors affecting the investment attractiveness of any country is the existing system of legislation, which defines the national legal regime of investment activity and regulates the principles and mechanism of investor relations with state bodies, on the one hand, as well as with other participants in economic relations and sub economic entities — on the other.

In particular, such models of investment policy in the world can be distinguished.

In the US, economic policy in the area of formulation and implementation of investment policy is largely oriented toward the realization of the principles of economic freedom and liberalism, and the methods of intervention in the economic process are limited. In Japan, the investment policy model is based on active partnership between the state and the private investors.

In many countries, a system of programs and projects is one form of investment policy implementation,

Table 1

Foreign model of investment policy

Characteristic features	Models		
	American	Japanese	Taiwanese
Aim	Maximum attraction of private investments	Effective use of public and private investment	Enhancing private investment to increase export potential
Terms of implementation	Developed securities market The prevailing role of the stock exchange	Powerful private sector Effective state apparatus	A network of private export firms has been developed State infrastructure that coordinates private investors
Place of government	Information support Investing into infrastructure	Control over the banking system Mobilization of funds Provision of preferential investment resources to private corporation	Financing of design offices engaged in development of new technologies Preferential lending to private investors
Disadvantages	Lack of incentives for capital accumulation Impossibility of rapid increasing of accumulations	Politicizing of investment process	Orientation on export Narrowing of investment potential forth domestic economy

Source: authors development

and programmatic investment management is an effective methodological approach that demonstrates efficiency and effectiveness [2, p.136].

In foreign practice, the system of purposeful management of investment activities is applied in those areas of economy where investment of resources can stimulate their growth and attract additional investments. Therefore, the basis of public investment policy in a number of countries is the statutory procedures for selecting projects for investment, as well as clear objectives for public participation. We propose to consider the argument of investment policy on the example of several states.

The German Government has adopted a program for supporting small and medium-sized businesses, which includes various areas, including:

- Provision of state support to start-ups for entrepreneurs, improvement of vocational education and training of staff reserve;
  - carrying out reforms of the tax system for small and medium-sized enterprises, creating support and favorable conditions for development;
  - enhanced support in foreign markets;
  - mobilization of venture capital for innovation;
  - elimination of bureaucratic restrictions;
  - creation of credit intermediaries and expansion of financial capabilities;
  - strengthening the innovative component of the economy.
- In order to assist small and medium-sized businesses, the German government has passed a law allowing the registration of enterprises in the state register (according to the legal form and sectoral specialization of the enterprise) through the Internet.

Small and medium-sized companies in the country export their products and also carry out investment projects abroad. For this reason, Germany is active in the World Trade Organization (WTO) and promotes European Union initiatives to obtain benefits and priorities in trade with third countries.

There is no federal law regulating foreign investment in the United States of America, but there are some pieces of legislation that affect the activities of foreign entrepreneurs: government location, information support, infrastructure investment, banking system Place of government Information support Investing into Infrastructure Control over the banking system Mobilization of funds Provision of preferential investment resources to private corporation Financing of design offices engaged in development of new technologies Preferential lending to private investors

Disadvantages Lack of incentives for capital accumulation Impossibility of rapid increasing of accumulations Politicizing of investment process Orientation on export.

Narrowing of investment potential forth domestic economy control, mobilization of public funds, provision of preferential investment resources for private corporations; financing for design and development bureaus engaged in the development of new technologies; preferential lending to private investors.

Disadvantages: lack of incentives for capital accumulation, impossibility of rapid accumulation of savings, politicization of investment planning process, export orientation, narrowing of investment potential for domestic economy inside the country.

These legislative acts regulate the investment regime on the territory of the country and treat national

and foreign investors equally. If there is a possibility of threatening the national security of the country, the US President has the right to prohibit or stop the merger and transfer of the company under foreign control. The Committee on Foreign Investment plays a special role in regulating FDI. The Committee has the right to consider foreign investments most important for the national interests of the country.

The Commerce Department's Bureau of Economic Analysis plays a special role in regulating foreign investment in the United States of America. The Bureau prepares and conducts ongoing research related to foreign investment in the country's economy. To this end, the Bureau collects information relating to all sales agreements with foreign investors in the territory of a US-owned country.

In the People's Republic of China, the state and private investors co-finance the construction and operation of infrastructure. The main investment flows are concentrated in 5 free economic zones, which prevents the dispersion of attention among many projects.

The practice of public-private cooperation has also become widespread in Canada and Australia, and interest in this type of implementation of investment policies in European countries is now growing.

Analyzing the practice of raising capital on a global scale, it should be noted that, given the national specificity of states, it is difficult to single out a single recipe for choosing certain methods of increasing the country's investment attractiveness.

Putting into effect investment models existing in other countries without a well-established institutional base only have negative consequences. For example, in the 1970s, the Philippines applied the techniques and methods of the Japanese model, but as the history of the Philippines shows, they did not become the economically powerful state of Southeast Asia. On the other hand, the experience of East Germany, in which the government has been vigorously pursuing the option of stimulating investment through unjustified tax breaks, has shown that measures to create favorable conditions for investment alone do not lead to success. Therefore, when choosing a model, it is necessary to take into account the mechanism of economic and legal and institutional instruments necessary to create an attractive investment climate and to rely on the strengths of the national economy.

It is now widely recognized that in the future, countries that are able to provide a leading role in their economies of high-tech industries and high-tech services in combination with the strengthening of the fields of science and education, which are the basis for innovative type of development, will win in the competition. This statement determines the main trends not only in the modern world scientific and technological development, but also in the investment support of this development [3].

The subjects of the world economy, which have won in the course of historical development leading

scientific positions, make large investments in the basic sciences, in an effort to preserve this position. The main motive that drives a large group of business entities to pay attention to applied research and specific technological developments is the desire to maintain their position in the world of high technology market in the conditions of growing competition.

In the EU countries that have formed an effective model of a market economy, investment has already been created with favorable conditions and the focus is precisely on the direction of investment activities in those areas that are needed from a prospective perspective. Business as a major investor should recognize the new imperatives of development, not focus solely on quick profits.

Today, despite the global financial crisis, which is deepening in Ukraine, in particular due to the unstable political situation, our country has every chance to reach double-digit annual foreign investment. According to the State Statistics Committee, in January-March 2018 foreign investors from 76 countries of the world invested \$1,151.0 million. US direct investment (equity). The leading areas of economic activity in terms of capital investment development in 2017 remain: industry — 35.9%, construction — 11.7%, agriculture, forestry and fisheries — 12.0%, information and telecommunications — 8.9% [4].

The state regulates investment activity in two forms: through direct and indirect intervention. Administrative and legal influence is realized through legal, organizational and information support. Some positive steps have already been taken in this direction:

1. A legal framework for investing and developing public-private partnerships has been created in Ukraine today. The legislation of Ukraine defines the guarantees of activity for investors, economic and organizational bases of realization of public-private partnership in Ukraine.
2. On the territory of Ukraine the national regime of investment activity is applied to foreign investors, that is, equal conditions of activity with domestic investors are given. Foreign investments in Ukraine are not subject to nationalization.
3. To enhance the protection of foreign investment, the 1965 Washington Convention on the Procedure for the Settlement of Investment Disputes between States and Foreign Persons was ratified. Investor dispute resolution committees, which may be created by the executive and local self-government bodies as temporary advisory and advisory bodies in order to facilitate the pre-trial settlement of disputes between the investor and the enforcement body, are intended to assist the resolution of problematic issues of investors.
4. Intergovernmental agreements on promotion and mutual protection of investments signed with and ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine with more than 70 countries.
5. In order to simplify the procedure for attracting foreign investments and prevent the manifestation of signs of corruption in their state

registration, on May 31, 2016, the Law of Ukraine No. 1390-VIII “On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Regarding the Obligation of State Registration of Foreign Investments” was adopted [5].

The indirect influence of the state is exercised by means of budgetary, monetary, credit, depreciation and scientific and technical policy, through the provision of tax benefits to enterprises. Depreciation policy allows you to regulate the pace and nature of reproduction, first of all, the rate of renewal of fixed assets. The effective depreciation policy of the state will allow the enterprises to have sufficient investment funds for the simple and extended reproduction of fixed assets [6]. It should be said that special attention is paid to the scientific and technical policy, which provides for the choice of priority directions in the development of science and technology.

A study of the experience of the EU and some other foreign countries in supporting and regulating investment processes allows us to see the variety of means and methods of introducing investment activities. It should be concluded that Ukraine is quite capable of borrowing from these examples into its investment policy.

Based on the above, we can propose the following options for improving Ukraine’s investment policy:

- increasing the amount of capital investments to accelerate the exit from the economic crisis;
- updating of national legislation (in particular, the Law of Ukraine “On the Foreign Investment Regime”, the Law of Ukraine “On Investment Activity”);
- improving the investment climate, as well as protecting foreign investors;
- implementation of structural reforms, redistribution of investments for the benefit of scientific industries that determine scientific and technological progress;
- reduction of the share of state capital investments and increase of investments by enterprises at the expense of own funds, which will depend on the degree of privatization and privatization;
- special investment fore-sighting to determine the priorities of investment policy;
- preparation of maps of investment process indicators will allow to link investments more closely with related macroeconomic indicators, innovation and social development.

References

1. Ermasova N. B. State and municipal finances / N. B. Ermasova. M., 2008. 516 p.
2. Ishchenko E. On the trends of the investment process / E. Ishchenko // Economist. 2007. No. 4. P. 63–68.
3. Capital Investments// State Statistics Service of Ukraine. — 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2019/2_03_04_01_2019.htm
4. Investment activity in Ukraine. 2019. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/article/open/id/6349>
5. Kurilo S. V. Investment policy, its essence and role in modern conditions / S. V. Kurilo // State and Regions. 2009. № 2. P. 109–111.

Косигіна Анастасія Євгенівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Косыгина Анастасия Евгеньевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Kosygina Anastasia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Трагнюк Олеся Янівна

кандидат юридичних наук, доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ
МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА**

**НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО
СОТРУДНИЧЕСТВА В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ
МОРСКОЙ СРЕДЫ**

**SOME PROBLEMS OF INTERNATIONAL
COOPERATION IN THE FIELD
OF MARINE PROTECTION**

Анотація. У даній статті розглядається нормативно-правова база міжнародного співробітництва у галузі охорони морського середовища. Визначається практична реалізація заходів щодо охорони та попередження забруднення Світового океану. Здійснюється аналіз міжнародних організацій та органів, які забезпечують контроль за збереженням навколишнього природного середовища. Висвітлюються глобальні проблеми антропогенного впливу людини на природу.

Ключові слова: Світовий океан, морське середовище, забруднення морського середовища, Конвенція ООН з морського права, міжнародне співробітництво.

Аннотация. В данной статье рассматривается нормативно-правовая база международного сотрудничества в области охраны морской среды. Определяется практическая реализация мероприятий по охране и предотвращению загрязнения Мирового океана. Осуществляется анализ международных организаций и органов, обеспечивающих контроль за сохранностью окружающей природной среды. Освещаются глобальные проблемы антропогенного воздействия человека на природу.

Ключевые слова: Мировой океан, морская среда, загрязнение морской среды, Конвенция ООН по морскому праву, международное сотрудничество.

Summary. This article examines the regulatory framework for international cooperation in the field of marine protection. The practical implementation of measures to protect and prevent pollution of the oceans is determined. The analysis of international organizations and bodies providing control over environmental protection is carried out. Global problems of anthropogenic human impact on nature are highlighted.

Key words: Ocean, marine environment, marine pollution, United Nations Convention on the Law of the Sea, international cooperation.

Постановка проблеми. Протягом століть людство використовує Світовий океан. Розвиток науки та техніки посприяв тому, що людина активно впливає на морське середовище шляхом інтенсифікації судноплавства, використання морів та океанів для захоронення промислових відходів, інших видів життєдіяльності. При цьому таке антропогенне втручання людини призвело до глобальних проблем, пов'язаних із забрудненням морських просторів, тому ефективність заходів із захисту екосистеми морів та океанів є актуальною проблемою сьогодення.

У п. 4 ст. 1 Конвенції ООН з морського права 1982 р. наводиться визначення поняття забруднення морського середовища — привнесення людиною, прямо чи посередньо, речовин біоенергії в морське середовище, включаючи естуарії, яке призводить або може призвести до таких згубних наслідків, як шкода живим ресурсам і життю в морі, небезпека для здоров'я людини, створення перешкод для діяльності на морі, в тому числі для рибальства та інших правомірних видів використання моря, зниження якості використовуваної морської води та погіршення умов відпочинку [6].

Оскільки морське середовище немає кордонів, то проблему забруднення вод можна вважати проблемою транснаціонального, глобального значення і саме тому збереження морського середовища є однією із головних цілей міжнародної спільноти.

Основний комплекс проблем пов'язаний з особливостями міжнародно-правового режиму морських просторів, оскільки географічно існує єдиний морський простір, який юридично поділений на внутрішні морські води, територіальне море, виключну морську економічну зону (ВЕЗ), континентальний шельф, відкрите море та район (ділянку морського дна, яка не відноситься до шельфу жодної країни). Режим національного законодавства держав поширюється на внутрішні морські води та територіальне море, а щодо ВЕЗ та континентального шельфу, то там діє обмежений режим відносно ресурсів. Відкрите море та район частково підпадають під юрисдикцію міжнародного та національного права. Відсутність спеціальних норм міжнародного права, присвячених комплексним заходам територіальної охорони морського середовища, не дає прибережним державам створювати у ВЕЗ і на шельфі комплексні охоронювані території, з таким режимом, який відповідає режиму охорони державних природних заповідників [4].

Міжнародна спільнота, маючи велику кількість нормативно-правових актів покладає на кожну державу зобов'язання щодо збереження морського середовища, але усі міжнародні документи в багатьох випадках мають лише універсальні норми і тому, для забезпечення більш детального регулювання захисту морського середовища використовується національне законодавство кожної окремої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в галузі міжнародного співробітництва

з охорони морського середовища від забруднення з суден проводилися такими науковцями, як О. С. Білоус, В. С. Єфремов, В. В. Демиденко, В. А. Киселева, С. М. Нунупарова, І. В. Леусенко, В. Л. Бредіхіна та інші. У їхніх роботах проводився аналіз міжнародно-правових угод у галузі охорони морського середовища, розкривався їхній зміст, а також особливості порядку їх виконання. Тільки спільні комплексні заходи держав світу забезпечують запобігання та обмеження забруднення світового океану, а також внутрішні переконання та свідомість кожної людини.

Мета статті. Метою статті є висвітлення правової бази міжнародного співробітництва у галузі охорони морського середовища від забруднення; здійснення аналізу чинних норм щодо взаємодії і співпраці держав у відповідній галузі; визначення спеціалізованих установ, які покликані забезпечувати охорону морського простору.

Виклад основного матеріалу. Забруднення морського середовища розглядається як одна з найважливіших проблем. Оскільки безвідповідальне ставлення до питання збереження навколишнього природного середовища може призвести до екологічної катастрофи та завдати шкоду усьому живому.

Говорячи про проблему забруднення морського середовища, необхідно звернутися до історії, а саме до одного із найбільш шкідливих забруднень. Мова йде про забруднення морського середовища нафтою із суден, що відбувається при транспортуванні нафти, викидів відходів, що містять нафтопродукти, витоку нафти та нафтопродуктів, викиди з танкерів, а також є наслідком морських аварій та катастроф. Міжнародне співтовариство, розуміючи всю серйозність проблеми ще в 1921 р. на конференції судовласників у Лондоні намагалося розробити необхідні заходи для протидії забрудненню морського середовища, а у 1926 р. на конференції у Вашингтоні встановити райони та прибережні зони, заборонені для скидання нафти [1, ст. 502].

Також, у 1936 р. Ліга Націй почала обговорювати питання про заборону будь-якого забруднення прибережних вод, але в результаті Другої світової війни, рішення так і не були прийняті [5, ст. 764].

У 1954 р. у Лондоні була прийнята **Перша Міжнародна Конвенція з попередження забруднення моря нафтою**, що одержала назву «ОЙЛПОЛ-54» (International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil). Головна її ціль визначалася в захисті морів і океанів від забруднення нафтою і встановлення «заборонних зон» для будь-якого скидання на 50 миль від прилеглої землі. Світова практика показує, що розливи нафти із суден стаються досить рідко, хоча, на жаль, досить стало. У цьому зв'язку повчальним є приклад з ліберійським танкером «Торри Коньон», що 18.03.1967 р., біля узбережжя Англії, одержав серйозні пробоїни, у результаті посадки на рифи. Рятувальні операції закінчилися невдачею, хоча на борті танкера знаходилося

120 тис. тон сирової нафти. Коли ж стало очевидним, що врятувати корабель не вдасться, британський уряд вдався до надзвичайних заходів, — судно було піддано бомбардуванню. Нафта, що залишилася на ньому, була ліквідована [11, ст. 103].

Не дивлячись на цей негативний досвід, є і позитивний момент, оскільки було прийнято міжнародні конвенції щодо протидії забрудненню та збереженню морського середовища.

Спроба всебічного комплексного врегулювання проблеми забруднення морських вод була здійснена на Третій конференції ООН з морського права, яка завершилася ухваленням у 1982 р. конвенції, що регулює правовий режим морів і океанів. Спеціальна її частина, що стосується захисту морського середовища, відноситься до всіх джерел забруднення. Проте ухвалення цієї конвенції не означає, що відпала необхідність у розробці нових спеціальних міжнародних угод щодо охорони морського середовища, які могли б розширити і конкретизувати її положення [3].

Конвенція ООН з морського права 1982 р. є «Конституцією морського права», оскільки містить досить значний правовий матеріал щодо захисту та збереження морського середовища (Частина XII «Захист та збереження морського середовища»). Так, ст. 197 встановлює: «Держави співпрацюють на всесвітній і, коли це доречно, на регіональній основі безпосередньо або через компетентні міжнародні організації у формулюванні або розробці міжнародних норм, стандартів та рекомендованих практики і процедур, що відповідають цій Конвенції, для захисту і збереження морського середовища з урахуванням характерних регіональних рис» [6].

Подібне правило повторюється і в багатьох регіональних договорах із захисту морського середовища від забруднення, наприклад щодо запобігання забрудненню окремих морських басейнів Балтійського моря (Конвенція із захисту морського середовища району Балтійського моря, прийнята в Гельсінкі в 1974 р.), Середземного моря (Конвенція із захисту Середземного моря від забруднення, прийнята в Барселоні в 1976 р.), Перської затоки (Кувейтська регіональна конвенція про співробітництво в галузі захисту морського середовища від забруднення, прийнята в 1978 р.), а також деякі інші угоди.

Як універсальні, так і регіональні міжнародні договори вимагають, щоб при виникненні надзвичайних ситуацій на морі держави взаємодіяли та здійснювали усі можливі заходи для усунення реальної небезпеки та мінімізації шкоди морському середовищу.

На теперішній час існує низка міжнародних угод щодо захисту морської екосистеми від забруднення, які регламентують дії морських суден у частині попередження забруднення морських просторів та міжнародного співробітництва. Такі як:

- Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів 1972 р.;

- Міжнародна конвенція по забезпеченню готовності у випадку забруднення нафтою, боротьби з ним та співробітництва 1990р.;
- Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою 1993 р.;
- Міжнародна конвенція про контроль над шкідливими протиобростаючими системами на судах 2001 р.;
- Міжнародна конвенція про контроль судових баластних вод й осадів та управління ними 2004 р.

Надаючи характеристику засобів співробітництва держав із подолання проблеми забруднення морського середовища необхідно звернути увагу не тільки на правове регулювання, а й на інституції. Основною з них є Міжнародна морська організація.

Міжнародна морська організація (ІМО) є спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй, що відповідає за заходи щодо посилення охорони і підвищення безпеки міжнародних морських перевезень і по запобіганню забрудненню з судів; в цій якості вона грає істотну роль в досягненні цільових показників, зазначених у назві місії Організації Об'єднаних Націй в галузі сталого розвитку «Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку».

Цілями Організації є:

- забезпечувати механізм співробітництва урядів у сфері урядового регулювання і в технічних питаннях будь-якого роду, стосуються міжнародного торговельного законодавства;
- заохочувати і сприяти прийняттю всіма країнами норм у питаннях, що стосуються безпеки на морі, ефективності судноплавства, запобігання забрудненню моря з суден та боротьби з ним;
- забезпечувати розгляд Організацією будь-яких питань, що стосуються судноплавства і впливу на морське середовище, які можуть бути передані їй будь-яким органом або спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй;
- тощо [8].

Протягом останніх п'яти десятиліть зростання числа і розмірів суден і обсягу перевезених ними вантажів супроводжується роботою з вироблення правових і технічних норм, що забезпечують підвищення екологічної чистоти і безпеки судноплавства, яку ІМО здійснює в особі своїх 172 держав-членів. У співпраці з державами-членами та іншими організаціями ІМО вживає заходів, спрямованих на впровадження та дотримання розроблених нею норм [2].

Завдяки діяльності ІМО було розпочато створення масштабної програми, пов'язаної із запобіганням та ліквідацією забруднення морського середовища, а також встановлення відповідальності. Головним підсумком цієї роботи стало прийняття в 1973 році **Міжнародної конвенції щодо запобігання забрудненню із суден**, широко відомої під абревіатурою **МАРПОЛ** [10].

З самого початку в МАРПОЛ розглядалося забруднення не тільки нафтою з суден (про це йдеться в додатку I), а й шкідливими рідкими речовинами, такими як хімічні речовини, що перевозяться наливом (додаток II); шкідливими речовинами в упаковці (додаток III); стічними водами із суден (додаток IV), а також сміттям з суден (додаток V). Відповідно до додатка V загальна заборона поширюється на скидання будь-якого сміття з суден, при цьому на скидання пластмас накладено повну заборону, застосовуваний в глобальному масштабі.

Пізніше, в 1997 році, ІМО додала до МАРПОЛ новий додаток VI, що стосується забруднення атмосфери з суден. Сьогодні в додатку VI розглядаються питання забруднення повітря в результаті викидів сірки та інших шкідливих відходів, наприклад оксидів азоту і твердих частинок.

У 2011 році ІМО стала першим міжнародним регулюючим органом в транспортній сфері, який прийняв глобальні обов'язкові вимоги до енергоефективності: вони охоплюють всі судна незалежно від схеми торгівлі або держави прапора і спрямовані на скорочення викидів парникових газів з суден, що здійснюють міжнародні перевезення.

Додаток VI до МАРПОЛ також включає в себе правила, що стосуються озоноруйнуючих речовин, летких органічних сполук, судових інсинератор, прийомних споруд і якості рідкого палива. Всі ці заходи роблять значний позитивний вплив на атмосферне середовище, здоров'я людей, що живуть в портових містах або поблизу від них, а також здоров'я населення прибережних районів [10].

У додатку VI до МАРПОЛ були визначені райони контролю викидів окислів сірки і оксидів азоту, в яких суворо дотримується обмеження щодо вмісту сірки в паливі не більше 0,10% за масою. Починаючи з 1 січня 2020 роки за межами цих районів глобальне обмеження щодо вмісту сірки буде знижено з 3,5% до 0,50% по масі; цей крок свідчить про тверду прихильність ІМО забезпечити виконання судноплавної галуззю своїх зобов'язань по охороні навколишнього середовища.

В даний час розширена, змінена і оновлена конвенція МАРПОЛ залишається найбільш значущим і всеосяжним міжнародним договором у сфері попередження забруднення морського середовища і атмосфери з суден в процесі експлуатації або при аваріях. Забезпечуючи міцну основу для значного і постійного скорочення забруднення з суден, Конвенція зберігає свою актуальність і сьогодні.

У МАРПОЛ також визнається необхідність введення більш жорстких вимог до збереження і захисту так званих особливих районів в силу їх екологічних умов і характеристик судноплавства. В цілому виділено 19 особливих районів. Вони включають в себе закриті або напівзакриті морські басейни, такі як Середземне, Балтійське, Чорне і Червоне моря, а також набагато більші ділянки океанів, такі як води,

які омивають південну частину Південної Африки або Західну Європу. Виділення особливих районів, як і прийняття глобальних норм, є чітким свідченням того, що ІМО повністю усвідомлює і поділяє основну значимість захисту і збереження Світового океану як найважливішої системи життєзабезпечення для всіх людей.

Хоча МАРПОЛ присвячена безпосередньо аварійним і експлуатаційним викидам з суден, ІМО також активно, хоча і побічно займається проблемами забруднення морського середовища з наземних джерел, керуючись для цього Лондонською конвенцією про запобігання забруднень моря скидами відходів та інших матеріалів від 1972 року і Протоколом до неї від 1996 року. У Протоколі застосовується поміркований підхід, у відповідності до якого забороняється скидання відходів у море за винятком кількох видів зазначених у списку дозволених відходів, таких як відходи драгування.

Умови Лондонської конвенції та Протоколу також сприяють пом'якшенню наслідків зміни клімату шляхом запровадження норм з уловлювання та зв'язування вуглецю в підводних геологічних формаціях, а також впровадження нормативів і посібників по оцінці пропозицій в галузі морського геоінженерингу.

Якщо звернутися до інших партнерств, пов'язаних з океанами, то ІМО виступає партнером і секретаріатом Об'єднаної групи експертів з наукових аспектів захисту морського середовища (ГЕСАМП), яка консультує систему Організації Об'єднаних Націй в області наукових аспектів захисту морського середовища. ГЕСАМП проводить оцінку екологічної небезпеки шкідливих речовин, що перевозяться на суднах, і розглядає заяви про використання «активних речовин» в системах управління баластними водами, тим самим роблячи внесок у нормативну діяльність ІМО. ГЕСАМП також проводить систематичний огляд нових і виникаючих питань для інформування дев'яти підтримують її організацій системи Організації Об'єднаних Націй [9].

Недавні ключові доповіді ГЕСАМП щодо мікрочастинок пластмас в океанах сприяли поглибленню знань про походження і надалі життєвому циклі морського сміття і особливо мікрочастинок пластмас в океанах. Спільно з Продовольчою і сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй ІМО також є одним із співзасновників Глобального партнерства з морського сміття — організації, що займається питаннями утворюється в морі морського сміття, яка знаходиться у веденні Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища. Також ІМО співпрацює з **Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ)** щодо розробки стандартів безпеки ядерних суден та запобігання радіоактивному забрудненню при перевезенні радіоактивних матеріалів морським шляхом.

Досвід ІМО в мінімізації забруднення морів, океанів і атмосфери з суден говорить сам за себе. Організація твердо має намір продовжувати силами своїх держав-членів і партнерів розробку, підтримку і здійснення комплексу глобальних норм з метою забезпечення сталого використання Світового океану для судноплавства.

Необхідно зазначити, що поряд зі Міжнародною морською організацією, також є інші міжнародні організації та органи, діяльність яких спрямована на охорону морського середовища. Серед них є **Міжнародний орган з морського дна**, який є організацією, що відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р., здійснює контроль за видобутком корисних копалин з морського дна та захисту навколишнього середовища від будь-якого шкідливого впливу від такої діяльності.

Також, необхідно наголосили на **Міжурядовій океанографічній комісії ЮНЕСКО**, як органу ООН, який сприяє міжнародному співробітництву у сфері охорони морських просторів шляхом оцінки мор-

ського середовища та морського біологічного різноманіття.

Висновок. Не дивлячись на стрімкий розвиток міжнародно-правового регулювання відносин держав у сфері охорони навколишнього природного середовища, залишається значна кількість проблем, що потребують свого вирішення, тому збереження морського середовища та їх захист мають глобальне значення. Зусилля держав повинні бути спрямовані не тільки на розвиток нормативної бази, а і на створення інститутів, що забезпечать досягнення спільних цілей для усіх учасників міжнародних відносин. Зокрема, важливим є досвід таких органів як Міжнародна морська організація, ГЕСАМП, МАГАТЕ, Міжнародний орган з морського дна, Міжурядова океанографічна комісія ЮНЕСКО. Проте, не дивлячись на їх діяльність, слід зазначити, що обов'язком кожної держави є збереження морського середовища, що є основою життєдіяльності всього людства.

Література

1. Білоус О. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища нафтою і нафтопродуктами із суден / О. Білоус. М: «Актуальні проблеми держави і права», 2004. С. 501–505.
2. Бредіхіна В. Л. Механізм правового регулювання охорони морського середовища та його природних ресурсів. М: «Порівняльно-аналітичне право». 2014. № 8.
3. Єфремов В. С., Єфремов Н. В. Международное морское право о защите и сохранении морской среды. В кн.: Международно-правовой режим использования научно-исследовательских судов: Научное издание / Кол. авторов, рук. авт. кол. А. А. Щипцов. К.: «Наукова думка», 1996. 383 с.
4. Іванський А. Й., Сухопара М. Міжнародно-правове регулювання захисту Світового океану від забруднення. М: «Сучасні питання економіки і права», 2014.
5. Ковалев А. А. Современное международное морское право и практика его применения: монография / А. А. Ковалев. М.: Научная книга, 2003. 960 с.
6. Конвенція з морського права 1982 р (UNCLOS-82). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057
7. Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами 1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_127
8. Конвенція про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції 1982 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_219.
9. Леусенко І. В. Міжнародне співробітництво в галузі охорони морського середовища від забруднення із суден / Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. М: «Правознавство». 2018. № 1.
10. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009
11. Нунупаров С. М. Предотвращение загрязнения моря судами / С. М. Нунупаров. М.: «Транспорт», 1979. 336 с.

References

1. Bilous O. (2004). Mizhнародno-pravove rehuljuvannja zapobighannja zabrudnennju morsjogho seredovyshha naftoju i naftoproduktamy iz suden [International legal regulation of the prevention of marine pollution by oil and petroleum products from ships]. Proceedings from Actual problems of the state and law (pp. 501–505) [in Ukrainian].
2. Bredikhina V.L (2014). Mekhanizm pravovogho rehuljuvannja okhorony morsjogho seredovyshha ta jogho pryrodnykh resursiv [Mechanism of legal regulation of protection of the marine environment and its natural resources]. Proceedings from Comparative analytical law, no 8 [in Ukrainian].
3. Efremov V.S., Efremov N. V. (1996). Mezhdunarodnoe morskoe pravo o zashhyte y sokhranenyu morskoy sredy [International maritime law on the protection and preservation of the marine environment]. Proceedings from International legal regime for the use of research vessels: Naukova dumka — Scientific thought [in Russian].
4. Ivansky A. Y., Sukhopara M. (2014). Mizhнародno-pravove rehuljuvannja zakhystu Svitovogho okeanu vid zabrudnennja [International legal regulation of the protection of the oceans from pollution]. Proceedings from Modern issues of economy and law [in Ukrainian].

5. Kovalev A. A. (2003). *Sovremennoe mezhdunarodnoe morskoe pravo y praktyka egho prymerenyja* [Modern international law of the sea and the practice of its application]. [in Russian].
6. Konvencija z morsjkogho prava 1982 (UNCLOS-82) [Convention on the Law of the Sea 1982 (UNCLOS-82)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057 [in Russian].
7. Konvencija pro zapobighannja zabrudnennju morja skydamy vidkhodiv ta inshymy materialamy 1972 [The Convention on the Prohibition of the Obstacle of the Sea by Skids of the Entrance and the Other Materials 1972]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_127 [in Russian].
8. Konvencija pro Mizhnarodnu morsjku orghanizaciju 1948 roku v redakciji 1982 roku [Convention on the International Maritime Organization of 1948, as amended in 1982]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_219 [in Ukrainian].
9. Leusenکو I. V. (2018). Mizhnarodne spivrobotnyctvo v ghaluzi okhorony morsjkogho seredovyshha vid zabrudnennja iz suden [International cooperation in the field of marine pollution protection from ships]. *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova* [Bulletin of ONU Mechnikov], no 1 [in Ukrainian].
10. Mizhnarodna konvencija po zapobighannju zabrudnennju z suden 1973 [The International Convention on the Recognition of Judges 1973]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009 [in Ukrainian].
11. Nunuparov S. M. (1979). *Predotvrashhenye zaghrjaznenyja morja sudamy* [Prevention of marine pollution by ships]. [in Russian].

Матвієнко Владислава Владиславівна
студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Матвиенко Владислава Владиславовна
студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Matvienko Vladislava

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of

Yaroslav Mudriy National Law University

Науковий керівник:

Червякова Олена Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

ВНЕДРЕНИЕ ЭЛЕКТРОННОЙ ДЕМОКРАТИИ В УКРАИНЕ

IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC DEMOCRACY IN UKRAINE

Анотація. Досліджено етапи розвитку електронної демократії в Україні, чинники які їм сприяли та правове забезпечення. Проаналізовано стан впровадження е-демократії в умовах сьогодення та обґрунтовано основні напрямки його удосконалення.

Ключові слова: е-урядування, е-демократія, е-петиції, бюджет участі, е-звернення.

Аннотация. Исследовано этапы развития электронной демократии в Украине, факторы, которые им способствовали и их правовое обеспечение. Проанализировано состояние е-демократии в теперешних условиях и обосновано основные направления его усовершенствования.

Ключевые слова: е-демократия, е-петиции, бюджет участия, е-управление, правительство, е-обращение.

Summary. This article offers to explore the stages of the development of e-democracy in Ukraine and the factors that influenced its changes. In addition, the clause allows to analyze the current state of e-democracy and documents adopted to improve this policy.

Key words: e-government, e-democracy, e-petitions, participation budgett, e-appeal.

Постановка проблеми. Згідно з останнім дослідженням ООН (United Nations E-government Survey 2016) щодо розвитку електронного урядування, Україна посідає 62 місце серед 193 країн [1]. І з метою подолання відставання у таких процесах інтегрування України в інформаційне суспільство Урядом було ухвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні(далі — Концепція), періодом до 2020 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які займалися дослідженням е-демократії ми виділяємо таких вчених як А. Серенок, А. Барікова, Н. Грицяк, Н. Драгомирецька, Н. Махначова, О. Дубас, О. Загвойська, П. Клімушин, Р. Гібсон, Х. Гібер. Разом з цим новітні публікації з цієї проблематики з аналізом стану розвитку е-демократії в Україні відсутні.

Формулювання цілей статті. Зазначене обумовило потребу проаналізувати стан реалізації положень,

зазначених у Концепції з метою з'ясування впливу її результатів на формування в Україні моделі е-демократії.

Виклад основного матеріалу. Важливим інструментом розвитку інформаційного суспільства в Україні є електронне урядування (далі е-урядування), впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритості та прозорості державного управління.

Е-урядування визначається як форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій (далі — ІКТ) для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [2, с. 160].

Принципами е-урядування є: прозорість, підзвітність, відповідальність, єдині технічні стандарти і взаємна сумісність включення, інформаційна безпека, інклюзивність, доступність, участь демократичних інститутів у публічному управлінні. Однією із складових е-урядування є електронна демократія.

Електронна демократія розглядається як суспільні відносини, за яких громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління й місцевого самоврядування шляхом широкого застосування ІКТ в демократичних процесах. Це дає змогу: посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність органів публічної влади та демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на запити громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень, що впливають на їх правовий статус, тощо [1].

А. Барікова визначає, що електронну демократію можна визначити як використання електронних ІКТ для розширення або покращення доступу до інформації й участі в демократичних спільнотах, процесах і комунікаціях. Відповідно на її думку, система е-демократії складається з інформаційного забезпечення, обговорення та участі в процесах прийняття рішень. Так, доступ до інформації та каналів зв'язку буде не ослабляти, а навпаки підсилювати репрезентативність такої системи. Це допоможе посилити довіру до державних органів [3, с. 8].

Варто зазначити, що е-демократія не є інформатизацією адміністративних процедур, а постає як сила, що здатна оживити й оновити демократичний політичний процес та єдиним способом створення простору у суспільстві, довіри та взаємодії [4, с. 6]. Можна виокремити широкий та вузький підхід до е-демократії. Так, широкий підхід пов'язаний з процесами забезпечення двосторонньої взаємодії громадян і держави у забезпеченні впливу на всі процеси державного та суспільного життя. Вузький підхід

стосується сприйняття е-демократії з технологічних позицій, тобто про використання ІКТ в діяльності публічної адміністрації.

У Рекомендаціях Ради Європи щодо електронної демократії (Recommendation CM/Rec (2009)1 визначено її наступні риси:

- 1) Основне завдання електронної підтримки демократії — це сприяння демократизації інститутів та процесів, популяризація демократичних цінностей;
- 2) Е-демократія повинна відповідати принципам демократії. Кожен процес демократії (електронний чи традиційний) відіграє свою роль і не може застосовуватись як універсальний;
- 3) Е-демократія спирається на демократичні, гуманістичні, соціальні, етичні та культурні цінності суспільства, в якому вона запроваджується;
- 4) Е-демократія тісно пов'язана із «добрим урядуванням», тобто здійснення влади у електронній формі повинно спиратись на принципи результативності, ефективності, участі, прозорості, підзвітності;
- 5) Е-демократія повинна підтримувати та впроваджувати фундаментальні свободи, права людини, включно зі свободою доступу до інформації;
- 6) Всі зацікавлені сторони е-демократії повинні включатись у демократичні процеси та отримувати вигоди від такої участі;
- 7) Е-демократія стосується багатьох різноманітних груп стейкхолдерів (заінтересованих сторін) і потребує їхньої співпраці. У формуванні та впровадженні е-демократії повинні включатись не тільки органи публічної влади, але й громадяни, інститути громадянського суспільства, політики та політичні інституції, медіа та бізнес-спільнота [5].

Е-демократія базується на:

- а) активному постачанні комплексної, збалансованої, об'єктивної інформації, яка дозволяє чітко зрозуміти суть публічних проблем, альтернатив, можливостей, рішень в політиці. Цей концепт інформації чітко пов'язаний із свободою інформації та свободою слова;
- б) широкому розумінні громадянства, яке включає осіб та групи осіб, які постійно проживають на території держави, включені у політичні організації безвідносно національності;
- в) участі громадян — залучення до вирішення публічних справ осіб та груп осіб, (групи інтересів, корпорації/професійні об'єднання, асоціації, неприбуткові організації). Така участь повинна гарантувати вплив на демократичний процес, можливість удосконалення якості та прийнятності результатів демократичного процесу;
- г) уповноваженні та посиленні спроможності — засобів підтримки права громадян на державне управління, надання громадянам ресурсів та повноважень для участі у політиці;

- д) включенні (інклюдії) — політичному та технологічному посиленню спроможності громадян до участі у політиці;
- е) обговоренні — раціональні дебати серед рівних, на яких люди відкрито дискутують, підтримують чи критикують інші точки зору.

Умови для реалізації державної політики е-демократії створювалися в Україні протягом 2000–2001 рр., коли були закладені засади використання сучасних ІКТ у державному управлінні.

На забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів виконавчої влади спрямовано постанову Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р., якою затверджено «Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади». В цей час формувались механізми електронного уряду в Україні, спрямовані на підвищення ефективності та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Були ухвалені Укази Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» та постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади», які сприяли створенню веб-сайтів з регламентацією чіткого наповнення органів державної влади та місцевого самоврядування для інформування населення [6, с. 10].

Постановою Уряду від 24 лютого 2003 р. № 208 «Заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний уряд» визначено, що одним з пріоритетних завдань щодо розвитку інформаційного суспільства є надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг шляхом використання електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», яка забезпечує інформаційну взаємодію органів виконавчої влади між собою, з громадянами та юридичними особами на основі сучасних інформаційних технологій [7]. Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, з метою зміцнення демократії, покращення взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства.

У листопаді 2017 року Урядом прийнято Концепцію електронної демократії в Україні, якою передбачено розроблення усієї нормативно-правової бази для практичного впровадження е-демократії в українське суспільство до 2020 року. Очікувані результати планується досягти за допомогою 53 комплексних заходів [8].

Реалізація Концепції має відбуватися на трьох рівнях: загальнонаціональному, регіональному та місцевому. Щодо загальнонаціонального рівня, то передбачається створення Фонду розвитку е-демократії, реформування механізму подання петицій, комплексного впровадження бюджету участі.

Концепція е-демократії в Україні передбачає оперативне надання інформації громадянам, можливість їх участі у прийнятті важливих рішень (електронні петиції, електронні консультації, обговорення нормативно-правових актів, що стосуються впливу на права і свободи людини) та налагодження комунікації між органами державної влади і громадянами.

На разі, одною з головних проблем впровадження е-демократії в українське суспільство є відсутність у більше ніж 50% громадян доступу до Інтернет з причин браку фінансових ресурсів та електронної безграмотності. Тому для вирішення цього питання планується розробка проекту акта Кабінету Міністрів України щодо усунення законодавчих, інституційних та інших бар'єрів розвитку цифрової економіки, формування відповідних умов, стимулів, мотивацій, попиту та потреб для використання цифрових технологій бізнесом та громадянами. Проте Урядом до теперішнього часу не розроблено чіткий плану подолання зазначених проблем.

Однією зі складових е-демократії є активна співпраця органів державної влади з громадянами та постачання їм комплексної та об'єктивної інформації, надання відповідей на їх запити. Так, гарантією реалізації інформаційних прав громадян є контроль в цій сфері Уповноваженим Верховною Радою України з прав людини (далі — Уповноважений з прав людини). У 2018 році до Уповноваженого з прав людини надійшло понад 6 тисяч повідомлень про порушення права на звернення та 4 тисячі повідомлень про порушення права на доступ до інформації (ст. 212³ Кодекс України про адміністративні правопорушення). Як зазначається у Щорічній доповіді Уповноваженого з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні розпорядники інформації продовжують відмовляти у розгляді запитів на інформацію у зв'язку з тим, що запит не відповідає вимогам ст. 19 Закону «Про доступ до публічної інформації», зокрема, через відсутність в електронному запиті електронного підпису, бездіяльність окремих розпорядників інформації щодо публікування інформації у формі відкритих даних та ін. [9, с. 73, 76].

Одним з завдань Концепції є подальше удосконалення механізму подання та розгляду електронних петицій. З цією метою передбачається розробка і подання законопроекту про внесення змін до ст. 23¹ Закону «Про звернення громадян», а також проекту нормативно-правового акту щодо порядку розгляду органами місцевого самоврядування електронних петицій [8]. Аналізуючи стан виконання цих заходів слід зауважити, що зміни до ст. 23¹ останній раз вносились у 2015 році [10]. Дослідженням проведеним Асоціацією сприяння самоорганізації населення виявлено, що лише кожне друге місто закріпило питання пов'язане з поданням електронних петицій, у статутах територіальних громад, і водночас затвердили або поклали про електронні петиції, або порядок їх розгляду. Решта суб'єктів обмежилися

затвердженням лише положення/порядку і жодних змін до статутів не вносили [11]. Тож, на сьогодні не існує механізму розгляду петицій органами місцевого самоврядування та не всі громади мають можливість подати е-петицію до свого органу місцевого самоврядування.

Щодо ресурсного забезпечення впровадження та використання інструментів суб'єктами владних повноважень, то планувалось забезпечити реалізацію єдиної політики у сфері е-демократії. По-перше, передбачалось забезпечення належного функціонування Національного реєстру державних електронних інформаційних ресурсів [8]. З метою виконання даного пункту було внесено зміни до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів», а також створено Єдиний веб-портал електронного урядування.

Що стосується створення нормативно-правових засад забезпечення нормального функціонування електронних інформаційних ресурсів органів державної влади, то очікуваним результатом було подання до Кабінету Міністрів України проекту Закону України «Про державні електронні інформаційні ресурси» [8]. Як бачимо з сайту Верховної Ради України такий законопроект був поданий, втім до теперішнього часу його не розглянуто.

Далі, йдеться про забезпечення розвитку електронної ідентифікації фізичних і юридичних осіб в державних інформаційно-телекомунікаційних системах за допомогою наповнення єдиного демографічного реєстру та поширення паспортів громадянина України у формі ID-карти та запровадження альтернативних схем електронної ідентифікації (Mobile ID, Bank ID тощо) [8]. Постановою Кабінету Міністрів України «Про інтегровану систему електронної ідентифікації» було створено інтегровану систему електронної ідентифікації, яка забезпечує ідентифікацію такими засобами, як електронний підпис, Mobile ID, Bank ID [12].

Що стосується формування цифрових прав громадян, то у загальному вигляді можна зазначити наступне: визначальним є гарантування кожному громадянину України права на доступ до Інтернету. В свою чергу Інтернет є одним із ключових засобів реалізації права кожного на свободу отримання, поширення інформації та вільне вираження поглядів. Такий Інтернет сприяє зростанню економіки, добробуту громадян, підвищенню інвестиційної привабливості країни, розвитку малого та середнього бізнесу. Важливу роль відіграє як один із засобів реалізації права громадян на управління державними справами, а також доступу до адміністративних послуг.

Що стосується Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні

на 2019–2020 роки. Одним із його заходів передбачалось: «забезпечення рівного доступу громадян до інформації, розміщеної на офіційних веб-сайтах органів виконавчої влади, зокрема шляхом приведення їх у відповідність з вимогами щодо створення (модернізації) офіційних веб-сайтів (веб-порталів) органів виконавчої влади, з урахуванням забезпечення доступності інформації для осіб з інвалідністю, зокрема із сенсорними порушеннями (в тому числі слуху та зору)» [13]. Через те, що нами не було отримано відповідь на запит щодо надання інформації з даного питання, то аналіз деяких сайтів Міністерств України дозволив зробити такі висновки: з 15 веб-сайтів міністерств усього 10 модернізовані і пристосовані до людей з вадами зору, а саме Міністерства: розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, інфраструктури, культури, молоді та спорту, оборони, охорони здоров'я, соціальної політики, у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, Міністерство фінансів. Інші ж п'ять — цифрової трансформації, внутрішніх справ, енергетики та захисту довкілля, закордонних справ, розвитку громад та територій не пристосовані для осіб з вадами зору. Варто зазначити, що жоден з сайтів Міністерств комплексно не забезпечує доступність інформації для людей з порушеннями слуху та зору.

Україна має активно співпрацювати з іноземними державами, які набули значного досвіду у цій сфері. Нещодавно Міністерство цифрової трансформації України та Міністерство економіки та зв'язку Естонської Республіки підписали Меморандум про співпрацю у сфері цифрових трансформацій. Разом Україна та Естонія вже працюють над розробкою мобільного додатку та порталу державних послуг «Дія», впровадженням системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів «Трембіта».

Висновок. Аналізуючи стан впровадження е-демократії в Україні, варто зазначити що, існують проблеми, які заважають реалізації відповідних проектів та концепцій. Зокрема, відсутній належний контроль за їх виконанням. Дивлячись на те, що План реалізації 2017–2018рр. не виконаний повністю, а план щодо 2019–2020рр. майже не виконується, то ми зробили певні висновки та рекомендації.

Ми вважаємо, що на законодавчому рівні потрібно закріпити більше прав громадян в управлінні державними та місцевими справами за допомогою електронних консультацій та електронного голосування, для того щоб люди розуміли що їх думка має значення і враховується [14, с.35]. Доцільним є надання громадянам права за допомогою онлайн-голосування визначати напрям і впливати на використання бюджетних коштів, як всеукраїнських так і місцевих.

Література

1. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження від 8 листопада 2017 р. № 797-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#n154> (дата звернення: 15.12.2019)
2. Основи публічного адміністрування: навч. посібник / Ю. П. Битяк, Н. П. Матюхіна, М. С. Ковтун та ін.; за заг. ред. Н. П. Матюхіної. Харків: Право, 2018. 172 с.
3. Барікова А. А. Електронна держава: нова ефективність урядування: монографія / Київ, 2016, с. 224.
4. Грицяк Н. В. Електронна демократія як механізм політичної взаємодії: [навч.-метод. рек.] / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов. К: НАДУ, 2013. 44 с.
5. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies).
6. Електронна демократія: навч. посіб. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. К.: НАДУ, 2015. 66 с.
7. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: Постанова від 24 лютого 2003 р. № 208 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/150472> (дата звернення: 15.12.2019)
8. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження від 8 листопада 2017 р. № 797-р Київ / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80> (дата звернення: 15.12.2019)
9. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, 2018 рік. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>
10. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: Закон України від 02.07.2015 № 577-VIII / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19#n17> (дата звернення: 15.12.2019)
11. Колесников О. Е-петиції у системі місцевої демократії: досвід обласних центрів України. URL: http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/Petitsiyi_gotov-1.pdf
12. Про затвердження Положення про інтегровану систему електронної ідентифікації: Постанова від 19 червня 2019 р. № 546 Київ / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2019-%D0%BF> (дата звернення: 15.12.2019)
13. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019–2020 роки: Постанова від 12 червня 2019 р. № 405-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2019-%D1%80> (дата звернення: 15.12.2019)
14. Дорожня карта реформ 2019–2023 рр. / Упорядник Богдан Яцун. Київ, 2018. 74 с. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/DKR-RPR-2019-2023.pdf>

References

1. Osnovy publichnogho administruvannja: navch. posibnyk / Ju. P. Bytjak, N. P. Matjukhina, M. S. Kovtun ta in.; za zagh. red. N. P. Matjukhinoji. Kharkiv: Pravo, 2018. 172 s.
2. Pro skhvalennja Konceptiji rozvytku elektronnoji demokratiji v Ukraine ta planu zakhodiv shhodo jiji realizaciji: Rozporjadzhennja vid 8 lystopada 2017 r. # 797-r / Kabinet Ministriv Ukrajinu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#n154> (data zvernennja 15.12.2019).
3. Barikova A. A. Elektronna derzhava: nova efektyvnistj urjaduvannja: monoghrafija / Kyjiv, 2016, s. 224.
4. Ghrycjak N. V. Elektronna demokratija jak mekhanizm politychnoji vzajemodiji: [navch.-metod. rek.] / N. V. Ghrycjak, S. Gh. Solovjov. K: NADU, 2013. 44 s.
5. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies).
6. Elektronna demokratija: navch. posib. / N. V. Ghrycjak, S. Gh. Solovjov; za zagh. red. d-ra nauk z derzh. upr., prof. N. V. Ghrycjak. K.: NADU, 2015. 66 s.
7. Pro zakhody shhodo stvorennja elektronnoji informacijnoji systemy «Elektronnyj Urjad»: Postanova vid 24 ljutogho 2003 r. # 208 / Kabinet Ministriv Ukrajinu. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/150472>
8. Pro skhvalennja Konceptiji rozvytku elektronnoji demokratiji v Ukrajinu ta planu zakhodiv shhodo jiji realizaciji: Rozporjadzhennja vid 8 lystopada 2017 r. # 797-r Kyjiv / Kabinet Ministriv Ukrajinu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80>
9. Shhorichna dopovidj Upovnovazhenogho Verkhovnoji Rady Ukrajinu z prav ljudyny pro stan doderzhannja ta zakhystu prav i svobod ljudyny i ghromadjanyna v Ukrajinu, 2018 rik. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>
10. Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrajinu «Pro zvernennja ghromadjan» shhodo elektronnogho zvernennja ta elektronnoji petycji: Zakon Ukrajinu vid 02.07.2015 # 577-VIII / Kabinet Ministriv Ukrajinu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19#n17>

11. O. Kolesnykov E-petyciji u systemi miscevoji demokratiji: dosvid oblasnykh centriv Ukrainy. URL: http://sa-moorg.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/Petitsiyi_gotov-1.pdf

12. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro integhrovanu systemu elektronnoji identyfikaciji: Postanova vid 19 chervnja 2019 r. # 546 Kyjiv / Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2019-%D0%BF>

13. Pro zatverdzhennja planu zakhodiv shhodo realizaciji Koncepciji rozvytku elektronnoji demokratiji v Ukraini na 2019–2020 roky: Postanova vid 12 chervnja 2019 r. # 405-r / Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2019-%D1%80>

14. Dorozhnja karta reform 2019–2023 rr. / Uporjadnyk Boghdan Jacun. Kyjiv, 2018. 74 s. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/DKR-RPR-2019-2023.pdf>

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 18(80)

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2019

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 10.01.2020. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 9,53. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.